

Ključne točke socijalnog pitanja
u životnim potrebama u sadašnjosti i
budućnosti

SD 23

Rudolf Steiner

1919

SADRŽAJ

Predgovor i uvod za četrdeset jednu do osamdeset tisuća		3
Preliminarne napomene o svrsi ovog spisa		11
I.	Pravi oblik socijalnog pitanja, viđen kroz prizmu života suvremenog čovječanstva	14
II.	Realistični pokušaji pronalaženja rješenja za socijalno pitanje i životne potrebe	27
III.	Kapitalizam i socijalne ideje	43
IV.	Međunarodni odnosi socijalnih organizama	66
V.	Dodatak: Njemačkom narodu i civiliziranom svijetu	73

Predgovor i uvod za četrdeset jednu do osamdeset tisuća

Svatko tko suvremenom socijalnom životu pristupa s idejom neke utopijske vizije, sklon je krivom shvaćanju izazova koje on predstavlja. Može se na temelju određenog pregleda i osjećaja, vjerovati da ova ili ona institucija, zamišljena u njegovim idejama, mora ljudima donijeti sreću; to uvjerenje može posjedovati ogromnu moć uvjerenosti; međutim, može se potpuno promašiti značenje koje 'socijalno pitanje' zapravo ima ako se tako vjeruje.

Ova tvrdnja se na sljedeći način može dovesti do prividnog apsurd, a da se ipak dođe do ispravnog zaključka. Moglo bi se pretpostaviti da netko posjeduje savršeno teorijsko 'rješenje' za socijalno pitanje, a da se ipak vjeruje u nešto potpuno nepraktično ako bi se čovječanstvu ponudilo ovo 'rješenje' koje je osmišljeno. Jer više ne živimo u vremenu u kojem bi se trebalo vjerovati da je na ovaj način moguće djelovati u javnom životu. Stanje duše ljudi nije takvo da bi ljudi ikada mogli reći, u vezi s javnim životom: gle, netko tko razumije koje su društvene institucije potrebne; učinit ćemo onako kako on misli.

Na ovaj način, čovjekovim idejama o socijalnom životu ne može se pristupiti. Ovaj spis, koji je već postigao znatnu tiražu, uzima u obzir tu činjenicu. Oni koji su mu pripisali utopijski karakter potpuno su krivo shvatili njegove temeljne namjere. U tome su bili najžešći oni koji i sami žele razmišljati utopijski. Oni u drugima vide ono što je najbitnija značajka njihovih vlastitih obrazaca razmišljanja.

Za praktično nastrojenu osobu, uobičajeno je iskustvo iz svakodnevnog života da se čak i najuvjerljivije utopijske ideje pokažu beskorisnim. Ipak, mnogi se osjećaju prisiljenima svojim sugrađanima pristupiti s takvim idejama, naprimjer, u ekonomskoj sferi. Moraju sami sebe uvjeriti da nepotrebno govore. Njihovi sugrađani ne mogu ništa učiniti s onim što predlažu.

Ovo treba tretirati kao iskustvo, jer ukazuje na važnu činjenicu suvremenog javnog života: nepovezanost između našeg razmišljanja i, naprimjer, zahtjeva ekonomske stvarnosti. Možemo li se nadati da ćemo prevladati složenost javnog života pristupajući joj s načinom razmišljanja odvojenim od stvarnosti?

Ovo pitanje vjerojatno neće biti popularno. Sili nas da priznamo da je čovjekovo razmišljanje odvojeno od stvarnosti. Pa ipak, bez ovog priznanja, čovjek će se distancirati od 'socijalnog pitanja'. Jer samo tretiranjem ovog pitanja kao ozbiljnog pitanja za cijelu suvremenu civilizaciju, steći će se jasnoća o tome što je nužno u socijalnom životu.

Ovo pitanje ukazuje na oblikovanje suvremenog duhovnog života. Moderno čovječanstvo razvilo je duhovni život koji je uvelike ovisan o državnim institucijama i ekonomskoj moći. Čak i kao djeca, ljudi su integrirani u obrazovanje i usmjerenje države. Mogu se obrazovati samo u mjeri u kojoj to dopuštaju ekonomski uvjeti okoline u kojoj odrastaju.

Lako je povjerovati da to osigurava da ljudi budu dobro prilagođeni suvremenim životnim uvjetima. Uostalom, država ima moć oblikovati obrazovne i nastavne institucije a time i bitan dio javnog duhovnog života, na način da najbolje služi ljudskoj zajednici. Također je lako povjerovati da ljudi postaju najbolji mogući članovi društva ako su obrazovani u skladu s ekonomskim prilikama iz kojih izrastaju i ako ih to obrazovanje stavlja u položaj koji im te ekonomske prilike dodjeljuju.

Ovaj spis mora preuzeti trenutno nepopularan zadatak pokazivanja da konfuzija našeg javnog života proizlazi iz ovisnosti duhovnog života o državi i gospodarstvu. I mora pokazati da oslobođanje duhovnog života od te ovisnosti, predstavlja jedan od gorućih društvenih pitanja.

Pritom ovaj spis obrađuje raširene zablude. Preuzimanje odgovornosti države za obrazovanje dugo se smatralo korisnim za napredak čovječanstva. A socijalisti teško mogu zamisliti išta drugo osim društva koje obrazuje pojedinca da služi njegovoj svrsi.

Nije lako prihvatiti uvid za ono što je danas apsolutno nužno na ovom području. To je da u povijesnom razvoju čovječanstva, ono što je u ranijem dobu bilo ispravno, u kasnijem razdoblju može postati pogreška. Kod nastanka modernih odnosa u čovječanstvu, bilo je nužno da se obrazovanje, a time i javni duhovni život, oduzme od krugova koji su ga kontrolirali u Srednjem vijeku i povjeri državi. Međutim, održavanje takvog stanja je teška socijalna pogreška.

To je ono što prvi dio ovog spisa želi pokazati. Unutar državne strukture, duhovni život je izrastao u stanje slobode; u toj slobodi ne može istinski napredovati osim ako mu se ne dodijeli puna samouprava. Po svojoj prirodi, duhovni život zahtijeva da bude potpuno neovisan dio socijalnog organizma. Sustav obrazovanja i poučavanja, iz kojeg proizlazi sav duhovni život, mora biti stavljen pod upravu onih koji obrazuju i poučavaju. Ništa u državi ili gospodarstvu ne smije se aktivno petljati ili miješati u ovo upravljanje. Svaki učitelj poučavanju treba posvetiti samo onoliko vremena koliko može upravljati svojim područjem. Stoga će se upravljanjem baviti na isti način na koji se bavi samim obrazovanjem i nastavom. Propise ne izdaje nitko tko nije aktivno uključen u obrazovanje i poučavanje. Nijedan parlament, nijedna osoba koja je možda nekad predavala, ali to više ne čini, nema prava glasa u tome. Ono što se izravno doživi u učionici, također utječe i na upravljanje.

Sasvim je prirodno da unutar takve institucije objektivnost i stručnost djeluju u najvećoj mjeri.

Naravno, može se prigovoriti da čak i kod takvog samoupravljivog duhovnog života neće sve biti savršeno. Ali u stvarnom životu to se ne može zahtijevati. Jedino čemu se može težiti jest postizanje najboljeg mogućeg ishoda. Sposobnosti koje se razvijaju kod djeteta istinski će se prenijeti na zajednicu ako su za njihov razvoj odgovorni samo oni koji, na temelju duhovnih načela, mogu formirati svoj autoritativni sud. Koliko dijete treba voditi u jednom ili u drugom smjeru, može se procijeniti samo unutar slobodne duhovne zajednice. A što treba učiniti da taj sud ima svoju dužnu težinu, može se odrediti samo unutar takve zajednice. Iz te zajednice, politički i ekonomski život, mogu dobiti snagu koju ne mogu sami osigurati ako duhovni život oblikuju iz vlastite perspektive.

U skladu je s idejama predstavljenim u ovom spisu, da institucijama te nastavnim planovima i programima ovih institucija, također upravljaju oni koji upravljaju slobodnim duhovnim životom. Pravni fakulteti, komercijalne škole, poljoprivredne i industrijske obrazovne institucije, svoju strukturu će izvesti iz slobodnog duhovnog života. Ovaj spis će nužno izazvati mnoge predrasude, ako se iz njega izvuče ovaj - ispravan - zaključak. Ali odakle potječu te predrasude. Prepoznat ćemo njihov antisocijalni duh kada vidimo da u osnovi proizlaze iz nesvjesnog uvjerenja da odgajatelji moraju biti izolirani, nepraktični ljudi. Jednostavno je od njih nerazumno očekivati da samostalno stvaraju institucije koje istinski služe praktičnim aspektima života. Takve institucije moraju osmišljavati oni koji su uronjeni u praktični život, a odgajatelji moraju djelovati prema smjernicama koje su im dane.

Oni koji tako razmišljaju, ne vide da odgajatelji koji ne mogu postaviti svoje smjernice do najsitnijih detalja i najosnovnijih aspekata, da su u biti odvojeni od stvarnosti i nisu praktični ljudi upravo zbog toga. Tada im se mogu dati principi koji potječu od naizgled praktičnih ljudi, ali oni neće odgojiti istinski praktične pojedince. Antisocijalni uvjeti nastaju jer ljudi koji su socijalno osjetljivi na temelju svog odgoja, nisu smješteni u socijalni život. Društveno osjetljivi ljudi mogu izaći samo iz obrazovnog sustava koji vode i administriraju socijalno osjetljivi pojedinci. Socijalno pitanje nikada neće biti riješeno ako se pitanje obrazovanja i duha ne tretira kao jedna od njegovih bitnih komponenti. Antisocijalni uvjeti ne stvaraju se samo kroz ekonomske institucije, već i kroz antisocijalno ponašanje ljudi unutar tih institucija. I antisocijalno je dopustiti da mlade obrazuju i podučavaju pojedinci koji su odvojeni od stvarnosti time što im se izvana diktira smjer i sadržaj.

Država uspostavlja pravne institucije. Zahtijeva od njih da poučavaju sadržaj jurisprudencije koji je, prema vlastitim načelima, ugradila u svoj ustav i upravljanje. Institucije, koje su u potpunosti proizašle iz slobodnog duhovnog života, sadržaj jurisprudencije će crpiti iz samog tog duhovnog

života. Država će morati čekati ono što će joj biti povjereno od tog slobodnog duhovnog života. Obogatiti će je živim idejama koje mogu proizaći samo iz takvog duhovnog života.

Međutim, unutar samog duhovnog života postojat će oni ljudi koji, iz vlastite perspektive, prerastaju u praktični život. Ono što može postati praktični život nije ono što potječe iz obrazovnih institucija koje su osmislili puki 'praktičari' i što podučavaju ljudi odvojeni od stvarnog života, već samo ono što dolazi od edukatora koji, iz vlastite perspektive, razumiju život i praksu. Kako se upravljanje slobodnim duhovnim životom detaljno mora strukturirati bit će opisano, barem u načelima, u ovom spisu.

Oni s utopijskim sklonostima pristupit će ovom spisu sa svakakvim pitanjima. Zabrinuti umjetnici i drugi duhovni radnici pitat će se: hoće li talent doista bolje cvjetati u slobodnom duhovnom životu nego u sadašnjem, koji kontroliraju država i moć ekonomije? Takvi ispitivači trebali bi imati na umu da ovaj spis ni na koji način nije zamišljen kao utopijski. Stoga ne propisuje na čisto teorijski način: tako bi trebalo biti. Naprotiv, potiče zajednice ljudi koji svojim zajedničkim životom mogu ostvariti ono što je društveno poželjno. Svatko tko život ne prosuđuje prema vlastitim teorijskim predrasudama, već prema iskustvu, reći će si: oni koji stvaraju iz vlastitog slobodnog talenta imat će izgleda za pravednu procjenu svojih postignuća ako postoji slobodna duhovna zajednica koja može intervenirati u život u potpunosti iz vlastite perspektive.

'Socijalno pitanje' nije nešto što se iznenada pojavilo u modernom dobu, nešto što će sada riješiti pojedinci ili parlamenti, a zatim će se to smatrati riješenim. Ono je sastavni dio života nove civilizacije, i kako je jednom nastalo, ostat će takvo. Morat će se iznova rješavati u svakom trenutku povijesnog razvoja svijeta. Jer je ljudski život u novo doba, ušao u stanje u kojem asocijalno opetovano izranja iz socijalno utemeljenog. Stalno iznova se to mora prevladati. Kao što organizam, nakon što se zasiti, opetovano ulazi u stanje gladi, tako i socijalni organizam prelazi iz reda u nered. Ne postoji univerzalni lijek za uređenje društvenih uvjeta, kao što ne postoji hrana koja zadovoljava u sva vremena. Ali ljudi mogu stupiti u zajednice tako da se, kroz njihovu interakciju, egzistencija neprestano usmjerava prema socijalnom. Takva zajednica je samoupravni duhovni element socijalnog organizma.

Kao što se slobodna samouprava pojavljuje kao socijalni imperativ duhovnog života iz suvremenih iskustava, tako se i udruženi rad pojavljuje za ekonomski život. U modernom ljudskom životu, ekonomski život obuhvaća proizvodnju roba, promet roba i potrošnju roba. Kroz njega se zadovoljavaju ljudske potrebe; unutar njega ljudi djeluju kroz svoje aktivnosti. Svatko u njemu ima svoje interese; svatko mora doprinijeti u mjeri svojih mogućnosti. Svatko može istinski znati i osjetiti što mu je potrebno; trebao bi procijeniti

što bi mogao doprinijeti na temelju svog razumijevanja ukupnosti životnih uvjeta. Nije uvijek bilo tako, i to još nije slučaj svugdje na Zemlji; ali unutar trenutno civiliziranog dijela svjetske populacije, u biti je tako.

Ekonomska sfera se proširila tijekom ljudskog razvoja. Iz zatvorene kućne ekonomije razvila se urbana ekonomija, a iz nje državna ekonomija. Danas se suočavamo s globalnom ekonomijom. Dok znatan dio starog ostaje u novom, a mnogo novog već je bilo prisutno u starom, iako na rudimentaran način, sudbina čovječanstva ovisi o tome hoće li spomenuti niz razvoja pretežno postati učinkovit unutar određenih životnih uvjeta.

Pogrešna je ideja pokušavati organizirati ekonomske snage u apstraktnu globalnu zajednicu. Pojedinačna gospodarstva su se tijekom razvoja uglavnom stopila u nacionalna gospodarstva. Međutim, nacionalne zajednice nastale su iz sila koje nisu isključivo ekonomske. Pokušaj njihove transformacije u ekonomske zajednice, doveo je do društvenog kaosa novijeg doba. Gospodarski život nastoji se organizirati neovisno o državnim institucijama, a također i o državnom razmišljanju, na temelju vlastitih resursa. To će moći učiniti samo ako se, prema isključivo ekonomskim načelima, formiraju udruženja sastavljena od potrošača, trgovaca i proizvođača. Opseg takvih udruženja regulirat će se sam kroz životne okolnosti. Premala udruženja bila bi preskupa, dok bi ona prevelika bila ekonomski nezgrapna. Svako udruženje pronaći će put do regulirane razmjene s drugima na temelju osnovnih potreba. Nema potrebe za brigom da će netko čiji život uključuje česte promjene lokacije, biti ograničen takvim udruženjima. Lako je pronaći prijelaz iz jednog u drugo ako su za prijelaz odgovorni ekonomski interesi, a ne državna organizacija. Unutar takvog sustava udruživanja zamislive su institucije koje funkcioniraju s lakoćom monetarnih transakcija.

Unutar udruženja može prevladavati visok stupanj sklada interesa, temeljen na stručnosti i objektivnosti. Proizvodnja, cirkulacija i potrošnja robe nisu regulirani zakonima, već ljudima na temelju njihovog neposrednog razumijevanja i njihovog interesa. Sudjelovanjem u udruživanju, ljudi mogu posjedovati to potrebno razumijevanje; budući da se interes mora ugovorno uravnotežiti s interesom, roba će cirkulirati po odgovarajućim vrijednostima. Takvo udruživanje temeljeno na ekonomskim načelima razlikuje se, naprimjer, od onog u modernim sindikatima. Oni utječu na ekonomski život, ali to ne proizlazi iz ekonomskih razmatranja. Oni su oblikovani prema načelima koja su se u novije vrijeme pojavila iz primjene državnih i političkih gledišta. Djeluju po parlamentarnom modelu; dogovori o tome što jedna osoba duguje drugoj ne postižu se na temelju ekonomskih razmatranja. Udruženja se neće sastojati od 'nadničara' koji svojom moći zahtijevaju najviše moguće plaće od poslodavca, već od manualnih radnika, proizvodnih menadžera i potrošača proizvedene robe, koji će zajedno raditi na regulaciji

cijena i osigurati da su sukladne pruženim uslugama. To se ne može postići putem parlamentarnih skupova. Oko takvih skupova treba biti zabrinut. Jer tko bi radio kada bi nebrojeni ljudi morali trošiti vrijeme pregovarajući o poslu? Sve se događa uz rad, kroz sporazume između pojedinaca, između udruga. Da bi se to dogodilo, potrebno je da samo udruga ima uvid u radnike i interese potrošača.

Ovime nije prikazana utopija. Ne tvrdi se: ovo bi trebalo biti uređeno na određeni način. Samo se sugerira kako će ljudi sami za sebe urediti stvari ako žele sudjelovati u zajednicama koje odražavaju njihove uvide i interese.

To što ljudi formiraju takve zajednice osigurano je, s jedne strane, ljudskom prirodom, pod uvjetom da to nije ometano državnom intervencijom; jer sama priroda stvara potrebe. S druge strane, to se može osigurati slobodnim duhovnim životom, jer on donosi uvide koji bi trebali imati učinka u zajednici. Svatko tko promišlja iz iskustva, mora priznati da takve zajednice mogu nastati u bilo kojem trenutku, da u sebi ne sadrže ništa utopijsko. Ništa ne stoji na putu njihovom nastanku, osim što moderni čovjek ekonomski život želi 'organizirati' izvana, u smislu da mu je misao o organizaciji postala sugestivna. Ovo organiziranje, koje ljude u proizvodnji nastoji ujediniti izvana, stoji u oštroj suprotnosti s ekonomskom organizacijom temeljenom na slobodnom udruživanju. Udruživanjem se ljudi međusobno povezuju; a priroda cjeline proizlazi iz razuma pojedinca. - Moglo bi se pitati: kakva je korist od udruživanja onih bez imovine sa vlasnicima? Netko bi mogao smatrati poželjnim kada bi sva proizvodnja i potrošnja bile 'pravedno' regulirane izvana. Ali ova organizacijska regulacija guši slobodnu kreativnu moć pojedinca, i ekonomski život lišava ponude onoga što može proizaći samo iz te kreativne moći. I samo pokušajte, unatoč svim predrasudama, povezati one koji su trenutno bez imovine s onima koji posjeduju imovinu. Ako ne interveniraju nikakve druge sile osim onih ekonomskih, tada će vlasnik imovine nužno morati obešteti one bez imovine za uslugu s protuuslugom. Danas se o takvim pitanjima ne raspravlja na temelju instinkta rođenih iz iskustva, već na temelju osjećaja koji se nisu razvili iz ekonomskih interesa, već iz klasnih i drugih razmatranja. Ti su se osjećaji mogli razviti jer se u moderno doba, u kojem je ekonomski život postao sve složeniji, čisto ekonomske ideje više nisu mogle baviti njime. Nedostatak duhovne slobode to je spriječio. Ljudi koji se bave ekonomskom aktivnošću zarobljeni su u rutinama svakodnevnog života; sile koje oblikuju gospodarstvo nisu im transparentne. Djeluju bez uvida u ukupnost ljudskog života. Kroz udruživanja pojedinci uče jedni od drugih ono što nužno trebaju znati. Ekonomsko razumijevanje onoga što je moguće, pojavit će se jer će ljudi, svaki s uvidom i iskustvom na svom području, formirati zajednički sud.

Kao što su u slobodnom duhovnom životu učinkovite samo one sile koje u mu inherentne, tako su i u udruženom strukturiranom ekonomskom sustavu učinkovite samo one ekonomske vrijednosti koje proizlaze iz udruženja. Ono što pojedinac mora učiniti u ekonomskom životu proizlazi iz njegovih interakcija s onima s kojima je ekonomski povezan. Kroz to, imati će točno onoliko utjecaja na cjelokupno gospodarstvo koliko odgovara njegovom doprinosu. Ovaj spis istražuje kako se oni koji nisu produktivni integriraju u gospodarski život. Gospodarski sustav koji se temelji isključivo na vlastitim resursima, može zaštititi slabe od jakih.

Dakle, socijalni organizam može se podijeliti na dva neovisna člana, koji se međusobno podržavaju upravo zato što svaki ima svoju zasebnu administraciju, koja proizlazi iz njegovih posebnih snaga. Između ta dva, međutim, mora postojati treći. To je pravi državni član socijalnog organizma. Unutar njega, sve što mora ovisiti o prosudbi i osjećaju svakog zrelog ljudskog bića pronalazi svoj izraz. U slobodnom duhovnom životu svatko djeluje prema svojim posebnim sposobnostima; u ekonomskom životu svatko ispunjava svoje mjesto kao rezultat njegove povezanosti s udruženjem. U političkom i pravnom životu države, svaki pojedinac postiže svoju čisto ljudsku vrijednost, ukoliko je ona neovisna o sposobnostima koje mu omogućuju djelovanje u slobodnoj sferi duhovnog života i neovisna o vrijednosti koju dobra koja proizvodi stječu kroz udruženi ekonomski život.

Ova knjiga pokazuje kako je rad, u smislu vremena i vrste, stvar unutar političkog i pravnog života države. Unutar ovog sustava, svi su ravnopravni, jer se pregovori i upravljanje odvijaju samo u onim područjima gdje svaka osoba posjeduje jednaku sposobnost rasuđivanja. Prava i dužnosti pojedinaca nalaze svoju regulaciju unutar ovog člana socijalnog organizma.

Jedinstvo cijelog socijalnog organizma proizaći će iz neovisnog razvoja njegova tri člana. Ova će knjiga pokazati kako se učinkovitost pokretnog kapitala, sredstava za proizvodnju i korištenja zemljišta može oblikovati interakcijom ova tri člana. Oni koji socijalno pitanje nastoje 'riješiti' putem zamišljenog ili na neki drugi način umjetno stvorenog ekonomskog sustava, ovaj spis neće smatrati praktičnim; oni koji, na temelju životnog iskustva, žele ljude potaknuti na formiranje udruženja u kojima mogu najbolje prepoznati i riješiti društvene izazove, ne mogu poreći autorovu težnju za istinskim praktičnim iskustvom.

Knjiga je prvi put objavljena u travnju 1919. godine. Dodao sam ono što sam tada rekao u člancima koji su se pojavili u časopisu 'Trostruki socijalni organizam', a koji su sakupljeni i objavljeni kao spis 'U provedbi trostrukog socijalnog poretka'.

Vidjet ćemo da oba spisa manje govore o 'ciljevima' socijalnog poretka nego o putovima kojima bi trebalo ići u socijalnom životu. Svatko tko razmišlja iz

perspektive životnog iskustva zna da se pojedinačni ciljevi, konkretno, mogu pojaviti u raznim oblicima. Samo oni koji žive u apstraktnom mišljenju, sve vide u jasnim obrisima. Takvi ljudi često kritiziraju praktični život jer ga smatraju nedefiniranim, nedovoljno 'jasno' predstavljenim. Mnogi koji sebe smatraju pragmatičarima upravo su takvi apstraktni mislioci. Oni ne uzimaju u obzir da život može poprimiti najrazličitije oblike. To je fluidan element. I oni koji se žele kretati s njim, svoje misli i osjećaje moraju prilagoditi toj fluidnoj prirodi. Društveni zadaci mogu se rješavati samo takvim razmišljanjem.

Ideje u ovom spisu razvijene su promatranjem života; također su namijenjene i razumijevanju iz te perspektive.

Preliminarne napomene o svrsi ovog spisa

Suvremeni socijalni život predstavlja ozbiljne i sveobuhvatne izazove. Unutar ovog života pojavljuju se zahtjevi za novim institucijama, pokazujući da se rješenja za te izazove moraju pronaći na načine koji prije nisu bili razmatrani. Podržani sadašnjim činjenicama, možda će pronaći prijemčivu publiku čak i oni koji, na temelju životnog iskustva, moraju priznati da je neuspjeh u razmatranju nužnih putova doveo do socijalne zbrke. Argumenti izneseni u ovom spisu temelje se na takvom mišljenju. Cilj im je raspraviti, što bi trebalo učiniti kako bi se zahtjevi koje trenutno postavlja veliki dio čovječanstva usmjerili u svrhovitu društvenu volju. - Sviđaju li se ili ne sviđaju ovi zahtjevi nekoj osobi, ne bi trebalo biti od velike važnosti u formiranju takve volje. Oni postoje i s njima se treba računati kao s činjenicama socijalnog života. Oni koji, na temelju svojih osobnih okolnosti, smatraju da autor ovog spisa govori o proleterskim zahtjevima na način koji im se ne sviđa jer se, po njihovom mišljenju, previše jednostrano usredotočuje na te zahtjeve kao na nešto što društvena volja mora uzeti u obzir, trebali bi to imati na umu. Autor, međutim, želi govoriti iz pune stvarnosti sadašnjeg života, koliko mu to dopušta njegovo razumijevanje tog života. Svjestan je katastrofalnih posljedica koje moraju nastati ako se odbije vidjeti činjenice koje su proizašle iz života modernog čovječanstva; ako se odbije priznati društvena volja koja uzima u obzir te činjenice.

U početku, oni koji sebe smatraju praktičarima života na način na koji nas navike koje njegujemo navode da gledamo na praktični život, vjerojatno će smatrati autorove argumente nezadovoljavajućima. Otkrit će da u ovom spisu ne govori jedan praktičar života. Autor vjeruje da će se te osobe posebno, morati podvrgnuti temeljitom ponovnom učenju. Jer njihova 'praksa života', njemu se čini upravo onim što se nedvosmisleno pokazalo kao pogreška, činjenicama koje je suvremeno čovječanstvo moralo podnijeti. To je pogreška koja je dovela do katastrofe neograničenih razmjera. Morat će prepoznati da je potrebno priznati kao praktično mnogo toga što im se činilo kao tvrdoglavi idealizam. Možda će misliti da je polazište ovog spisa stoga manjkavo, jer njegovi prvi dijelovi manje govore o ekonomskom, a više o duhovnom životu modernog čovječanstva. Autor, na temelju svog razumijevanja života, mora vjerovati da će se bezbrojne daljnje pogreške dodati onima koje su već počinjene, ako ne odlučimo usmjeriti svoju pozornost na duhovni život modernog čovječanstva. - Čak i oni koji, u raznim oblicima, samo izgovaraju fraze da čovječanstvo mora napustiti svoju predanost isključivo materijalnim interesima i okrenuti se 'duhu', 'idealizmu', također će pronaći malo toga što će im se svidjeti u onome što autor govori u ovom spisu. Jer on malo cijeni samo spominjanje 'duha', govor o maglovitom duhovnom svijetu. Autor može prepoznati samo

duhovnost koja postaje sadržaj nečijeg života. Ta se duhovnost pokazuje jednako učinkovitom u svladavanju praktičnih životnih zadataka kao i u formiranju svjetonazora i životne filozofije koja zadovoljava potrebe duše. Nije stvar u poznavanju duhovnosti ili vjerovanju da se o njoj zna, već u tome da se ta duhovnost očituje i u shvaćanju praktične stvarnosti. Takva duhovnost ne prati ovu stvarnost kao puka sporedna struja rezervirana za nutrinu duše. Stoga će se argumenti u ovome spisu onim 'duhovnima' vjerojatno činiti previše neduhovnima, a 'praktičnima' previše odvojenima od života. Autor vjeruje da će moći služiti suvremenom životu na svoj način, upravo zato što se ne slaže s odvojenošću od života mnogih ljudi koji se danas smatraju 'praktičnima', i zato što ne može dati nikakvu legitimnost takvom diskursu o 'duhu' koji iz riječi oblikuje iluziju života.

U ovom se spisu 'socijalno pitanje' raspravlja kao ekonomsko, pravno i duhovno pitanje. Autor vjeruje da prepoznaje kako 'pravi oblik' ovog pitanja proizlazi iz zahtjeva ekonomskog, pravnog i duhovnog života. Međutim, samo iz tog razumijevanja, može proizaći poticaj za zdrav razvoj ove tri sfere života unutar socijalnog poretka. - U ranijim razdobljima ljudskog razvoja, socijalni instinkti osiguravali su da su ove tri sfere strukturirane unutar ukupnog socijalnog života na način koji odgovara ljudskoj prirodi u to vrijeme. U sadašnjoj fazi tog razvoja, suočeni smo s potrebom težnje za tom strukturom putem svrhovite društvene volje. Između tih davnih vremena i sadašnjosti, prvenstveno za zemlje kod kojih je ta volja prikladna, imamo zbrku starih instinkta i novije svijesti, zbrka koja više nije adekvatna da zadovolji zahtjeve suvremenog čovječanstva. Međutim, u nekim aspektima onoga što se danas smatra svrhovitim socijalnim pitanjem, stari instinkti još uvijek postoje. To takvo razmišljanje čini slabim pred zahtjevima stvarnosti. Temeljitim naporom, nego što mnogi zamišljaju, suvremeno čovječanstvo mora se izvući iz onoga što više nije održivo. Kako bi se ekonomski, pravni i duhovni život trebao oblikovati u skladu sa zdravim socijalnim životom koji moderno doba zahtijeva - to, vjeruje autor, mogu razumjeti samo oni koji razvijaju dobru volju da prihvate ono što je upravo rečeno. Ono što autor smatra da mora reći o nužnosti takvog oblikovanja, ovom knjigom želi predstaviti sudu sadašnjosti. Autor se nada da će ponuditi prijedlog puta prema društvenim ciljevima koji odgovaraju stvarnosti i potrebama sadašnjeg života. Jer vjeruje da samo takav pothvat može voditi dalje od fanatizma i utopizma u područje društvene volje.

Svakog tko u ovom spisu pronađe nešto utopijsko, autor poziva da razmisli koliko smo trenutno udaljeni od stvarnog života s određenim idejama koje imamo o mogućem razvoju socijalnih uvjeta i kako postajemo žrtvom fanatičnih predodžbi. Stoga se ono što je izvučeno iz istinske stvarnosti i životnog iskustva, koje je predstavljeno u ovom spisu, smatra utopijskim. Neki će u ovom prikazu vidjeti nešto 'apstraktno' jer je za njih konkretno samo ono na što su navikli misliti kao konkretno, za njih je i ono konkretno

'apstraktno'. kada o tome nisu tako navikli misliti.[Autor je namjerno izbjegavao strogo pridržavanje terminologiji koja se uobičajeno koristi u ekonomskoj literaturi. Dobro je svjestan odlomaka koje bi 'profesionalac' smatrao amaterskima. Njegov izbor izražavanja nije bio određen samo željom da se obrati ljudima koji nisu upoznati s ekonomskom i socijalnom znanstvenom literaturom, već prije svega uvjerenjem da će novo doba većinu onoga što se u toj literaturi predstavlja kao 'profesionalno' učiniti jednostranim i neadekvatnim, čak i u samom izražavanju. Svatko tko smatra da je autor trebao ukazati i na socijalne ideje drugih, koje se čine kao da rezoniraju s onim što je ovdje predstavljeno, trebao bi imati na umu da su polazište i metode ovdje navedene perspektive, za koje autor vjeruje da ih duguje desetljećima životnog iskustva, bitne za praktičnu provedbu zadanih impulsa, a ne samo misli ove ili one prirode. Nadalje, kao što se može vidjeti iz poglavlja IV, autor se već počeo zalagati za praktičnu provedbu i prije nego što su slične ideje o jednoj ili drugoj stvari uočene.]

Autor zna da će oni koji su čvrsto ukorijenjeni u stranačkim programima u prvom redu biti nezadovoljni njegovim prijedlozima. Međutim, vjeruje da će mnogi članovi stranaka uskoro doći do uvjerenja da je stvarnost razvoja već daleko nadmašila stranačke programe, i da je o neposrednim ciljevima društvene volje neophodan sud neovisan o takvim programima.

početak travnja 1919.

I.

PRAVI OBLIK SOCIJALNOG PITANJA, VIĐEN KROZ PRIZMU ŽIVOTA
SUVREMENOG ČOVJEČANSTVA

Ne otkriva li se moderni socijalni pokret u katastrofi svjetskog rata kroz činjenice koje pokazuju koliko su neadekvatne bile ideje kojima su ljudi desetljećima vjerovali da mogu razumjeti volju proletarijata?

Ono što trenutno izranja iz prethodno potisnutih zahtjeva proletarijata i u vezi s njima, prisiljava nas da postavimo ovo pitanje. Sile koje su dovele do ovog potiskivanja djelomično su uništene. Samo netko tko je potpuno nesvjestan koliko su takvi impulsi ljudske prirode neuništivi, mogao bi željeti održati odnos koji su te sile uspostavile sa socijalnim pokretačkim snagama velikom dijela čovječanstva.

Neki pojedinci čije su im okolnosti dopuštale da svojim riječima ili savjetima utječu na sile u europskom životu koje su vodile prema katastrofi rata 1914. godine, prepuštali su se najvećim iluzijama o tim silama. Vjerovali su da će vojna pobjeda njihove zemlje ugušiti socijalne nemire. Takvi pojedinci morali su shvatiti da su posljedice njihovih djela uistinu ono što je istaknulo te socijalne impulse. Doista, sadašnja katastrofa za čovječanstvo, pokazala se kao povijesni događaj koji je oslobodio te impulse u njihovoj punoj snazi. Vodeće ličnosti i klase, u tim posljednjim sudbonosnim godinama svoje postupke su morali stalno temeljiti na osjećajima prevladavajućim unutar socijalističkih krugova. Često bi radije djelovali drugačije, da su mogli zanemariti raspoloženje tih krugova. Posljedice takvog raspoloženja žive u obliku koji su poprimili aktualni događaji.

I sada, kada je ono što se desetljećima razrađivalo tijekom razvoja života čovječanstva, ušlo u odlučujuću fazu: sada je tragična sudbina, da se misli pokazuju neadekvatne za bavljenje činjenicama koje su postale stvarnost. Mnoge osobe koje su svoje misle gradile na ovom procesu nastajanja, kako bi služile onome što u njemu živi kao socijalni cilj, sada mogu učiniti malo ili ništa u vezi sa sudbonosnim pitanjima koja postavljaju te činjenice.

Neki od tih pojedinaca još uvijek vjeruju da će se ono što su dugo smatrali nužnim za preoblikovanje ljudskog života dogoditi, i pokazati se dovoljno snažnim da zahtjevima stvarnosti dađe održiv smjer. - Mišljenja onih koji još uvijek vjeruju da stari načini moraju prevladati nad novijim zahtjevima velikog dijela čovječanstva, mogu se odbaciti. Usredotočiti se može na želje onih koji su uvjereni u novo oblikovani život. Ne možemo nego priznati: među nama lutaju stranačka mišljenja poput mumificiranih mišljenja, koje činjenice stalno pobijaju. Te činjenice zahtijevaju odluke za koje ti sudovi starih stranaka nisu spremni. Takve stranke su se doista razvijale kao

odgovor na činjenice; ali njihovi načini razmišljanja zaostaju za njima. Možda nije pretenciozno tvrditi da se do ovih zaključaka, koji su suprotni onome što se općenito vjeruje, može doći procjenom aktualnih svjetskih događaja. Iz toga se može zaključiti da sadašnjost mora biti prijemčiva za pokušaj karakterizacije onog aspekta socijalnog života koji je, po svojoj prirodi, stran čak i za obrasce mišljenja socijalno orijentiranih pojedinaca i političkih stranaka. Jer sasvim je moguće da je tragedija koja se otkriva u pokušajima rješavanja socijalnog pitanja ukorijenjena upravo u nerazumijevanju istinskih političkih težnji. Jer ljudi ne formiraju uvijek ispravan sud iz onoga što žele.

Stoga se može činiti opravdanim postaviti pitanja: što zapravo želi moderni proletaerski pokret? Odgovara li ta želja onome što obično misle, i proleter i neproleter? Otkriva li se prava priroda 'socijalnog pitanja' u onome što mnogi o njemu misle? Ili je potreban potpuno drugačiji način mišljenja? Ne može se nepristrano pristupiti ovom pitanju osim ako se kroz osobno iskustvo nije uspjelo razumjeti unutarnji život modernog proletarijata - posebno onog dijela proletarijata koji je odigrao najznačajniju ulogu u oblikovanju trenutnog socijalnog pokreta.

Mnogo je rečeno o razvoju moderne tehnologije i modernog kapitalizma. Postavlja se pitanje kako je sadašnji proletarijat nastao unutar tog razvoja i kako je došao do svojih zahtjeva kroz razvoj modernog ekonomskog života. Mnogo toga što je rečeno u tom smislu je relevantno. Međutim, činjenica da ključni aspekt ostaje netaknut postaje očita svakome tko nije hipnotiziran sudom da vanjske okolnosti oblikuju nečiji život. To postaje jasno onima koji posjeduju nepristrano razumijevanje duševnih impulsa koji proizlaze iz dubina njihove nutrine. Sigurno je da su se proletaerski zahtjevi razvili tijekom ove moderne tehnologije i modernog kapitalizma; ali uvid u tu činjenicu ne daje nikakav trag o tome što se uistinu krije u tim zahtjevima kao čisto ljudski impulsi. I sve dok se ne prodre u srž tih impulsa, ne može se shvatiti prava priroda 'socijalnog pitanja'.

Riječ koja se često izgovara u proletaerskom svijetu može ostaviti značajan dojam na svakoga tko je sposoban proniknuti u dublje pokretačke snage ljudske volje. To je sljedeće: moderni proleter postao je 'klasno svjestan'. Više instinktivno, nesvjesno, ne slijedi impulse drugih klasa; prepoznaje sebe kao člana određene klase i spreman je u javnom životu utjecati na odnos svoje klase prema drugima na način koji odgovara njegovim interesima. Svatko tko je svjestan duševnih podstruja prepoznat će da riječ 'klasna svijest', kako je koristi moderni proleter, ukazuje na ključne činjenice u socijalnom pogledu na život onih radničkih klasa, koje su u srcu moderne tehnologije i modernog kapitalizma. Takav posebnu pozornost mora obratiti na to kako su znanstvene teorije o ekonomskom životu i njegovom odnosu prema sudbini ljudi duboko odjeknule u duši proletera. To se dotiče činjenice o kojoj mnogi,

koji mogu razmišljati samo u terminima proletarijata, imaju samo nejasne, zapravo, u svijetlu ozbiljnih sadašnjih događaja, štetne sudove. Mišljenje je da 'neobrazovanom' proleteru okrenuta glava marksizmom i njegovim nastavkom od strane proleterskih pisaca, te onim što se često čuje drugdje u tom smjeru, da to ne vodi do nužnog razumijevanja povijesne situacije u svijetu na ovom području. Jer izražavanje takvog mišljenja samo pokazuje nedostatak spremnosti da se usredotočimo na nešto bitno u trenutnom socijalnom pokretu. A taj bitni element je prožimanje proleterske klasne svijesti konceptima izvedenim iz nedavnih znanstvenih dostignuća. Unutar te svijesti, raspoloženje koje je živjelo u Lassalleovom govoru o 'Znanosti i radnicima' i dalje postoji. Takve stvari mogu se činiti beznačajnima nekima koji sebe smatraju 'praktičarima'. Ali svatko tko želi steći istinski plodonosan uvid u moderni radnički pokret, svoju pozornost mora usmjeriti na ta pitanja. Ono što umjereni i radikalni proleter i danas zahtijevaju nije ekonomski život pretvoren u impulse ljudi, kako neki zamišljaju, već ekonomska znanost koja je zaokupila proletersku svijest. To je tako jasno vidljivo u znanstveno utemeljenoj i novinarski populariziranoj literaturi proleterskog pokreta. Poricati to znači zatvarati oči pred stvarnim činjenicama. A temeljna činjenica, koja uvjetuje sadašnju socijalnu situaciju, jest da moderni proleter dopušta da se sadržaj njegove klasne svijesti definira sa znanstveno orijentiranim konceptima. Koliko god osoba koja radi za strojem bila udaljena od 'znanosti', objašnjenje svoje situacije ona sluša od onih koji su sredstva za to objašnjenje dobili od te 'znanosti'.

Sve rasprave o modernom ekonomskom životu, vremenu strojeva i kapitalizmu, mogu uvjerljivo ukazivati na činjeničnu osnovu modernog proleterskog pokreta; ali ono što pojašnjava sadašnju socijalnu situaciju ne proizlazi izravno iz činjenice da je radnik stavljen za stroj, da je upregnut u kapitalistički poredak života. Proizlazi iz druge činjenice, da su se unutar njegove klasne svijesti na stroju i ovisno o kapitalističkom ekonomskom poretku, razvile vrlo specifične misli. Moguće je da suvremeni način razmišljanja neke sprječava da u potpunosti shvate implikacije ove činjenice i moguće je da to vide samo kao dijalektičku igru s konceptima. Nasuprot tome, mora se reći: tim gore u vezi produktivnog angažmana u suvremenom socijalnom životu za one koji nisu sposobni vidjeti ono što je bitno. Svatko tko želi razumjeti proleterski pokret, prije svega mora razumjeti kako proleter razmišlja. Jer proleterski pokret - od njegovih umjerenih reformskih napora, do njegovih najrazornijih ekscesa - ne pokreću 'izvan ljudske' sile ili 'ekonomski impulsi', već ljudi; njihove predodžbe i impulsi volje.

Određujuće ideje i snaga volje trenutnog socijalnog pokreta ne leže u onome što su stroj i kapitalizam usadili u proletersku svijest. Ovaj pokret je svoj misaoni izvor tražio u novijem znanstvenom usmjerenju, jer stroj i kapitalizam proleteru nisu mogli ponuditi ništa što bi njegovu dušu moglo ispuniti dostojanstvenim ljudskim sadržajem. Za srednjovjekovnog obrtnika

takav sadržaj je proizlazio iz njegovog zanata. U načinu na koji se ovaj obrtnik osjećao povezanim sa svojim zanatom, postojalo je nešto što je omogućilo da o životu unutar cijele ljudske zajednice ima svijest kao o životu vrijednom življenja. Na ono što je radio mogao je gledati na takav način da je mogao vjerovati, da time ostvaruje ono što je želio biti kao 'čovjek'. Kod stroja i unutar kapitalističkog poretka, čovjek je bio ovisan o sebi, o svom unutarnjem jastvu, ako je tražio temelj na kojem bi izgradio svjesno razumijevanje onoga što znači biti 'čovjek'. Ništa od takvog razumijevanja nije proizašlo iz tehnologije ili kapitalizma. Stoga se proleterska svijest okrenula znanstvenoj misli. Izgubila je vezu s neposrednim ljudskim životom. To se dogodilo u vrijeme kada su vodeće klase čovječanstva težile znanstvenom načinu razmišljanja koji sam po sebi više nije posjedovao snagu duhovnog poticaja da u potpunosti zadovolji ljudsku svijest svojim sadržajem. Stari svjetonazori smještali su ljude kao dušu unutar duhovnog konteksta egzistencije. Pred modernom znanosti, ljudi se pojavljuju kao prirodna bića unutar pukog prirodnog poretka. Ova se znanost ne osjeća kao struja koja u ljudsku dušu teče iz duhovnog svijeta, noseći čovjeka kao dušu. Kako god se prosuđivao odnos između religijskih impulsa i onoga što je s njima povezano, te znanstvenog način razmišljanja modernog doba, ako se povijesni razvoj nepristrano promatra, mora se priznati da se znanstvena misao razvila iz religijske misli. Ali stari svjetonazori, utemeljeni na religijskim temeljima, nisu bili u stanju svoj impuls koji odražava dušu prenijeti novijem znanstvenom načinu mišljenja. Pozicionirali su se izvan ovog novog načina mišljenja, i nastavili živjeti sa sadržajem svijesti kojem se duše proletarijata nisu mogle okrenuti. Taj sadržaj svijesti još je uvijek mogao imati određenu vrijednost za vodeće klase. Bio je povezan, na ovaj ili onaj način, s njihovim životnim okolnostima. Te klase nisu tražile novi sadržaj svijesti, jer su ih okolnosti samog života držale prikovanim za staro. Moderni proleter je istrgnut iz svih starih konteksta života. On je čovjek čiji je život postavljen na potpuno nove temelje. Za njega je, lišavanjem starih temelja, nestala mogućnost crpljenja iz starih duhovnih izvora. Ti su se izvori nalazili usred oblasti od kojih je bio otuđen. S modernom tehnologijom i modernim kapitalizmom, moderna se znanost razvijala istovremeno - u smislu da se velike struje svjetske povijesti mogu nazvati simultanima. Moderni proletarijat okrenuo je svoje povjerenje, svoju vjeru prema njoj. U znanosti je tražio novi sadržaj svijesti koji mu je bio potreban. Ali bio je stavljen u drugačiji odnos prema toj znanosti nego vodeće klase. One se nisu osjećale obvezanima, da znanstvene predodžbe učine svojom filozofijom života koja odražava dušu. Koliko god su možda usvojili 'znanstveni način razmišljanja' - da izravni uzročni lanac u prirodnom poretku vodi od najnižih životinja do čovjeka - ovaj način razmišljanja ostao je teorijsko uvjerenje. Nije stvoren impuls da se život doživi na način na koji to uvjerenje u potpunosti opravdava. Prirodoslovac Vogt, popularizator prirodne znanosti Büchner: oni su svakako bili prožeti znanstvenim načinom razmišljanja. Ali uz taj način

razmišljanja, nešto je radilo u njihovim dušama što ih je držalo pripijenima uz način života koji se može smisleno opravdati samo vjerom u duhovni poredak svijeta. Zamislite samo, bez predrasuda, koliko drugačije znanstvenost utječe na nekoga čija je egzistencija ukorijenjena u takvom načinu života, nego na modernog proletera pred kojim stoji njegov agitator, i, u rijetkim večernjim satima koji nisu ispunjeni poslom, govori na sljedeći način: znanost je, u novije vrijeme, iz ljudi istjerala vjeru da potječu iz duhovnih svjetova. Učili su ih da su u pradavnim vremenima živjeli grubo penjući se na drveće, učili su ih da svi dijele isto, čisto prirodno podrijetlo. Suvremeni proleter suočio se sa znanstvenim pristupom usmjerenim prema takvim idejama, kada bi tražio duševni sadržaj koji bi mu omogućio da osjeti svoje mjesto kao ljudsko biće u svijetu. Tu znanstvenost shvaćao je potpuno ozbiljno, i iz toga izvlačio svoje zaključke za život. Tehnološko, i doba kapitalizma, utjecalo je na njega drugačije nego na pripadnike vodećih klasa. Potonji su živjeli unutar socijalnog poretka koji je još uvijek bio oblikovan impulsima koji odražavaju dušu. Imali su svaki interes za integraciju impulsa novog doba u okvir tog socijalnog poretka. Proleter je, međutim, bio duševno odvojen od tog poretka. Nije mu mogao pružiti osjećaj života koji bi ga obasjao dostojanstvenim ljudskim sadržajem. Jedino što je, činilo se, proizašlo iz starog poretka, obdareno snagom da probudi vjeru, što je proleteru moglo omogućiti da osjeti što on jest kao ljudsko biće: to je znanstveno mišljenje.

Neki čitatelji ovih napomena mogli bi se nasmiješiti na spominjanje 'znanstvene' prirode proleterskog načina razmišljanja. Svatko tko, kada čuje 'znanstveno', može misliti samo na ono što se stječe kroz mnogo godina sjedenja u 'obrazovnim ustanovama', a zatim suprotstavi taj 'znanstveni' sadržaj svijesti proletera koji 'ništa nije naučio', mogao bi se nasmiješiti. Smiješiti se sudbonosnim činjenicama današnjeg života. Međutim, te činjenice svjedoče da mnoge visoko učene osobe žive neoznanstveno, dok neobrazovani proleter usmjerava svoj pogled na život prema znanosti koju možda ni ne posjeduje. Obrazovana osoba je upila znanost; ona prebiva u ladici nutrine njene duše. Ona međutim, postoji unutar konteksta života i dopušta da njeni osjećaji budu vođeni tim kontekstima, osjećaji koji nisu vođeni ovom znanošću. Proleter je, svojim okolnostima, naveden da razumije egzistenciju u skladu s načelima ove znanosti. Ono što druge klase nazivaju 'znanstvenim', može mu biti strano; smjer predodžbi ovog znanstvenog pristupa oblikuje njegov život. Za druge klase odlučujući je religiozni, estetski, opći duhovni temelj; za njega 'znanost', čak i često u svojim ekstremnim oblicima mišljenja, postaje vjera u život. Mnogi članovi 'vodećih' klasa osjećaju se 'prosvijetljenima', 'slobodno religioznima'. Svakako, znanstveno uvjerenje živi u njihovim predodžbama; ali u njihovim osjećajima pulsiraju nezapaženo pulsiraju ostaci tradicionalnog vjerovanja u život.

Ono što znanstvenom mišljenju nije preneseno iz starog poretka života, bila je svijest da je ono, kao duhovne vrste, ukorijenjeno u duhovnom svijetu. Pripadnici vladajućih klasa mogli su zanemariti ovu karakteristiku moderne znanosti, jer su im životi bili prožeti drevnim tradicijama. Proleter nije mogao. Njegove nove okolnosti protjerale su te stare tradicije iz njegove duše. Naslijedio je znanstveni način razmišljanja od vladajućih klasa kao vlastito nasljeđe. To nasljeđe postalo je temelj njegove svijesti o biću čovjeka. Ali taj 'duhovni sadržaj' u njegovoj duši, nije znao ništa o njegovom podrijetlu u stvarnom duhovnom životu. Ali ono što je proleter od vladajućih klasa mogao usvojiti kao duhovni život, nijekalo je svoje podrijetlo u duhu.

Dobro sam svjestan kako će ove misli utjecati i na neproletere i na proletere koji vjeruju da su 'praktično' upoznati sa životom i koji, na temelju tog uvjerenja, smatraju ono što je ovdje rečeno nerealnim gledanjem. Činjenice koje govore iz trenutne situacije u svijetu, sve će više pokazivati da je ovo uvjerenje zabluda. Svatko tko te činjenice može objektivno sagledati, mora shvatiti da će svjetonazor koji se drži samo površnih aspekata tih činjenica, u konačnici moći shvatiti samo predodžbe koje nemaju nikakve veze sa stvarnošću. Prevladavajuće misli su se toliko dugo 'praktično' držale činjenica, da te misli više nemaju nikakve sličnosti s njima. U tom smislu, trenutna globalna katastrofa mogla bi mnogima poslužiti kao lekcija. Jer: što su mislili da se može dogoditi? I što se dogodilo? Hoće li socijalna misao slijediti isti put?

Također u mislima čujem prigovor koji iznosi zagovornik proleterskog načina života, vođen svojim unutarnjim uvjerenjima: još jedan koji srž socijalnog pitanja želi skrenuti na put koji se čini prikladnim za buržoaski nastrojene. Ovaj zagovornik ne shvaća kako ga je sudbina dovela u proleterski život, i kako tim životom pokušava upravljati kroz način razmišljanja koji je naslijedio od 'vladajućih' klasa. Živi proleterski život, ali misli buržoaski. Novo doba zahtijeva ne samo pronalaženje puta u životu, već i u razmišljanju. Znanstvena misao postat će sila koja održava život, tek kada za cjelokupni sadržaj života razvije impuls slično kao što su ga na svoj način života razvile stare koncepcije života.

Ovo opisuje put koji vodi do otkrivanja istinske prirode jednog od elemenata modernog proleterskog pokreta. Na kraju tog puta, iz proleterske duše odjekuje uvjerenje: težim duhovnom životu. Ali taj duhovni život je ideologija; on je samo ono što se u ljudima odražava iz vanjskih događaja u svijetu, ne proizlazi posebno iz duhovnog svijeta. Ono što je nastalo od starog duhovnog života pri prijelazu u novo doba, proleterski svjetonazor doživljava kao ideologiju. Svatko tko želi razumjeti raspoloženje u proleterskoj duši, koje se izražava u današnjim socijalnim zahtjevima, mora biti u stanju shvatiti što može donijeti stav da je duhovni život ideologija. Moglo bi se odgovoriti: što prosječni proleter zna o ovom stavu, koji se vrti u glavi više-manje

obrazovanih vođa? Svatko tko tako govori, govori o životu koji je završio, i djeluje izvan stvarnog života. Takva osoba ne zna što se događalo u životima proletera posljednjih nekoliko desetljeća; ne zna koje se niti isprepliću od stava da je duhovni život ideologija, do zahtjeva i djela radikalnog socijalista kojeg smatraju tek 'neukim', a također i do dijela onih koji, vođeni nejasnim impulsima, 'čine revoluciju'.

U tome leži tragedija koja obuhvaća sadašnje socijalne zahtjeve, da se u mnogim krugovima nema osjećaja za ono što se iz duševnog stanja širokih masa probija na površinu života, da se ne može usmjeriti pogled na ono što se zaista događa u glavama ljudi. Neproleter anksiozno sluša zahtjeve proletera i čuje: samo socijalizacijom sredstava za proizvodnju mogu postići dostojanstven život za mene. Ali on ne može shvatiti da je, pri prijelazu iz starog u novo doba, njegova klasa ne samo pozvala proletera da radi na sredstvima za proizvodnju koja mu ne pripadaju, već da mu nije pružila održivi duševni sadržaj koji bi pratio taj rad. Ljudi koji na gore opisani način gledaju na život, mogli bi reći: ali proleter jednostavno želi biti stavljen u situaciju jednaku onoj od vladajućih klasa, gdje tu igra ulogu pitanje duševnog sadržaja? Da, sam proleter može tvrditi: ne tražim ništa od drugih klasa za svoju dušu; želim da me više ne mogu iskorištavati. Želim da postojeće klasne razlike nestanu. Takva retorika, međutim, promašuje poantu socijalnog pitanja. Ne otkriva ništa o pravoj prirodi tog pitanja. Jer takva svijest u dušama radničke populacije, ona koja je naslijedila istinski duhovni sadržaj od vladajućih klasa, postavljala bi socijalne zahtjeve na potpuno drugačiji način nego što to čini moderni proletarijat, koji u duhovnom životu vidi samo ideologiju. Taj proletarijat je uvjeren u ideološki karakter duhovnog života; ali to uvjerenje ga čini sve nesretnijim. A posljedice te duševne nesreće, koju on svjesno ne poznaje, ali intenzivno pati, u svom značaju sa sadašnjom socijalnom situacijom daleko nadmašuju sve što je samo zahtjev, također na svoj način opravdan, za poboljšanje vanjskih životnih uvjeta.

Vladajuće klase ne prepoznaju sebe kao začetnike životnih pogleda s kojim se sada susreću u proletarijatu, spremnom za borbu. Pa ipak, oni su ti začetnici, upravo zato što su proletarijatu iz svog duhovnog života u nasljeđe mogli ostaviti samo nešto što proletarijat mora percipirati kao ideologiju.

Ono što sadašnjem socijalnom pokretu daje njegov bitni karakter, nije zahtjev za promjenom životnih uvjeta klase ljudi, iako se to čini najprirodnijim, već način na koji se zahtjev za tom promjenom zapravo provodi iz misaonih impulsa te klase. Samo pogledajte činjenice iz te perspektive, bez predrasuda. Tada ćete vidjeti kako se pojedinci koji svoje razmišljanje žele zadržati u skladu s proleterskim impulsima, smiješe kada se razgovor okrene ideji da bi ovaj ili onaj duhovni pothvat mogao doprinijeti rješavanju socijalnog pitanja. Oni to ismijavaju kao ideologiju, kao

suhoparnu teoriju. Vjeruju da se ništa ne može doprinijeti gorućim socijalnim pitanjima današnjice pukim razmišljanjem, samo duhovnim životom. Ali ako se bolje pogleda, postaje jasno da temeljni nerv modernog, upravo proleterskog pokreta, ne leži u onome o čemu današnji proleter govori, već u mišljenju.

Moderni proleterski pokret kao možda ni jedan drugi pokret u svijetu - a pobliži pogled to otkriva u najjemenentnijem smislu - pokret je nastao iz misli. Ne kažem ovo samo kao neposredni dojam stečen razmišljanjem o socijalnom pokretu. Ako smijem dodati osobnu primjedb, to je ovo: godinama sam podučavao proleterske radnike u raznim temama škole za radničko obrazovanje. Čineći to, vjerujem da sam shvatio što živi i čemu u duši teži moderni proleterski radnik. Odatle sam također imao priliku promatrati aktivnosti sindikata u raznim profesijama i profesionalnim skupinama. Vjerujem da ne govorim samo s gledišta teorijskog razmatranja, već izražavam ono što vjerujem da sam stekao kao rezultat iskustva iz stvarnog života.

Svatko tko je - što je nažalost tako rijetko među vodećim intelektualcima - doživio moderni radnički pokret gdje ga nose radnici, zna koliko je značajno da je određeni smjer razmišljanja na intenzivan način zaokupio duše velikog broja ljudi. Ono što trenutno otežava rješavanje socijalne zagonetke, jest ograničena mogućnost međusobnog razumijevanja među klasama. Građanskim klasama je danas toliko teško razumjeti kako se takav način mišljenja - što god netko mislio o njegovom sadržaju - mogao ukorijeniti u još uvijek neupotrijebljenoj inteligenciji proletarijata, način mišljenja, koji postavlja najviše standarde za zahtjeve čovjekova razuma, kao što je onaj od Karla Marxa.

Svakako, neki mogu prihvatiti Marxov sustav mišljenja, a drugi ga opovrgnuti, možda s razlozima koji se čine jednako valjani kao i oni drugi; mogli bi ga revidirati oni koji su, nakon smrti Marxa i njegova prijatelja Engelsa, socijalni život promatrali iz drugačije perspektive nego ovi vođe. Ne želim ni raspravljati o sadržaju ovog sustava. Ne čini mi se da je to značajan aspekt modernog proleterskog pokreta. Ono što mi se čini najznačajnijim, jest činjenica da sustav mišljenja djeluje kao najsnažniji impuls unutar radničke klase. Stvar se može izraziti čak i na sljedeći način: praktični pokret, čisto egzistencijalni pokret s najosnovnijim ljudskim zahtjevima, nikada prije nije gotovo u potpunosti stajao na čisto misaonim temeljima kao ovaj moderni proleterski pokret. U određenom smislu, to je čak i prvi takav pokret u svijetu koji se temelji isključivo na znanstvenim temeljima. Međutim, ova činjenica mora se vidjeti u pravom svijetlu. Ako se uzme u obzir, sve što moderni proleter ima svjesno za reći o vlastitom mišljenju, volji i osjećajima, onda se, nakon detaljnijeg promatranja života, ono što je eksplicitno navedeno na programski način ne čini najvažnijim.

Međutim, ono što se mora činiti uistinu važnim jest, da je u osjećaju proletera ono što je kod drugih klasa usidreno samo u jednom aspektu njihova duševnog života, postalo odlučujuće: misaoni temelj njihova pogleda na život. Ono što je stoga za proletera vrsta unutarnje stvarnosti, on ne može svjesno priznati. U tom priznavanju ga sprječava činjenica da mu je misaoni život predan kao ideologija. U stvarnosti, on svoj život gradi na mislima; ali ih doživljava kao nestvarnu ideologiju. Proleterski svjetonazor i njegovu realizaciju kroz djela sljedbenika, mogu se razumjeti samo ako se ta činjenica shvati u punom opsegu u kontekstu nedavnog čovjekova razvoja.

Iz načina na koji je duhovni život modernog proletera opisan u prethodnom tekstu, vidljivo je da se u prikazu pravog oblika proleterskog socijalnog pokreta, prvo mora pojaviti karakterizacija tog duhovnog života. Jer bitno je da proleter uoči uzroke svoje nezadovoljavajuće socijalne situacije, i teži njihovom uklanjanju na način da njegovi osjećaji i težnje budu usmjereni tim duhovnim životom. Pa ipak, trenutno ne može a da ne odbaci, s prezirom ili ljutnjom, mišljenje da se unutar tih duhovnih temelja socijalnog pokreta nalazi nešto što predstavlja značajnu pokretačku snagu. Kako bi uopće mogao prepoznati da duhovni život posjeduje pokretačku snagu kada ga doživljava kao ideologiju? Od duhovnog života percipiranog na ovaj način ne može se očekivati da pronađe izlaz iz socijalne situacije koju čovjek više ne želi trpjeti. Za modernog proletera, ne samo znanost sama, već i umjetnost, religija, običaji i zakon postali su sastavni dio ideologije, odražavajući njegov znanstveno orijentirani način razmišljanja. On u onome što prevladava u tim granama ne vidi ništa kao stvarnost koja prodire u njegovu egzistenciju i koja može išta dodati materijalnom životu. Za njega je to samo odraz ili zrcalna slika ovog materijalnog života. Čak i ako, nakon što su nastali, neizravno vrše formativni utjecaj na materijalni život putem čovjekovih predodžbi ili uključivanjem u impulse volje, oni izvorno nastaju iz ovog života kao ideološki konstrukti. Oni sami od sebe, ne mogu pružiti ništa što vodi do rješavanja socijalnih poteškoća. Samo unutar samog materijalnog može nastati nešto što vodi do željenog ishoda.

Moderni duhovni život prenesen je s vodećih klasa čovječanstva na proletersko stanovništvo u obliku koji ga čini nemoćnim da utječe na svijest ovog stanovništva. Kada se razmatraju snage koje mogu riješiti socijalno pitanje, to se mora shvatiti prije svega. Kada bi ta činjenica i dalje bila djelatna, duhovni život čovječanstva bio bi osuđen na nemoć pred socijalnim zahtjevima sadašnjosti i budućnosti. Doista, veliki dio modernog proletarijata uvjeren je u tu nemoć; i to uvjerenje izraženo je u marksističkim ili sličnim priznanjima. Kaže se da je moderni ekonomski život razvio sadašnji kapitalistički oblik iz njegovih starijih oblika. Takav razvoj stavio je proletarijat u nepodnošljiv položaj u odnosu na kapital. Taj će se razvoj nastaviti; ubit će kapitalizam silama koje djeluju u njemu, a iz smrti kapitalizma proizaći će oslobođenje proletarijata. To uvjerenje su noviji

socijalistički mislioci lišili fatalističkog karaktera koji je steklo za određeni krug marksista. Ali ono bitno ostaje. To se izražava u činjenici da neće biti prihvatljivo za svakoga tko danas želi istinski socijalistički razmišljati reći: ako se igdje manifestira duhovni život, crpljen iz impulsa vremena i ukorijenjen u duhovnoj stvarnosti, odražava duševni život koji podržava ljude, tada će to zračiti snagom koja također daje pravi poticaj socijalnom pokretu.

Činjenica da suvremeni čovjek, prisiljen na proleterski način života, ne može gajiti takva očekivanja duhovnog života svog vremena, njegovoj duši daje temeljno raspoloženje. Potreban mu je duhovni život iz kojeg proizlazi snaga koja njegovoj duši daje osjećaj dostojanstva. Jer kada je bio uvučen u kapitalistički ekonomski poredak modernog doba, bio je, s najdubljim potrebama svoje duše, usmjeren prema takvom duhovnom životu. Ali duhovni život koji su mu vodeće klase predale kao ideologiju, ispraznio je njegovu dušu. Činjenica da su zahtjevi modernog proletarijata vođeni čežnjom za drugačijom vezom s duhovnim životom od one koju tadašnji socijalni poredak može ponuditi, ono je što sadašnjem socijalnom pokretu daje njegovu pravu snagu. Ali tu činjenicu ne shvaća pravilno ni neproleterski ni proleterski dio čovječanstva. Jer onaj neproleterski ne pati od ideološkog otiska modernog duhovnog života, koji je sam izazvao. Proleterski dio pati od njega. Ali taj ideološki otisak naslijeđenog duhovnog života oduzeo mu je vjeru u održivu moć duhovnog kao takvog. Ispravno razumijevanje ove činjenice ključno je za pronalaženje puta iz previranja trenutne socijalne situacije čovječanstva. Socijalni poredak koji je nastao pod utjecajem vodećih klasa tijekom uspona novog ekonomskog sustava, zatvorio je pristup takvom putu. *Snagu da se on otvori treba steći.*

U ovoj oblasti, čovjek će trenutna uvjerenja preispitati kada istinski shvati težinu činjenice da, socijalnom suživotu ljudi u kojem duhovni život funkcionira kao ideologija, nedostaje jedna od sila koje socijalni organizam čine održivim. Sadašnji socijalni poredak pati od nemoći duhovnog života. A ta se bolest pogoršava nevoljkošću priznavanja njenog postojanja. Prepoznavanjem ove činjenice, čovjek će steći temelj na kojem se može razviti način razmišljanja primjeren socijalnom pokretu.

Trenutno, proleter vjeruje da se dotiče temeljne sile svoje duše kada govori o svojoj klasnoj svijesti. Ali istina je da je od kada je bio upregnut u kapitalistički ekonomski poredak, tražio duhovni život koji može podržati njegovu dušu, koji će mu dati svijest o njegovom dostojanstvu; a duhovni život koji doživljava kao ideološki za njega ne može razviti tu svijest. Tražio je tu svijest, i ono što nije mogao pronaći, zamijenio je klasnom sviješću rođenom iz ekonomskog života.

Njegov je pogled, kao da ga privlači snažna sugestivna sila, isključivo na ekonomskom životu. I sada više ne vjeruje da bi negdje drugdje, u duhovnom

ili duševnom, mogao ležati poticaj za ono što se nužno mora dogoditi u sferi socijalnog pokreta. Vjeruje samo da razvoj neduhovnog, neduševnog, ekonomskog života može dovesti do stanja koje on doživljava kao ljudsko dostojanstvo. Stoga je svoje spasenje bio prisiljen tražiti isključivo u transformaciji ekonomskog života. Naveden je da vjeruje da bi sama transformacija ekonomskog života uklonila svu štetu koju uzrokuje privatno poduzetništvo, egoizam pojedinačnih poslodavaca i nemogućnost pojedinačnih poslodavaca da zadovolje zahtjeve za ljudskim dostojanstvom svojstvene zaposleniku. Stoga je moderni proleter jedini spas za socijalni organizam vidio u prijenosu cjelokupnog privatnog vlasništva nad sredstvima za proizvodnju u zajedničko poduzetništvo ili čak zajedničko vlasništvo. Takvo mišljenje proizašlo je iz pomicanja fokusa sa svega duševnog i duhovnog, koncentrirajući se isključivo na čisto ekonomski proces.

To je dovelo do svih proturječnosti svojstvenih modernom proleterskom pokretu. Moderni proleter vjeruje da sve što će mu u konačnici osigurati puna ljudska prava mora proizaći iz ekonomije, iz samog ekonomskog života. On se bori za ta puna ljudska prava. Međutim, unutar njegovih težnji, pojavljuje se nešto što nikada ne može nastati isključivo kao posljedica ekonomskog života. To je značajna, uvjerljiva činjenica: da u samom središtu različitih manifestacija socijalnog pitanja, koje proizlaze iz potreba suvremenog čovječanstva, leži nešto za što se vjeruje da potječe iz samog ekonomskog života, ali što nikada nije moglo nastati samo iz njega. Naprotiv, leži u izravnoj liniji razvoja koja vodi, od starog sustava ropstva, kroz kmetstvo feudalnih vremena, do modernog radnog proletarijata. Baš kao što su se u modernom životu oblikovali promet robe, promet novca, kapital, vlasništvo, priroda zemljišta i tako dalje, unutar ovog modernog života razvilo se nešto što moderni proleter nije izričito izjavio, čak svjesno ni ne osjeća, ali što je pravi temeljni impuls njegove socijalne volje. To je sljedeće: moderni kapitalistički ekonomski poredak u biti unutar svoje oblasti priznaje samo robu. Unutar ekonomskog organizma on priznaje stvaranje vrijednosti za tu robu. I unutar kapitalističkog organizma modernog doba nešto je postalo roba, nešto što proleter sada doživljava kao nešto što ne smije biti roba.

Kad se shvati koliko snažno, kao jedan od temeljnih impulsa cijelog modernog proleterskog socijalnog pokreta, živi odbojnost u instinktima, u podsvijesti modernog proletera, prema onome što mora prodati svoju radnu snagu poslodavcu na isti način kao što se roba prodaje na tržištu; odbojnost prema tome što njegova radna snaga igra svoju ulogu na tržištu rada prema ponudi i potražnji, baš kao što roba na tržištu igra ulogu prema ponudi i potražnji; kad se u modernom socijalnom pokretu shvati značaj te odbojnosti prema radnoj snazi kao robi; kad se sasvim objektivno sagleda činjenica da ono što je ovdje na djelu nije dovoljno snažno i radikalno izraženo

socijalističkim teorijama; tada će se, uz prvi impuls, to da se duhovni život osjeća ideološki, pronaći i drugi, za koji se mora reći da socijalno pitanje danas čini tako urgentnim, čak i gorućim.

U drevna vremena postojali su robovi. Cijela osoba prodavala se kao roba. Nešto manji dio čovjeka, ali ipak dio same ljudske prirode, u ekonomski proces je bilo integrirano kroz kmetstvo. Kapitalizam je postao sila koja čak i ostatku ljudske prirode nameće karakter robe: radnoj snazi. Ne želim sugerirati da je to prošlo nezapaženo. Naprotiv, doživljava se kao temeljna činjenica u suvremenom socijalnom životu. To se osjeća kao nešto što ima značajan utjecaj na moderni socijalni pokret. Ali pri razmatranju te činjenice, pažnja se usmjerava isključivo na ekonomski život. Pitanje karaktera robe svodi se na puko ekonomsko pitanje. Vjeruje se da sile koje dovode do stanja u kojem proleter više ne doživljava integraciju svoje radne snage u socijalni organizam, kao nedostojnu njega samog, moraju potjecati iz samog ekonomskog života. Uočava se kako se moderni ekonomski oblik pojavio u nedavnom povijesnom razvoju čovječanstva. Također vidimo da je taj ekonomski oblik utisnuo karakter robe ljudskoj radnoj snazi. Ali se ne vidi kako je sve što je ekonomskom životu inherentno, da sve što je u njega integrirano mora, postati roba. Ekonomski život sastoji se u proizvodnji i svrsishodnoj potrošnji robe. Ljudska radna snaga ne može se lišiti svog karaktera robe, osim ako se ne pronađe način da se izvuče iz ekonomskog procesa. Cilj ne može biti preoblikovanje ekonomskog procesa tako da ljudska radna snaga može pronaći svoje pravo mjesto u njemu, već: kako se ta radna snaga može ukloniti iz ekonomskog procesa tako da njome mogu upravljati socijalne sile koje je lišavaju karaktera robe? Proleter žudi za stanjem u ekonomskom životu u kojem njegova radna snaga zauzima svoje pravo mjesto. On žudi za tim, jer ne uspijeva vidjeti da karakter robe njegove radne snage u biti proizlazi iz njegove potpune integracije u ekonomski proces. Time što svoju radnu snagu mora predati tom procesu, on je u njega apsorbiran cijelim svojim bićem. Ekonomski proces po svojoj prirodi, teži trošiti radnu snagu na najučinkovitiji način, sve dok regulacija radne snage ostaje u njemu. Kao hipnotiziran snagom modernog ekonomskog života, naš je pogled usmjeren isključivo na ono što može djelovati unutar njega. Ta perspektiva nikada neće otkriti kako radna snaga više ne mora biti roba. Jer drugačiji ekonomski sustav, samo će na drugačiji način radnu snagu pretvarati u robu. Pitanje rada ne može se, u svom pravom obliku, svesti na dio socijalnog pitanja sve dok se ne prepozna da se u ekonomskom životu proizvodnja, razmjena i potrošnja robe odvijaju prema zakonima koje određuju interesi čija se sfera utjecaja ne bi trebala protezati na ljudsku radnu snagu.

Moderna misao nije uspjela razlikovati sasvim različite stvari, kako se s jedne strane, ono što je vezano za ljudski rad integrira u ekonomski život, a s druge strane, ono što po svojoj prirodi, nije povezano s ljudima, krećući se

putevima koje roba mora proći od svoje proizvodnje do potrošnje. Ako zdrav način razmišljanja u tom smjeru otkriva pravu prirodu pitanja rada, onda će, s druge strane, taj način razmišljanja također pokazati položaj koji ekonomski život treba zauzimati unutar zdravog socijalnog organizma.

Već je iz ovoga očito, da se 'socijalo pitanje' dijeli na tri posebna pitanja. Prvo se odnosi na zdrav oblik duhovnog života unutar socijalnog organizma; drugo se odnosi na pravilnu integraciju radnog odnosa u život zajednice; a treće je otkriti kako bi ekonomski život trebao funkcionirati unutar tog života zajednice.

II

REALISTIČNI POKUŠAJI PRONALAZENJA RJEŠENJA ZA SOCIJALNO PITANJE I ŽIVOTNE POTREBE

Karakteristična značajka koja je dovela do posebnog oblika socijalnog pitanja u moderno doba, možda se može izraziti tvrdnjom da su ekonomski život, podržan tehnologijom, i moderni kapitalizam djelovali s određenom prirodnom samorazumljivošću, i moderno društvo doveli u određeni unutarnji red. Uz zahtjev koji pred ljudsku pažnju stavlja ono što su tehnika i kapitalizam donijeli, pažnja je preusmjerena na druge grane, druge oblasti socijalnog organizma. Ako socijalni organizam želi biti zdrav, ljudska svijest se na njih mora jednako učinkovito usmjeravati.

Kako bih bio jasan u vezi onoga što se treba okarakterizirati kao pokretačke impulse sveobuhvatnog, svestranog promatranja socijalnog pitanja, mogao bih započeti usporedbom. Međutim, treba napomenuti da ova usporedba nije namijenjena biti ništa drugo nego usporedba. Takva usporedba može podržati razumijevanje, usmjeravajući ga upravo u smjeru potrebnom za formiranje ideja o zdravlju socijalnog organizma. Svatko tko, iz ovdje usvojene perspektive, mora razmotriti najsloženiji prirodni organizam, ljudski organizam, svoju pozornost mora usmjeriti na činjenicu da cijela bit ovog organizma pokazuje tri sustava koja koegzistiraju, od kojih svaki djeluje s određenim stupnjem neovisnosti. Ta tri sustava koja koegzistiraju mogu se okarakterizirati, naprimjer, na sljedeći način. U ljudskom prirodnom organizmu, jedan sustav koji obuhvaća i živčani i osjetilni život djeluje kao posebna oblast. Mogao bi se nazvati i organizam glave, po najvažnijem dijelu organizma gdje su živčani i osjetilni život, u određenom smislu, centralizirani.

Drugi element ljudske organizacije, ako je netko istinski želi razumjeti, jest ono što bih nazvao ritmičkim sustavom. Sastoji se od disanja, cirkulacije krvi i svega što se izražava u ritmičkim procesima ljudskog organizma.

Treći sustav, dakle, obuhvaća sve što je povezano s metabolizmom, uključujući organe i aktivnosti.

Ova tri sustava obuhvaćaju sve što, kada je organizirano na zdrav način, podržava cijeli proces ljudskog organizma. [Klasifikacija o kojoj se ovdje radi, ne temelji se na prostorno definiranim dijelovima tijela, već na aktivnostima (funkcijama) organizma. Izraz 'organizam glave' primjenjiv je samo ako je netko svjestan da je živčano osjetilni život prvenstveno centraliziran u glavi. Međutim, ritmička i metabolička aktivnost prirodno su prisutne i u glavi, baš kao što je živčano osjetilna aktivnost prisutna u ostalim dijelovima tijela. Ipak, ove tri vrste aktivnosti su, u svojoj suštini, striktno različite jedna od druge.]

U mojoj knjizi 'O zagonetkama duše' pokušao sam, u potpunosti u skladu sa svime što znanstvena istraživanja trenutno mogu otkriti, barem u osnovnim crtama okarakterizirati ovu trostruku strukturu ljudskog prirodnog organizma. Potpuno sam svjestan da će nas biologija, fiziologija i sve prirodne znanosti koje se odnose na čovjeka, u vrlo bliskoj budućnosti prisiliti da usvojimo pogled na ljudski organizam koji razumije kako ove tri komponente - sustav glave, krvožilni ili sustav grudi, i metabolički sustav - odražavaju cjelokupni proces unutar ljudskog organizma funkcionirajući s određenim stupnjem neovisnosti, prepoznavajući da ne postoji apsolutna centralizacija ljudskog organizma i da svaki od ovih sustava ima zaseban, neovisan odnos prema vanjskom svijetu. Sustav mozga kroz osjetila, krvožilni ili ritmički sustav kroz disanje, a metabolički sustav kroz probavne i lokomotorne organe.

Što se tiče znanstvenih metoda, još nismo toliko daleko gdje je ono što sam ovdje naznačio - a nastojao sam znanost duha primijeniti na prirodnu znanost - steklo ono opće prihvaćanje unutar znanstvenih krugova koje bi bilo poželjno za nastavak znanja. To, međutim, znači da naš način razmišljanja, naš način predstavljanja svijeta, još nije u potpunosti adekvatan onome što se, naprimjer, u ljudskom organizmu manifestira kao unutarnja bit aktivnosti prirode. Moglo bi se reći: pa, prirodna znanost može čekati; postupno će ići prema svojim idealima; na kraju će takvu perspektivu prepoznati kao svoju. Ali što se tiče proučavanja, posebno djelovanja socijalnog organizma, ne može se čekati. Ne samo da neki stručnjaci moraju posjedovati to razumijevanje, već i svaka ljudska duša - jer svaka ljudska duša sudjeluje u funkcioniranju socijalnog organizma - barem instinktivnu svijest o tome što je potrebno za ovaj socijalni organizam. Zdravo mišljenje i osjećanje, zdrava volja i volja u pogledu oblikovanja socijalnog organizma, mogu se razviti samo ako je jasno, čak i ako više ili manje instinktivno, da ovaj socijalni organizam, ako želi biti zdrav, mora biti jednako trodjelan kao i prirodni organizam.

Otkad je Schöffle napisao svoju knjigu o strukturi socijalnog organizma, pokušavaju se povući analogije između organizacije bića prirode - recimo, organizacije čovjeka - ljudskog društva kao takvog. Ljudi su pokušavali odrediti što je stanica u socijalnom organizmu, što su stanične strukture, što su tkiva i tako dalje! Nedavno je objavljena Merayeva knjiga 'Mutacija svijeta' u kojoj se određene znanstvene činjenice i zakoni jednostavno prenose na - kako se vjeruje - ljudski socijalni organizam. Ono što se ovdje misli, nema apsolutno nikakve veze ni s jednom od ovih stvari, ni s jednom od ovih igara s analogijama. I svatko tko misli da se u ovim razmatranjima radi o takvoj igri analogijama između prirodnog i socijalnog organizma, samo će dokazati da nije shvatio bit onoga što se ovdje misli. Jer ovdje nije cilj bilo kakvu istinu primjenjivu na znanstvene činjenice presaditi na socijalni organizam, već nešto sasvim drugo: da ljudska misao, ljudski osjećaj, nauči percipirati

mogućnosti života promatrajući prirodni organizam, a zatim taj način percepcije primjeni na socijalni organizam. Ako netko jednostavno ono što vjeruje da je naučio o prirodnom organizmu prenese na socijalni organizam, kao što se često događa, samo pokazuje da ne želi steći sposobnost da socijalni organizam promatra kao neovisan, kao odvojen, da istražuje njegove zakone, kao što je potrebno za razumijevanje prirodnog organizma. U trenutku kada se netko istinski objektivno suoči sa socijalnim organizmom, kao što to prirodoslovac čini s prirodnim organizmom, u njegovoj neovisnosti, kako bi uočio njegove vlastite zakone, u tom trenutku sve igre analogijom se povlače pred ozbiljnim razmatranjem.

Moglo bi se pomisliti da se ovdje predstavljeni prikaz temelji na uvjerenju da bi socijalni organizam trebao biti 'konstruiran' iz neke sive teorije modelirane po uzoru na prirodnu znanost. Ali to je veoma daleko od onoga o čemu se ovdje raspravlja. Poanta je nešto sasvim drugo. Trenutna povijesna kriza čovječanstva zahtijeva da se u svakom pojedincu jave određeni osjećaji, da obrazovni i školski sustav osigura poticanje tih osjećaja na isti način kao što se osigurava poticanje učenja četiriju osnovnih aritmetičkih operacija. Ono što je do sada rezultiralo starim oblicima socijalnog organizma bez svjesne integracije u čovjekov duševni život, u budućnosti više neće imati učinka. Među razvojnim impulsima koji od sadašnjosti nadalje nastoje ponovno ući u ljudski život, jest da će se od pojedinca zahtijevati spomenuti osjećaji na isti način na koji se odavno zahtijeva određena razina formalnog obrazovanja. Zahtjev čovječanstvu, od sada nadalje, jest da se nauči kako bi socijalni organizam na zdrav način trebao funkcionirati kako bi se pokazao održivim. Morat će steći smisao da je nezdravo, antisocijalno, ne htjeti integrirati takve osjećaje u ovaj organizam.

Danas se čuje da se govori o 'socijalizaciji' kao nečemu što vrijeme zahtijeva. Ta socijalizacija neće biti proces iscjeljenja, već nadriliječništvo, možda čak i destruktivno, osim ako se barem instinktivno razumijevanje nužnosti ove trostruke strukture socijalnog organizma ne ukorijeni u ljudskim srcima, u ljudskim dušama. Ovaj socijalni organizam, ako želi zdravo funkcionirati, mora razviti tri takva člana prema utvrđenim zakonima.

Jedan od tih članova je ekonomski život. Ovdje ćemo započeti naše ispitivanje, jer on sasvim očito, dominira svim drugim aspektima života, kroz modernu tehnologiju i moderni kapitalizam. Taj ekonomski život mora biti neovisan element unutar socijalnog organizma, relativno neovisan kao što je živčano osjetilni sustav unutar ljudskog organizma. Taj ekonomski život bavi se svime što je vezano uz proizvodnju robe, cirkulaciju robe i potrošnju robe.

Drugi element socijalnog organizma jest život javnog prava, pravi politički život. To obuhvaća ono što bi se, u smislu stare pravne države, moglo opisati kao pravi život države. Dok se ekonomski život bavi svime što ljudima treba iz prirode i vlastite proizvodnje, robom, prometom robe i potrošnjom robe,

ovaj drugi element socijalnog organizma, može se baviti svime što se, iz čisto ljudske perspektive, odnosi na odnos među ljudima. Za razumijevanje članova socijalnog organizma bitno je znati razliku između sustava javnog prava, koji se, proizlazeći iz ljudskih temelja, može baviti samo odnosom među ljudima, i ekonomskog sustava, koji se bavi samo proizvodnjom robe, prometom robe i potrošnjom robe. Ovu razliku treba uočiti u životu tako da se, kao posljedica toga, ekonomski život može odvojiti od pravnog života, baš kao što je u ljudskom prirodnom organizmu aktivnost pluća u obradi vanjskog zraka odvojena od procesa živčanog osjetilnog sustava.

Treći član, koji jednako samostalno mora stajati uz druga dva, jest onaj koji se odnosi na duhovni život unutar socijalnog organizma. Točnije, moglo bi se reći, jer možda izraz 'duhovna kultura' ili sve što je vezano uz duhovni život, nije sasvim točno: sve što se temelji na prirodnim darovima pojedine individue, što mora ući u socijalni organizam na temelju tih prirodnih darova, kako duhovnih tako i fizičkih. Prvi sustav, ekonomski sustav, bavi se svime što mora postojati kako bi ljudi mogli regulirati svoj materijalni odnos s vanjskim svijetom. Drugi sustav bavi se onim što u socijalnom organizmu mora postojati zbog odnosa među ljudima. Treći sustav bavi se svime što mora proizaći i biti integrirano u socijalni organizam od unutar pojedine individualnosti.

Kao što je istina da su moderna tehnologija i moderni kapitalizam u posljednje vrijeme u biti oblikovali naš socijalni život, jednako je nužno, da se rane koji je taj razvoj nužno nanio ljudskom društvu zacijele dovođenjem ljudi i zajedničkog života ljudi, u pravilan odnos s tri člana ovog socijalnog organizma. Ekonomski život je u posljednje vrijeme jednostavno poprimio vrlo specifične oblike kroz svoju vlastitu inherentnu prirodu. Ljudskom životu se nametnuo s posebnom snagom kroz svoj jednostrani utjecaj. Druga dva člana socijalnog organizma, još se nisu uspjela s istom prirodnošću, na ispravan način prema vlastitim zakonima, integrirati u socijalni organizam. Za njih je nužno da ljudska bića, na temelju gore navedenih osjećaja, uspostave socijalnu organizaciju, svako na svom mjestu; na mjestu gdje se trenutno nalaze. Jer, u smislu tih pokušaja rješavanja ovdje spomenutog socijalnog pitanja, svaki pojedinac ima svoju socijalnu zadaću u sadašnjosti i neposrednoj budućnosti.

Ono što predstavlja prvog člana u socijalnom organizmu, ekonomski život, u prvom redu počiva na prirodnim temeljima, baš kao što i pojedinačno ljudsko biće, s obzirom na ono što može postati kroz učenje, obrazovanje i život, počiva na obdarenosti njegovog duhovnog i tjelesnog organizma. Taj prirodni temelj jednostavno utiskuje svoj karakter u ekonomski život, i, posljedično, u cijeli socijalni organizam. Ali taj prirodni temelj postoji bez da na njega utječe bilo kakva socijalna organizacija ili socijalizacija. On mora biti temelj socijalnog organizma, na isti način na koji se obrazovanje osobe

mora temeljiti na njenoj prirodnoj sklonosti raznim područjima, njenoj prirodnoj tjelesnoj i duhovnoj sposobnosti. Svaka socijalizacija, svaki pokušaj da se ljudskom suživotu da ekonomska struktura, mora uzeti u obzir prirodni temelj. Jer sav promet robe, sav ljudski rad i sav duhovni život, temelje se na prvom, elementarnom izvornom elementu, na onome što veže čovječanstvo za određeni dio prirode. Mora se razmotriti veza između socijalnog organizma i njegovog prirodnog temelja, baš kao što se u pogledu učenja mora razmotriti odnos između pojedinca i njegovih talenata. To se posebno može razjasniti promatranjem ekstremnih slučajeva. Naprimjer, potrebno je uzeti u obzir da je u određenim regijama svijeta, gdje su banane lako dostupan izvor hrane, količina rada potrebna za prijevoz banana s mjesta podrijetla do odredišta i njihovu transformaciju u potrošačko dobro, ključna za ljudski suživot. Ako se usporedi ljudski rad potreban da se banane učine prikladnima za konzumaciju, s radom potrebnim, recimo, u našim dijelovima Srednje Europe, da se pšenica učini prikladnom za konzumaciju, rad potreban za banane je, blago rečeno, tristo puta manji od onog potrebnog za pšenicu.

Svakako, ovo je ekstremni slučaj. Ali takve razlike u pogledu potrebne količine rada u odnosu na prirodne resurse, postoje i među granama proizvodnje zastupljenim u bilo kojem socijalnom organizmu u Europi - ne u radikalnoj raznolikosti kakva se vidi između banana i pšenice, ali one postoje kao razlike. Dakle, inherentno je ekonomskom organizmu, da je količina radne snage s kojom ljudi moraju doprinijeti ekonomskom procesu određena njihovim odnosom prema prirodnim resursima s kojima djeluju. Dovoljno je usporediti, naprimjer, da je u Njemačkoj, u regijama srednje plodnosti, prinos pšenice otprilike sedam do osam puta veći od posijane količine; u Čileu je dvanaest puta veći; u sjevernom Meksiku sedamnaest puta veći, a u Peruu dvadeset puta veći. (Usporedi Jentsch: 'Volkswirtschaftslehre', str. 64.)

Cijeli ovaj međusobno povezani sustav, koji se odvija u procesima koji počinju s odnosom ljudi prema prirodi i nastavljaju se u svemu što ljudi čine kako bi transformirali prirodne proizvode i pripremili ih za potrošnju, obuhvaća, za zdrav socijalni organizam, njegovog ekonomskog člana. Taj dio je dio socijalnog organizma, jednako kao što je mozak, kojim su uvjetovani pojedinačni talenti, dio ljudskog organizma u cjelini. Ali baš kao što mozak ovisi o plućima i srcu, tako i ekonomski sustav ovisi o ljudskom radu. Međutim, baš kao što mozak ne može samostalno regulirati disanje, tako ni ljudski sustav rada ne bi trebao biti reguliran silama aktivnim u samom ekonomskom životu.

Ljudi su kroz svoje interese utkani u ekonomski život. Ti interesi utemeljeni su na njihovim duševnim i duhovnim potrebama. Kako se ti interesi najučinkovitije mogu zadovoljiti unutar socijalnog organizma, tako da svaki

pojedinaac može postići optimalno zadovoljenje kroz taj organizam, i na najpovoljniji način sudjelovati u gospodarstvu, mora se praktično riješiti unutar institucija ekonomskog sustava. To se može dogoditi samo ako su interesi zaista slobodni da se nametnu, i ako se pojavi volja i sredstva da se čini ono što je potrebno da se oni zadovolje. Porijeklo interesa leži izvan sfere koja se ograničava na ekonomski život. Oni se razvijaju s razvojem duševne i tjelesne prirode čovjeka. Institucije se mogu baviti samo proizvodnjom i razmjenom roba, odnosno dobara čija vrijednost proizlazi iz ljudskih potreba. Roba svoju vrijednost dobiva od osobe koja je troši. Budući da roba svoju vrijednost dobiva od potrošača, ona unutar socijalnog organizma zauzima potpuno drugačiji položaj od svega ostalog što ima vrijednost za ljudska bića kao članove tog organizma. Treba objektivno promatrati ekonomski život, unutar kojeg spadaju proizvodnja, razmjena i potrošnja roba. Uočiti će se bitna razlika između odnosa među ljudima, u kojem jedan proizvodi dobra za drugoga, i odnosa koji se mora temeljiti na pravnom odnosu. Iz ovog zapažanja dolazi se do praktičnog zahtjeva da se unutar socijalnog organizma pravni život mora potpuno odvojiti od ekonomskog života. Aktivnosti koje ljudi obavljaju unutar institucija koje služe proizvodnji i razmjeni dobara, ne mogu izravno generirati najbolje moguće impulse za pravne odnose koji moraju postojati među ljudima. Unutar ekonomskih institucija čovjek djeluje na čovjeka jer svatko služi interesima drugoga; od toga se temeljno razlikuje odnos koji jedna osoba ima prema drugoj unutar pravnog života.

Moglo bi se pomisliti da bi ta razlika koju život zahtijeva već bila dovoljno ispunjena kada bi se unutar institucija koje služe ekonomskom životu osigurala i prava koja moraju postojati u odnosima između ljudi smještenih u taj ekonomski život. - Takvo uvjerenje nije ukorijenjeno u stvarnosti života. Ljudska bića istinski mogu iskusiti pravni odnos koji mora postojati između njih i drugih, samo ako taj odnos ne iskuse u ekonomskoj sferi, već na potpuno odvojenom tlu. Stoga se unutar zdravog socijalnog organizma, uz ekonomski mora razvijati i život u autonomiji, u kojoj nastaju i gdje se upravlja pravima koja postoje između pojedinaca. Ali pravni život je život stvarne političke sfere, države. Ako ljudi u zakonodavstvo i upravu države unesu interese kojima moraju služiti u svom ekonomskom životu, tada će rezultirajuća prava biti izraz samo tih ekonomskih interesa. Ako samo državno pravo postane ekonomski subjekt, gubi sposobnost reguliranja pravnog života svojih ljudi. Jer će njezine mjere i institucije morati služiti ljudskoj potrebi za dobrima; time će biti marginalizirane od impulsa usmjerenih prema životu prava.

Zdrav socijalni organizam zahtijeva, kao drugi element uz ekonomski sustav, neovisnu političku državu. Unutar neovisnog ekonomskog sustava, snage ekonomskog života vodit će ljude da razvijaju institucije koje služe proizvodnji i razmjeni dobara na najbolji mogući način. Unutar političkog

sustava nastat će institucije koje usmjeravaju međusobne odnose između pojedinaca i skupina ljudi na način da zadovolje svijest ljudi za pravom.

Gledište iz kojeg se ovdje iznosi zahtjev za potpunim odvajanjem vladavine prava od ekonomske sfere ukorijenjeno je u stvarnom ljudskom životu. Ovu perspektivu ne usvaja nitko tko želi povezati pravni i ekonomski život. Ljudi uključeni u ekonomski život prirodno posjeduju osjećaj za pravo; međutim, oni će vršiti pravnu i upravnu vlast samo na temelju tog osjećaja, a ne na temelju ekonomskih interesa, kada su pozvani suditi o takvim stvarima u državi kojom upravlja vladavina prava, koja kao takva nema nikakvu ulogu u ekonomskom životu. Takva pravna država ima svoja vlastita zakonodavna i upravna tijela, strukturirana prema načelima koja su proizašla iz pravne svijesti modernog doba. Bit će izgrađena na impulsima u ljudskoj svijesti koji se trenutno nazivaju demokratskim. Ekonomska sfera će formirati svoja zakonodavna i upravna tijela na temelju impulsa gospodarskog života. Potrebna razmjena između upravnih tijela pravne i ekonomske sfere, odvijat će se slično razmjeni koja se trenutno odvija između vlada suverenih oblasti. Kroz ovu strukturu, ono što se odvija u jednom tijelu, moći će izvršiti potreban utjecaj na ono što nastaje u drugom. Taj je utjecaj otežan činjenicom, da jedno područje nastoji razviti unutar sebe, ono što bi mu trebalo pritjecati od drugog.

Kao što je ekonomski život s jedne strane, podložen uvjetima prirodnog okoliša (klima, zemljopisne značajke područja, dostupnost prirodnih resursa i tako dalje), tako je ovisan i o pravnim odnosima koje država uspostavlja između pojedinaca i skupina koje se bave ekonomskom aktivnošću. To definira granice onoga što ekonomska aktivnost može i treba obuhvaćati. Kao što priroda stvara preduvjete koji leže izvan ekonomske sfere i koje pojedinci moraju prihvatiti kao datosti na kojima moraju graditi svoje gospodarstvo, tako bi i sve što uspostavlja pravni odnos između pojedinaca u ekonomskoj sferi, u zdravom socijalnom organizmu trebalo biti regulirano vladavinom prava, koja se, poput prirodnog okoliša, odvija kao nešto neovisno i odvojeno od ekonomskog života.

U socijalnom organizmu koji se razvio tijekom ljudske povijesti i koji je, kroz doba strojeva i moderni kapitalistički ekonomski sustav, postao ono što karakterizira socijalna kretanja, ekonomski život obuhvaća više nego što bi trebao u zdravom socijalnom organizmu. Trenutno, u ekonomskom ciklusu u kojem bi trebala cirkulirati samo roba, cirkulira i ljudska radna snaga, a cirkulira i pravo. U sadašnjem ekonomskom sustavu temeljnom na podjeli rada, ne može se razmjenjivati samo roba za robu, već i, kroz isti ekonomski proces, roba za rad i roba za prava. (Robom nazivam svaku stvar koja je, ljudskom aktivnošću, transformirana u nešto što se stavlja u potrošnju na bilo kojem mjestu na koje je donesu ljudi. Iako se ovaj izraz nekim profesorima ekonomije može činiti uvredljivim ili nedostatnim, može biti

koristan u pojašnjavanju što bi trebalo pripadati ekonomskom životu. [U izlaganju koje bi trebalo služiti životu, nije poanta pružiti definicije izvedene iz teorije, već ponuditi ideje koje ilustriraju što u stvarnosti igra vitalnu ulogu. 'Roba', korištena u gore opisanom smislu, odnosi se na nešto što ljudi doživljavaju; bilo koji drugi koncept 'robe' nešto izostavlja ili dodaje, tako da koncept ne odgovara životnim procesima u njihovoj pravoj stvarnosti.]) Kada netko kupuje komad zemlje, to se mora promatrati kao zamjena zemljišta za robu, za koju se kupovni novac smatra predstavnikom. Samo zemljište, međutim, ne funkcionira kao roba u ekonomskom životu. Ono postoji unutar socijalnog organizma kroz pravo koje osoba ima da ga koristi. To se pravo bitno razlikuje od odnosa u kojem se proizvođač robe nalazi u odnosu na tu robu. Upravo u potonjem odnosu leži razlog zašto se ono ne proteže na potpuno drugačiju vrstu odnosa među ljudima koji nastaje kada netko ima isključivo pravo korištenja komada zemlje. Vlasnik stavlja druge ljude, koje je zaposlio da rade na tom zemljištu za život ili koji tamo moraju živjeti, u položaj ovisnosti. Međusobnom razmjenom stvarnih dobara koja se proizvode ili konzumiraju, među ljudima ne nastaje ovisnost iste vrste.

Svatko tko objektivno ispita takvu životnu činjenicu shvatit će da ona mora pronaći svoj izraz u institucijama zdravog socijalnog organizma. Sve dok se u ekonomskom životu dobra razmjenjuju za dobra, vrijednost tih dobara ostaje neovisna o pravnom odnosu između pojedinaca i skupina ljudi. Čim se dobra razmjenjuju za prava, pogođen je sam pravno odnos. Sama razmjena nije ključna točka. Ona je nužni element života za sadašnji socijalni organizam, koji se temelji na podjeli rada. Umjesto toga, problem je u tome što kroz razmjenu prava za robu, sama prava postaju roba kada se prava pojave unutar ekonomskog života. To sprječava, unutar socijalnog organizma, samo postojanje institucija koje isključivo za cilj imaju olakšati cirkulaciju robe na najučinkovitiji način; i, s druge strane, institucija koje unutar razmjene robe reguliraju prava proizvođača, trgovaca i potrošača. Ta se prava u biti ne razlikuju od drugih prava koja moraju postojati u odnosu između pojedinaca, potpuno neovisno o razmjeni robe. Ako štetim ili koristim svom bližnjemu prodajom robe, to pripada istoj sferi socijalnog života kao i šteta ili korist koja proizlazi iz radnje ili propusta koji nije izravno izražen u razmjeni robe.

U načinu života pojedinca, učinci pravnih institucija stapaju se s učincima isključivo ekonomske aktivnosti. U zdravom socijalnom organizmu, oni moraju potjecati iz dva različita smjera. U ekonomskoj organizaciji, poznavanje određenog ekonomskog sektora, stečeno obrazovanjem i iskustvom unutar tog sektora, pruža potrebne perspektive vodećim osobama. U pravnoj organizaciji, zakonodavstvo i uprava ostvaruju ono što pravna svijest zahtijeva kao odnos između pojedinaca ili skupina ljudi. Ekonomska organizacija omogućit će ljudima sa sličnim profesionalnim ili potrošačkim interesima, ili sa sličnim potrebama u drugim aspektima, da se

udruže u udruženja koja će, kroz međusobnu razmjenu, generirati cjelokupno gospodarstvo. Ovaj sustav bit će temeljen na udruženjima i odnosima između udruženja. Ta će se udruženja baviti isključivo gospodarskom aktivnošću. Pravnu osnovu na kojoj djeluju pružit će pravni sustav. Ako takva gospodarska udruženja mogu ostvariti svoje ekonomske interese u predstavničkim i upravnim tijelima gospodarske organizacije, tada neće razviti poriv da se infiltriraju u gospodarstvo ili upravno vodstvo pravne države (naprimjer, kao udruženje poljoprivrednika, stranka industrijalaca ili ekonomski orijentirana socijaldemokratska stranka) kako bi težila onome što im je nemoguće postići unutar gospodarskog života. A ako pravna država ne sudjeluje ni u jednom gospodarskom sektoru, tada će stvarati samo institucije koje proizlaze iz pravne svijesti ljudi koji joj pripadaju. Čak i ako su, što je sasvim prirodno, predstavnici vladavine prava isti ljudi koji su aktivni u gospodarskom životu, podjela na ekonomsku i pravnu sferu neće rezultirati utjecajem ekonomije na pravni život koji potkopava zdravlje socijalnog organizma na način na koji može potkopavati kada sama državna organizacija osigurava sektore gospodarskog života, i kada unutar te organizacije predstavnici gospodarskog života donose zakone na temelju svojih interesa.

Tipičan primjer spajanja gospodarskog i pravnog života bila je Austrija sa svojim ustavom, koji je usvojila šezdesetih godina devetnaestog stoljeća. Predstavnici Carskog vijeća ove oblasti birani su iz četiri grane gospodarskog života, zajednice velikih zemljoposjednika, trgovačkih komora, gradova, tržnica i industrijskih središta, te seoskih zajednica. Očito je iz ovakvog sastava predstavnika, da se primarno nije razmatralo ništa drugo osim načela da će pravni sustav proizaći iz afirmacije ekonomskih uvjeta. Sigurno je da su različite snage austrijskih nacionalnosti, značajno doprinijele njenom sadašnjem raspadu. Međutim, jednako je sigurno da bi pravna organizacija, koja bi mogla djelovati uz ekonomsku, razvila, na temelju osjećaja za pravdu, strukturu socijalnog organizma u kojoj bi suživot među narodima bio moguć.

Ljudi koji su trenutno zainteresirani za javni život obično svoju pozornost usmjeravaju na pitanja koja su od sporedne važnosti za taj život. To čine, jer ih njihov način razmišljanja koji je uobičajen, navodi da socijalni organizam percipiraju kao jedinstvenu cjelinu. Međutim, za takvu strukturu ne može se pronaći prikladan izborni sustav. Jer u svakom izbornom sustavu, ekonomski interesi i impulsi pravnog života, neizbježno se moraju sukobiti unutar predstavničkog tijela. A rezultirajući poremećaji u socijalnom životu moraju dovesti do previranja u socijalnom organizmu. Najvažniji cilj javnog života trenutno, mora biti težnja za temeljitim odvajanjem gospodarskog života i pravnog sustava. Prihvatanjem ovog odvajanja, organizacije koje se odvajaju, iz vlastitih temelja, otkrit će najbolje metode za izbor svojih zakonodavaca i administratora. U hitnim pitanjima koja trenutno zahtijevaju

odluku, pitanja izbornog postupka, iako od temeljne važnosti, tek su od sporedne važnosti. Tamo gdje stari poredak još postoji, rad bi trebao krenuti iznutra prema zacrtanoj strukturi. Tamo gdje se stari poredak već raspao ili je u procesu raspadanja, pojedinci i savezi između pojedinaca, moraju pokušati pokrenuti reorganizaciju koja se kreće u zacrtanom smjeru. Čak i razumni socijalisti, ideju o transformaciji javnog života preko noći smatraju fanatičnom i pustim željama. Očekuju da će se oporavak koji zamišljaju, dogoditi kroz postupnu, odgovarajuću transformaciju. Međutim, činjenica da povijesne sile ljudskog razvoja trenutno zahtijevaju racionalnu volju za socijalnom reorganizacijom, može se lako pokazati svakom nepristranom promatraču.

Svatko tko samo ono na što se navikao kroz svoju usku sferu iskustva smatra 'praktično izvedivim', ono što je ovdje izneseno smatrat će 'nepraktičnim'. Ako ne mogu promijeniti mišljenje i žele zadržati utjecaj u bilo kojoj oblasti, neće doprinijeti ozdravljenju, već daljem propadanju socijalnog organizma, baš kao što su ljudi njihova uvjerenja doprinijeli postizanju sadašnjeg stanja.

Nastojanje koje su pokrenuli vodeći krugovi čovječanstva, a koje je dovelo do integracije određenih gospodarskih sektora (poštanske usluge, željeznica i tako dalje) pod državnu kontrolu, mora ustupiti mjesto svojoj suprotnosti: odvajanju svih gospodarskih aktivnosti od sfere političke države. Mislioci koji vjeruju da su njihovi naponi na putu prema zdravom socijalnom organizmu, konačni zaključak izvlače iz težnji ka nacionalizaciji ovih dotad vodećih krugova. Oni žele socijalizaciju svih sredstava gospodarskog života, utoliko što su to sredstva za proizvodnju. Zdrav razvoj će gospodarskom životu dati neovisnost, a političkoj državi sposobnost utjecaja na gospodarski sustav putem pravnog poretka, na takav način da pojedinac svoju integraciju u socijalni organizam ne doživljava kao proturječnu svom osjećaju za pravdu.

Može se vidjeti kako su ovdje predstavljene ideje utemeljene u stvarnom životu čovječanstva, promatrajući rad koji ljudi obavljaju za socijalni organizam svojim tjelesnim radom. Unutar kapitalističkog ekonomskog sustava, ovaj je rad toliko integriran u socijalni organizam da ga poslodavac kupuje od zaposlenika poput robe. Razmjena se vrši između novca (kao predstavnika robe) i rada. Ali takva se razmjena u stvarnosti zapravo ne događa. Samo izgleda da se događa. [Sasvim je moguće da se u životu događaji ne samo krivo objašnjavaju, već se zapravo krivo i odvijaju. Novac i rad nisu zamjenjive vrijednosti, već radije novac i proizvod rada. Stoga, ako dajem novac za rad, radim nešto pogrešno. Stvaram lažnu transakciju. Jer u stvarnosti, novac mogu dati samo za proizvod rada.] U stvarnosti, poslodavac prima robu od radnika, robu koja se može proizvesti samo ako radnik doprinese proizvodnji svojom radnom snagom. Radnik prima dio vrijednosti te robe, a poslodavac prima drugi dio. Proizvodnja robe odvija se suradnjom poslodavca i

zaposlenika. Samo proizvod tog zajedničkog napora ulazi u ciklus ekonomskog života. Za proizvodnju proizvoda nužan je pravni odnos između radnika i poslodavca. Međutim, kapitalistički ekonomski sustav, taj odnos može transformirati u odnos koji karakterizira ekonomska dominacija poslodavca nad radnikom. U zdravom socijalnom organizmu mora biti jasno da se rad ne može platiti. Jer u usporedbi s robom, rad ne može steći ekonomsku vrijednost. Takva vrijednost nastaje samo kada se roba proizvedena radom usporedi s drugom robom. Način na koji i u kojoj mjeri, osoba mora raditi za održavanje socijalnog organizma, mora se odrediti na temelju njezinih sposobnosti i uvjeta za dostojanstven život. To se može dogoditi samo ako tu regulaciju provodi politička država, neovisno o upravi gospodarskog života.

Takva regulacija stvara temelj vrijednosti za robu koja se može usporediti s vrijednošću svojstvenoj prirodnim uvjetima. Kao što vrijednost jedne robe raste u odnosu na drugu, jer je za prvu teže vaditi sirovine nego za drugu, tako vrijednost robe mora ovisiti i o vrsti i količini rada koji se može utrošiti u njezinu proizvodnju prema pravnom sustavu [Takav odnos između rada i pravnog sustava zahtijevat će od udruga aktivnih u gospodarskom životu da uzmu u obzir ono što je 'legalno' kao preduvjet. Međutim, to osigurava da je gospodarska organizacija ovisna o ljudima, a ne obrnuto.].

Ekonomski život je stoga podvrgnut svojim nužnim uvjetima dvije strane: s prirodnog temelja, koji čovječanstvo mora prihvatiti kakav je dan, i s pravnog temelja, koji se treba stvoriti iz osjećaja za pravdu na temelju političke države neovisne o ekonomskom životu.

Lako je vidjeti da će, kroz takvo upravljanje socijalnim organizmom, ekonomski prosperitet rasti i padati ovisno o količini uloženog rada iz osjećaja za pravdu. Samo takva ovisnost nacionalnog ekonomskog prosperiteta nužna je u zdravom socijalnom organizmu. Samo ona može spriječiti da ljudi budu toliko obuzeti ekonomskim životom, da više ne mogu percipirati svoju egzistenciju kao dostojnu ljudskog dostojanstva. I istina je da se svi preokreti u socijalnom organizmu temelje, na prisutnosti osjećaja egzistencije koja nije dostojanstvena.

Jedan od načina da se izbjegne nepotrebno smanjenje nacionalnog prosperiteta s pravnog gledišta, jest primjena mjera sličnih onima koje se koriste za poboljšanje prirodnog okoliša. Manje produktivno zemljište može se učiniti plodnijim tehnološkim sredstvima; može se, potaknuto pretjeranim smanjenjem prosperiteta, promijeniti priroda i opseg rada. Međutim, ta promjena ne bi trebala proizaći izravno iz ciklusa ekonomske aktivnosti, već iz uvida razvijenih unutar pravnog okvira neovisnog o ekonomskoj aktivnosti.

Sve što se proizvodi kroz ekonomski život i pravnu svijest unutar organizacije socijalnog života, pod utjecajem je nečega što potječe iz trećeg izvora: individualnih sposobnosti svake osobe. Ta oblast obuhvaća sve, od najviših duhovnih postignuća, do onoga što se u ljudska djela ulijeva kroz veću ili manju tjelesnu sposobnost osobe u aktivnosti koje služe socijalnom organizmu. Ono što potječe iz ovog izvora, u zdrav socijalni organizam se mora ulijevati na potpuno drugačiji način od onoga što se stvara kroz razmjenu roba ili može teći iz javnog života. Ne postoji drugi način da se ta apsorpcija provede na zdrav način nego da se učini ovisnom o slobodnoj prijemčivosti pojedinca i o impulsima koji proizlaze iz njegovih vlastitih individualnih sposobnosti. Ako su ljudska postignuća koja proizlaze iz takvih sposobnosti umjetno stjecana ekonomskim životom ili državnom organizacijom, ona su uvelike lišena pravog temelja vlastite egzistencije. Taj temelj može se sastojati samo od snaga koje ljudska postignuća moraju razviti iz sebe samih. Ako je prijem takvih postignuća izravno uvjetovan ekonomskim životom ili organiziran od strane države, slobodna prijemčivost je tu paralizirana. Pa ipak, samo ta slobodna prijemčivost sposobna je omogućiti im da se na zdrav način uliju u socijalni organizam. Za duhovni život, s kojim je razvoj drugih individualnih sposobnosti u ljudskom životu neraskidivo povezan, zdrav razvojni put nastaje samo kada se temelji na vlastitim impulsima u svom stvaranju i kada postoji u odnosu uzajamnog razumijevanja s ljudima koji primaju njegov rezultat.

Ono što se ovdje podrazumijeva pod zdravim uvjetima za razvoj duhovnog života, trenutno nije shvaćeno jer je naša ispravna perspektiva zamagljena spajanjem velikog dijela tog života s političkim životom. To spajanje dogodilo se tijekom posljednjih stoljeća i navikli smo se na njega. Govorimo naravno o 'slobodi znanosti i slobodi poučavanja'. Ali uzimamo zdravo za gotovo da politička država upravlja 'slobodnom znanošću' i 'slobodnim poučavanjem'. Ne uspijevamo razviti nikakvu svijest o tome kako ta država, čineći to, duhovni život čini ovisnim o vlastitim potrebama. Mislimo da država osigurava mjesto na kojem se odvija poučavanje; onda oni koji zauzimaju to mjesto mogu 'slobodno' razvijati duhovni život. Naviknuvši se na takvo gledanje, previđa se koliko je sadržaj duhovnog života usko povezan s najdubljim bićem čovjeka, u kojem se odvija. To odvijanje može biti slobodno samo ako ga u socijalni organizam uvode samo oni impulsi koji proizlaze iz samog duhovnog života. Kroz spajanje s državnim životom, u posljednjim stoljećima nije oblikovana samo administracija znanosti i onaj dio duhovnog života koji je s njom povezan, već i sam sadržaj. Svakako, ono što se producira u matematici ili fizici, ne može izravno biti pod utjecajem države. Ali pomislimo na povijest, druge znanosti kulture. Nisu li one postale odraz onoga što je proizašlo iz povezanosti njihovih praktičara s životom države, iz potreba tog života? Upravo kroz taj karakter utisnut u njih, trenutne znanstveno orijentirane predodžbe koje dominiraju duhovnim životom

utjecale su na proletarijat kao ideologija. Proletarijat je promatrao kako se određeni karakter utiskuje u misli ljudi iz potrebe političkog života, u kojem se služi interesima viših klasa. Proleterski mislilac vidio je odraz materijalnih interesa i borbe za te interese. To je u njemu stvorilo osjećaj da je sav duhovni život ideologija, odraz ekonomske organizacije.

Takav pogled, koji guši duhovni život čovjeka, prestaje kada se može pojaviti osjećaj da u duhovnoj oblasti vlada stvarnost koja nadilazi vanjski materijalni život i svoj sadržaj nosi u sebi. Nemoguće je da se pojavi takav osjećaj, ako se duhovni život ne razvija i ne provodi slobodno unutar socijalnog organizma, vođen vlastitim impulsima. Samo oni nositelji duhovnog života koji su unutar takvog razvoja i upravljanja, imaju moć ovom životu dati njegovu dužnu težinu u socijalnom organizmu. Umjetnost, znanosti, svjetonazor i sve što je s njima povezano, zahtijevaju takav neovisan položaj u ljudskom društvu. Jer u duhovnom životu sve je međusobno povezano. Sloboda jednog ne može cvjetati bez slobode drugoga. Čak i ako sadržaj matematike i fizike nije izravno pod utjecajem potreba države, ono što se razvija u tim područjima, kako ljudi percipiraju njihovu vrijednost, kakav učinak njihovo kultiviranje može imati na sve ostale aspekte duhovnog života i mnogo toga drugog, uvjetovano je tim potrebama kada država upravlja granama duhovnog života. Jedno je kada učitelj zadužen za najniže razrede, slijedi impuls državnog života; drugo je kada te impulse prima iz duhovnog života koji postoji neovisno. Socijaldemokracija je i u ovom području samo naslijedila navike i prakse vodećih krugova. Svojim idealom smatra integrirati duhovni život u socijalno tijelo izgrađeno na ekonomskom životu. Ako bi postigla svoj cilj, samo bi nastavila putem kojim je taj duhovni život obezvrijeđen. Razvila je ispravan, jednostran osjećaj svojim zahtjevom da religija mora biti privatna stvar. Jer u zdravom socijalnom organizmu, sav duhovni život mora biti 'privatna stvar' u odnosu na državu i gospodarstvo, u smislu koji je ovdje naznačen. Ali socijaldemokracija, svodeći religiju na privatnu sferu, ne polazi od mišljenja da to unutar socijalnog organizma stvara poziciju za duhovnu dobrobit, koja bi omogućila da se razvija na poželjniji, viši način nego pod utjecajem države. Ona vjeruje da socijalni organizam treba njegovati, vlastitim sredstvima, samo ono što je bitno za njegov opstanak. A religijska duhovnost nije toliko bitna potreba. Na taj način, jednostrano isključena iz duhovnog života, jedna grana duhovnog života ne može cvjetati ako je drugi duhovni život ugušen. Religijski život modernog čovječanstva, razvit će svoju moć podržavanja duše za to čovječanstvo samo zajedno sa svim ostalim oslobođenim duhovnim životom.

Ne samo stvaranje, već i prihvaćanje ovog duhovnog života od strane čovječanstva, mora se temeljiti na slobodnim potrebama duše. Učitelji, umjetnici i tako dalje, čiji je socijalni položaj izravno povezan sa zakonodavstvom i upravom, koji proizlaze iz samog duhovnog života i vođeni

su isključivo njegovim impulsima, moći će, kroz prirodu svog rada, njegovati prijemчивost za svoja postignuća kod ljudi koji su, kroz regulaciju političke države, zaštićeni od podvrgavanja samo prisili rada, već kojima zakon također daje slobodno vrijeme koje budi razumijevanje duhovnih dobara. Oni koji sebe smatraju misliocima 'praktičarima života' mogli bi, na temelju takvih misli, biti navedeni na vjerovanje da će ljudi svoje slobodno vrijeme rasipati na alkohol i nazadovati u nepismenost, ako država osigura takvo slobodno vrijeme i ako se pohađanje škole prepusti individualnom izboru. Neka takvi 'pesimisti' pričekaju i vide što će se dogoditi kada svijet više ne bude pod njihovim utjecajem. Njihov utjecaj prečesto je određen izvjesnim osjećajem koji im šapuće, kako bi trebali koristiti svoje slobodno vrijeme i što im je potrebno da steknu malo 'obrazovanja'. Ne mogu računati za pobudnu moć koju istinski samodostatan duhovni život ima unutar socijalnog organizma, jer onaj ograničeni kojeg poznaju, na njih nije mogao izvršiti takvu pobudu.

I politička država i ekonomski život dobit će potreban priljev duhovnog života od samodostatnog duhovnog organizma. Praktično obrazovanje za ekonomski život također će moći razviti svoj puni potencijal samo kroz slobodnu interakciju potonjeg s duhovnim organizmom. Odgovarajuće obučene osobe obogatit će iskustva koja steknu u ekonomskoj sferi, snagom koja im dolazi iz oslobođenih duhovnih resursa. Ljudi s iskustvom stečenim u ekonomskom životu, pronaći će svoj put u duhovnu organizaciju i unutar nje vršiti utjecaj oplodnje na ono što treba oploditi.

U oblasti političke države, potrebni zdravi stavovi bit će formirani kroz takav slobodni utjecaj duhovnih dobara. Obrtnik će, kroz utjecaj takvog duhovnog dobra, moći steći zadovoljavajući osjećaj mjesta svog rada u socijalnom organizmu. Shvatit će kako ga, bez vodstva koje prikladno organizira njegov zanat, socijalni organizam ne može uzdržavati. Moći će imati osjećaj povezanosti svog rada s organizacijskim snagama koje proizlaze iz razvoja individualnih ljudskih sposobnosti. Unutar političke države njegovat će prava koja osiguravaju njegov udio u dobiti od dobara koje proizvodi; i slobodno će duhovnim dobrima dodijeliti udio koji omogućuje njihovo stvaranje. U oblasti duhovnog života, pojavit će se mogućnost da i oni koji stvaraju žive od plodova svog rada. Ono što netko sam sebi priušti u oblasti duhovnog života, ostat će njegova privatna stvar; ono što netko može doprinijeti socijalnom organizmu bit će nagrađeno od strane onih koji cijene duhovne aktivnosti. Oni koji ne mogu pronaći ono što im je potrebno unutar duhovne sfere kroz takvu naknadu, morat će se okrenuti oblasti političke države ili ekonomskog života.

Tehničke ideje koje potječu iz duhovnog života utječu u ekonomski život. One potječu iz duhovnog života, čak i ako dolaze izravno od oblasti države ili ekonomske sfere. Iz tog izvora dolaze sve organizacijske ideje i snage koje

obogaćuju ekonomski i politički život. Naknada za ovaj priljev u obje socijalne sfere proizaći će, ili iz slobodnog razumijevanja onih koji ovise o tom priljevu, ili će biti regulirana pravima koja se razvijaju unutar političke države. Ono što je toj političkoj državi potrebno za njezino održavanje, prikupljat će se oporezivanjem. To će se razviti usklađivanjem zahtjeva pravne svijesti sa zahtjevima gospodarskog života.

Uz političku i ekonomsku sferu, u zdravom socijalnom organizmu mora biti aktivna i samodostatna duhovna oblast. Smjer razvojnih snaga modernog čovječanstva ukazuje na trostruku strukturu tog organizma. Sve dok je socijalni život u biti bio upravljan instinktivnim snagama velikog dijela čovječanstva, nije se javio poriv za ovakvom strukturom. Na djelu je bila određena tromost socijalnog života, kombinacija čimbenika koji su u osnovi uvijek proizlazili iz tri izvora. Moderno doba zahtijeva svjesnu integraciju pojedinca u socijalni organizam. Ta svijest može dati zdrav oblik ljudskom ponašanju i životu u cjelini, samo ako je orijentiran iz tri smjera. Moderno čovječanstvo teži toj orijentaciji u nesvjesnim dubinama svog duševnog; a ono što se manifestira kao socijalni pokret samo je mutni odraz te težnje.

Na drugačijim temeljima od onih na kojima danas živimo, krajem 18. stoljeća javio se poziv za reorganizaciju socijalnog organizma, izranjajući iz dubina ljudske prirode. Tri riječi 'bratstvo', 'jednakost' i 'sloboda' čule su se kao moto te reorganizacije. Sada, svatko tko pristupa stvarnosti ljudskog razvoja nepristrano i zdravim osjećajem za čovječanstvo, ne može a da ne shvati sve na što te riječi upućuju. Ipak, postojali su pronicljivi mislioci koji su tijekom 19. stoljeća nastojali pokazati koliko je nemoguće ostvariti ove ideje bratstva, jednakosti i slobode, unutar jedinstvenog socijalnog organizma. Takvi su mislioci vjerovali da prepoznaju, da ova tri impulsa, ako se žele ostvariti, nužno moraju proturječiti unutar socijalnog organizma. Oštroumno je pokazano, naprimjer, koliko je nemoguće da sloboda, nužno inherentna svakom ljudskom biću, stupi na snagu ako se ostvari impuls jednakosti. I ne možemo se ne složiti s onima koji pronalaze ovu kontradikciju; a ipak, istovremeno, moramo osjećati simpatije za svaki od ova tri ideala, temeljene na univerzalnom ljudskom osjećaju!

Ova prividna kontradikcija nastaje zato što pravi socijalni značaj ova tri ideala postaje očit tek kroz razumijevanje nužne trostruke strukture socijalnog organizma. Tri člana ne bi trebala biti kombinirana u apstraktnom, teoretskom Reichstagu ili nekom drugom jedinstvenom entitetu. Oni bi trebali biti živa stvarnost. Svaki od tri socijalna člana trebao bi biti centraliziran unutar sebe; i samo kroz njihovu živu koegzistenciju i interakciju može se pojaviti jedinstvo cjelokupnog socijalnog organizma. U stvarnom životu, čak i naizgled kontradiktorni elementi djeluju zajedno kako bi formirali jedinstvo. Stoga se do razumijevanja života socijalnog organizma može doći kada se shvati stvarna struktura ovog socijalnog organizma s

obzirom na bratstvo, jednakost i slobodu. Tada će se prepoznati da suradnja ljudi u ekonomskom životu mora počivati na tom bratstvu koje proizlazi iz asocijacija. U drugoj sferi, sustavu javnog prava, gdje se radi o čisto ljudskom odnosu među ljudima, mora se težiti ostvarenju ideje jednakosti. A u duhovnoj sferi, koja postoji u relativnoj autonomiji unutar socijalnog organizma, cilj je ostvarenje impulsa slobode. Promatrano na taj način, ova tri ideala otkrivaju svoju vrijednost u stvarnosti. Ne mogu se ostvariti u kaotičnom socijalnom životu, već samo u zdravom, trostrukom socijalnom organizmu. Nikakva apstraktna, centralizirana socijalna struktura ne može ostvariti ideale slobode, jednakosti i bratstva na kaotičan način, već svaki od tri člana socijalnog organizma može crpiti svoju snagu iz jednog od tih impulsa. I tada će moći plodonosno surađivati s ostalim članovima.

Oni koji su krajem 18. stoljeća postavili zahtjev za ostvarenjem triju ideala slobode, jednakosti i bratstva, kao i oni koji su kasnije to ponavljali, mogli su nejasno osjetiti kamo su usmjerene snage razvoja modernog čovječanstva. Ali time nisu prevladali svoje uvjerenje u unitarnu državu. Za tu državu, njihove ideje predstavljale su nešto proturječno. Prihvatili su tu proturječnost jer je u podsvjesnim dubinama njihova duševnog života djelovao poriv za trostrukim socijalnim poretom, poretom u kojem trostruka priroda njihovih ideja može postati samo više jedinstvo. Jasne, uvjerljive socijalne stvarnosti sadašnjosti, zahtijevaju da se razvojne snage koje teže ovom trostrukom poretu u modernom čovječanstvu transformiraju u svjesnu socijalnu volju.

III.

KAPITALIZAM I SOCIJALNE IDEJE

(Kapital, ljudski rad)

Ne može se doći do suda o tome kakvo se postupanje trenutno zahtijeva u socijalnoj sferi na temelju očiglednih činjenica, bez spremnosti da se taj sud odredi uvidom u temeljne sile socijalnog organizma. Pokušaj stjecanja takvog uvida temelj je prethodnog prikaza. Mjere temeljene isključivo na sudovima izvedenim iz usko definirane sfere promatranja, danas ne mogu postići ništa plodonosno. Činjenice koje su proizašle iz socijalnog pokreta, otkrivaju poremećaje u temeljima socijalnog organizma, i nipošto ne samo površne. Stoga je potrebno doći do uvida koji prodiru do same srži tih temelja.

Kada danas govorimo o kapitalu i kapitalizmu, ukazujemo na ono u čemu proleterski dio čovječanstva traži uzroke svog ugnjetavanja. Međutim, plodonosan sud o tome kako kapital djeluje kao promotor ili prepreka u ciklusima socijalnog organizma, može se postići samo razumijevanjem kako individualne ljudske sposobnosti, pravni razvoj i sile ekonomskog života stvaraju i troše kapital. - Kada govorimo o ljudskom radu, mislimo na ono što, zajedno s prirodnim temeljima gospodarstva i kapitala, stvara ekonomsku vrijednost i kroz što radnik postaje svjestan svog socijalnog položaja. Sud o tome kako se taj ljudski rad mora integrirati u socijalni organizam kako se ne bi poremetio radnikov osjećaj ljudskog dostojanstva, može se donijeti samo razmatranjem odnosa koji ljudski rad ima prema razvoju individualnih sposobnosti s jedne strane i prema osjećaju za pravdu s druge strane.

U ovom trenutku s pravom se postavlja pitanje: što je to što se mora najhitnije učiniti kako bi se zadovoljili zahtjevi koji se pojavljuju u socijalnom pokretu. Čak ni najhitniji zadatak ne može se plodonosno izvršiti bez razumijevanja odnosa između onoga što treba postići i temelja zdravog socijalnog organizma. A ako se to zna, tada će se, na kojem se god mjestu netko nalazio, ili na mjestu na koje se može postaviti, moći pronaći zadaci koji proizlaze iz činjenica. Stjecanje ovdje spomenutog uvida otežano je, i ne sluti se, onim što je tijekom dugog razdoblja preneseno iz ljudske volje u socijalne institucije. Ljudi su se toliko navikli na te institucije da su formirali mišljenja o tome što treba sačuvati, a što promijeniti. Svoje misli temelje na činjenicama, koje bi, uostalom, trebale biti vođene razumom. Ali ono što je danas nužno, jest prepoznati da se do suda utemeljenog na činjenicama može doći samo povratkom temeljnim načelima koja su temelj svih socijalnih institucija.

Ako ne postoje pravi izvori iz kojih sile svojstvene tim prvobitnim mislima kontinuirano teku u socijalni organizam, tada institucije poprimaju oblike koji ne potiču život, već ga koče. Međutim, te prvobitne misli žive više-manje nesvjesno u instinktivnim impulsima ljudi, čak i kada potpuno svjesne misli skrenu s puta i stvaraju, ili su već stvorile, stvarnosti koje koče život. I upravo te prvobitne misli, koje se kaotično manifestiraju suočene sa svijetom činjenica koje koče život, pojavljuju se, otvoreno ili prikriveno, u revolucionarnim previranjima socijalnog organizma. Ta će se previranja izbjeći, samo ako je socijalni organizam strukturiran na način da uvijek posjeduje sposobnost uočavanja gdje se formira odstupanje od onoga što su odredile te iskonske misli i gdje istovremeno postoji mogućnost suprotstavljanja tom odstupanju prije nego ono dobije kobnu snagu.

U našem vremenu, odstupanja od uvjeta koje zahtijevaju temeljna načela, postala su raširena u životu ljudi. Živi impuls koji ta načela nose u ljudskim dušama stoji kao kritika, artikulirana činjenicama, onoga što se oblikovalo u socijalnom organizmu posljednjih stoljeća. Stoga je potrebna dobra volja za energično se okrenuti tim temeljnim mislima i ne previdjeti koliko je štetno, posebno danas, protjerati te temeljne misli iz oblasti života kao općenito 'nepraktične'. U životu i zahtjevima proleterskog stanovništva živi činjenična kritika onoga što je moderno doba učinilo od socijalnog organizma. Zadatak našeg vremena, naprotiv, jest suprotstaviti se toj jednostranoj kritici pronalazeći, iz temeljnih misli, smjerove u kojima se činjenice svjesno mora voditi. Jer prošlo je vrijeme u kojem se čovječanstvo može zadovoljiti onim što je do sada postiglo instinktivno vodstvo.

Jedno od temeljnih pitanja koja proizlaze iz suvremene kritike jest kako se može okončati ugnjetavanje koje proleterki dio čovječanstva trpi pod privatnim kapitalizmom. Vlasnik ili upravitelj kapitala može staviti fizički rad drugih ljudi u službu onoga što se obveže proizvesti. U socijalnom odnosu koji proizlazi iz interakcije kapitala i ljudskog rada, moraju se razlikovati elementa: poduzetnička aktivnost, koja se mora temeljiti na individualnim sposobnostima osobe ili skupine ljudi; odnos između poduzetnika i radnika, koji mora biti pravni odnos; i proizvodnja stvari koja stječe robnu vrijednost u ciklusu ekonomskog života. Poduzetnička aktivnost može intervenirati u socijalni organizam na zdrav način samo ako su u tom organizmu djelatne sile koje omogućuju da se individualne sposobnosti ljudi manifestiraju na najbolji mogući način. To se može dogoditi samo ako postoji sfera unutar socijalnog organizma koja slobodnom pojedincu daje slobodnu inicijativu da iskoristi svoje sposobnosti i koja omogućuje procjenu vrijednosti tih sposobnosti kroz razumijevanje istih od strane drugih. Jasno je da socijalna aktivnost osobe preko kapitala pripada onoj sferi unutar socijalnog organizma u kojoj duhovni život rješava zakonodavstvo i administraciju. Ako politička država intervenira u ovu aktivnost, onda nužno nedostatak razumijevanja individualnih sposobnosti mora dijelom biti odlučujući faktor.

Jer politička država mora biti utemeljena na onome što je u svim ljudima, i mora provesti u djelo ono što je zajednički zahtjev. Unutar svoje sfere, ona mora omogućiti svim ljudima da istaknu svoj sud. Razumijevanje ili nerazumijevanje za individualne sposobnosti nije relevantno za ono što je zadatak postići. Stoga ono što se tu odvija, ne smije utjecati na ostvarivanje individualnih sposobnosti. Isto tako, izgledi za ekonomsku korist, ne bi trebali biti odlučujući faktor u utjecaju individualnih sposobnosti kroz kapital. Neki kritičari kapitalizma stavljaju veliki naglasak na tu prednost. Vjeruju da se samo kroz ovaj poticaj koristi, mogu iskoristiti individualne sposobnosti. I oni, kao 'praktičari', pozivaju se na 'nesavršenu' ljudsku prirodu koju tvrde da razumiju. Međutim, unutar socijalnog poretka koji je stvorio sadašnje uvjete, izgledi za ekonomsku prednost stekli su ogromno značenje. Ali upravo ta činjenica je, u velikoj mjeri, uzrok uvjeta koje sada proživljavamo. A ti uvjeti zahtijevaju razvoj drugačijeg poticaja za ostvarivanje individualnih sposobnosti. Taj poticaj mora ležati u socijalnom razumijevanju koje proizlazi iz zdravog duhovnog života. Obrazovanje i školovanje, crpeći iz moći slobodnog duhovnog života, opremit će ljude impulsima koji će im, na temelju tog unutarnjeg razumijevanja, omogućiti da ostvare ono čemu teže njihove individualne sposobnosti.

Takvo mišljenje ne mora se smatrati fanatizmom. Svakako, fanatizam je nanio neizmjernu štetu području socijalne volje kao i drugim stvarima. Ali ovdje predstavljeno gledište ne temelji se, kao što se može vidjeti iz onoga što mu je prethodilo, na zabludi da će 'duh' činiti čuda ako oni koji vjeruju da ga posjeduju govore o njemu što je više moguće; radije, ono proizlazi iz promatranja slobodne interakcije ljudi u duhovnoj sferi. Ta interakcija, po samoj svojoj prirodi, dobiva socijalni karakter, pod uvjetom da se može razviti na istinski slobodan način.

Samo je neslobodna priroda duhovnog života do sada sprječavala pojavu ovog socijalnog karaktera. Unutar vladajućih klasa, duhovne snage su se razvile na način koji je ograničio njihov učinak na određene krugove čovječanstva na antisocijalan način. Ono što je proizvedeno unutar tih krugova, moglo se samo na umjetan način uvesti u proletersku populaciju. I taj dio čovječanstva iz tog duhovnog života nije mogao crpiti nikakvu snagu koja bi podržavala dušu, jer nije istinski imao udjela u toj duhovnoj baštini. Institucije za 'narodno obrazovanje', 'dovođenja ljudi' na uživanje u umjetnosti i slično, uistinu nisu sredstva širenja duhovne baštine među ljudima, sve dok ta duhovna baština zadržava karakter koji je poprimila u novije vrijeme. Jer 'narod', najdubljim dijelom svog bića, nije uključen u tu duhovnu baštinu. Njemu je samo omogućeno da je promatra, takoreći, iz perspektive koja leži izvan nje. A ono što vrijedi za duhovni život u užem smislu, ima svoje značenje i u onim granama duhovne aktivnosti koje se, zahvaljujući kapitalu, ulijevaju u ekonomski život. U zdravom socijalnom organizmu, proleterski radnik ne bi trebao stajati za svojim strojem i biti

samo pod utjecajem njegova rada, dok samo kapitalist zna sudbinu proizvedene robe u ciklusu ekonomskog života. Radnik bi u potpunosti trebao moći razviti predodžbu o tome kako pridonosi socijalnom životu radom u proizvodnji robe. Poslodavac bi trebao redovito organizirati sastanke, koji se moraju smatrati jednako kao i sam rad, s ciljem razvoja zajedničkog razumijevanja koje obuhvaća i zaposlenika i poslodavca. Zdrav pristup ove vrste potaknut će kod radnika razumijevanje da pravilno upravljanje kapitalom promiče socijalni organizam, a time i radnika, koji je njegov dio. Takva javna komunikacija, usmjerena na slobodno razumijevanje, potaknut će poslodavca da se ponaša besprijeorno.

Samo netko tko nema nikakvog osjećaja za socijalni učinak zajedničkog unutarnjeg iskustva, zajedničkog nastojanja, smatrat će ono što je rečeno besmislenim. Svatko tko posjeduje takav osjećaj, shvatit će kako se ekonomska produktivnost potiče kada upravljanje ekonomskim životom, temeljeno na kapitalu, ima korijene u području slobodnog duhovnog života. Interes za kapital i njegovo povećanje, vođen isključivo profitom, može ustupiti mjesto objektivnom interesu za proizvodnju robe i ostvarivanje usluga samo kada je taj uvjet ispunjen.

Suvremeni socijalisti teže upravljanju sredstvima za proizvodnju od strane društva. Ono što je opravdano u ovom nastojanju može se postići samo ako se to upravljanje provodi iz slobodne duhovne oblasti. To će onemogućiti ekonomsku prisilu koja proizlazi od kapitalista i doživljava se kao nehumana kada kapitalist provodi svoju aktivnost iz sila ekonomskog života. To će spriječiti paralizu individualnih ljudskih sposobnosti koja neizbježno nastaje kada tim sposobnostima upravlja politička država.

U zdravom socijalnom organizmu, prinos aktivnosti poduzete putem kapitala i individualnih ljudskih sposobnosti, kao i svako duhovno postignuće, mora proizaći iz slobodne inicijative pojedinca s jedne strane, i iz slobodnog razumijevanja drugih koji zahtijevaju postojanje rada tog pojedinca s druge strane. U ovom području, procjena pojedinca mora biti u skladu s vlastitim slobodnim uvidom u ono što je prikladno - uzimajući u obzir pripremu, troškove koji bi to omogućili i tako dalje. On će svoja očekivanja pronaći zadovoljena samo ako su njegovi naponi ispunjeni razumijevanjem i uvažavanjem.

Socijalne institucije u skladu s onim što je ovdje opisano stvaraju temelj za istinski slobodni ugovorni odnos između poslodavca i zaposlenika. Taj odnos se neće temeljiti na razmjeni robe (ili novca) za rad, već na određivanju udjela svake, od dvije osobe u zajedničkoj proizvodnji robe ili usluga.

Ono što se za socijalni organizam postiže na temelju kapitala u biti se temelji na načinu na koji individualne ljudske sposobnosti djeluju na taj organizam. Razvoj tih sposobnosti može dobiti odgovarajući poticaj ni iz čega drugog

nego iz slobodnog duhovnog života. Čak i u socijalnom organizmu koji taj razvoj iskorištava za upravljanje političkom državom ili za snage ekonomskog života, prava produktivnost svega što zahtijeva kapitalne izdatke ovisiti će o tome koje slobodne individualne snage uspiju prevladati paralizirajuće uvjete. Međutim, razvoj u takvim uvjetima bit će nezdrav. Nije slobodno razvijanje individualnih sposobnosti koje djeluju na temelju kapitala ono što je stvorilo uvjete u kojima ljudska radna snaga mora biti roba, već vezivanje tih sila političkim životom države ili ciklusom ekonomskog života. Objektivno prozreti ovo, preduvjet je za sve što se danas treba učiniti u području socijalne organizacije. Jer moderno doba dovelo je do praznovjerja, da mjere potrebne za ozdravljenje socijalnog organizma trebaju potjecati iz političke države ili ekonomskog života. Ako se nastavi putem kojim je vodilo to praznovjerje, tada će se stvoriti institucije koje čovječanstvo neće voditi do onoga čemu teži, već do neograničenog povećanja ugnjetavanja koje se želi spriječiti.

Naučili smo razmišljati o kapitalizmu u vrijeme kada je taj kapitalizam uzrokovao bolest unutar socijalnog organizma. Doživljavamo tu bolest; vidimo da se mora suzbiti. Moramo vidjeti više. Moramo postati svjesni da bolest nastaje apsorpcijom sila aktivnih u kapitalu od strane ciklusa ekonomskog života. Samo onaj tko nije zaveden vrstom razmišljanja koja upravljanje aktivnošću kapitala od strane oslobođenog duhovnog života vidi kao rezultat 'nepraktičnog idealizma', može raditi u smjeru onoga što razvojne snage čovječanstva sada energično zahtijevaju.

Međutim, današnje vrijeme je slabo pripremljeno za dovođenje socijalne ideje, namijenjene usmjeravanju kapitalizma na zdrav put, u izravan kontakt s duhovnim životom. Umjesto toga, fokus je na onome što pripada sferi ekonomskog života. Čovjek vidi, kako je u novije vrijeme robna proizvodnja dovela do velikih poduzeća, a ova do sadašnjeg oblika kapitalizma. Ovaj ekonomski sustav treba zamijeniti udruženjima proizvođača, koja rade za vlastite potrebe. Međutim, budući da je naravno cilj održati gospodarstvo modernim sredstvima proizvodnje, zahtjev je za konsolidacijom poduzeća u jedno veliko udruženje. U takvom udruženju, svatko bi proizvodio u ime zajednice, koja ne može biti eksploatatorska jer bi eksploatirala samu sebe. A budući da je namjera graditi na postojećim strukturama, ili tako mora, fokus se prebacuje na modernu državu, koja se treba transformirati u sveobuhvatno udruženje.

Obično se zanemaruje da se od takvog udruženja očekuje da će proizvoditi učinke koji će se manje vjerojatno ostvariti što je udruženje veće. Ukoliko integracija individualnih ljudskih sposobnosti u strukturu udruženja, nije organizirana kako je opisano u ovim objašnjenjima, zajedničko upravljanje radom ne može dovesti do zdravlja socijalnog organizma.

Trenutni nedostatak sklonosti nepristranom sudu o intervenciji duhovnog života u socijalni organizam, proizlazi iz navike zamišljanja duhovnog što je moguće dalje od svega materijalnog i praktičnog. Mnogi će pronaći nešto groteskno u ovdje predstavljenom stavu, da aktivnost kapitala u ekonomskom životu treba otkriti utjecaj jednog dijela duhovnog života. Može se zamisliti da će se pripadnici dotad vodećih klasa, složiti sa socijalističkim misliocima u karakterizaciji onoga što se predstavlja kao groteskno. Da bismo razumjeli značaj ovoga grotesknog što je pronađeno za iscjeljenje socijalnog organizma, moramo se osvrnuti na određene struje mišljenja današnjice, koje po svojoj prirodi proizlaze iz iskrenih impulsa duše, ali koje sprječavaju pojavu istinski socijalne misli gdje god ona pronađe ulaz.

Te struje mišljenja teže - više-manje nesvjesno - dalje od onoga što unutarnjem iskustvu daje njegov pravi poticaj. Teže filozofiji života, duševnom, misaonom i znanstveno usmjerenom unutarnjem životu, takoreći, poput otoka unutar cjelokupnosti ljudskog života. Tada nisu u stanju izgraditi most od ovog života do onoga što ljude povezuje sa svakodnevnim životom. Može se vidjeti koliko ljudi danas smatra, u određenom smislu, 'unutarnje profinjenim', s određenom, akademskom apstraktnošću, razmišljati o svim vrstama etičkih i religijskih problema u uzvišenim, visokim oblastima; može se vidjeti kako ljudi razmišljaju o tome kako se mogu steći vrline, kako se s ljubavlju treba ponašati prema bližnjima, kako se može doći do 'unutarnje svrhe u životu'. Ali se također vidi nemogućnost olakšavanja prijelaza s onoga što ljudi nazivaju dobrim, punim ljubavi, dobrohotnim, pravnim i moralnim, na ono što ljude okružuje u vanjskoj stvarnosti, u svakodnevnom životu, kao učinci kapitala, plaća, potrošnje, proizvodnje, cirkulacija roba, kredita, bankarstva i burzi. Može se vidjeti kako se dvije svjetske struje suprotstavljaju, čak i u obrascima razmišljanja ljudi. Jedna svjetska struja je ona koja se nastoji održati, takoreći, na božansko duhovnim visinama, odbijajući izgraditi most između onoga što predstavlja duhovni impuls i onoga što je činjenica običnog djelovanja u životu. Druga u svakodnevici živi bez razmišljanja. Ali život je ujedinjen. Može cvjetati samo kada se pokretačke snage cijelog etičko religijskog života probiju u sveukupni, profani život, u onaj život koji se nekima može činiti manje plemenitim. Jer ako se ne izgradi most između ove dvije sfere života, pada se u puki fanatizam u pogledu religijske, moralne i socijalne misli, u fantazije daleko od svakodnevne, istinske stvarnosti. Ta svakodnevna, istinska stvarnost, tada se, takoreći, osvećuje. Vođen određenim 'duhovnim' impulsom, čovjek teži svakakvim idealima, svemu što naziva 'dobrim'; ali onim instinktima koji stoje nasuprot tim idealima, kao osnovi običnih svakodnevnih potreba, čije zadovoljavanje mora doći iz nacionalne ekonomije - tim instinktima se čovjek predaje bez 'duha'. On ne poznaje realan put od koncepta duhovnosti do onoga što se događa u svakodnevnom životu. Kao rezultat toga, svakodnevni život poprima oblik

koji ne bi trebao imati nikakve veze s onim što se treba održavati na višim, duševnim i duhovnim visinama kao etički impulsi. Tada, međutim, osveta svakodnevnog života postaje takva da se etički i religijski život pretvara u unutarnju samoobmanu, jer ostaje udaljen od svakodnevne, neposredne životne prakse, a da to čovjek i ne shvaća.

Koliko je danas mnogo ljudi koji, iz određenog etičkog i religijskog osjećaja plemenitosti, pokazuju najbolje namjere za pravedni suživot među bližnjima, koji za svoje bližnje žele samo najbolje. Međutim, ne uspijevaju razviti vrstu osjetljivosti koja im to uistinu omogućuje, jer ne mogu doći do socijalne koncepcije koja se može primijeniti na praktičan život.

Iz takvog kruga ljudi dolaze oni koji se, u ovom povijesnom trenutku svijeta, kada su socijalna pitanja postala toliko hitna, predstavljaju kao idealisti koji, iako se smatraju istinskim praktičarima života, ometaju istinsku praktičnost. U njihovim govorima čujemo nešto poput: nužno je da se ljudi uzdignu od materijalizma, od vanjskog materijalnog života koji nas je doveo u katastrofu svjetskog rata i u ovu nesreću, i da se okrenu duhovnom razumijevanju života. Kada se želi pokazati put ljudi prema duhovnosti, ne umara se citirati one ličnosti koje se u prošlosti štovalo zbog njihovog duhovno orijentiranog načina razmišljanja. Moglo bi se primijetiti da ako netko pokuša istaknuti što duh mora doprinijeti stvarnom, praktičnom životu danas, kao što se mora proizvesti kruh svagdašnji, da podsjeća da je primani zadatak vratiti ljude priznavanju duha. Međutim, ono što je trenutno ključno, jest da smjernice za iscjeljenje socijalnog organizma budu izvedene iz snage duhovnog života. Nije dovoljno da se ljudi bave duhom kao sporednom životnom strujom. Potrebno je da svakodnevna egzistencija postane duhovna, u skladu s njim. Tendencija traženja takvih sporednih struja za 'duhovni život', dovela je do toga da su oni danas na vlasti razvili ukus za socijalne uvjete koji su rezultirali trenutnom stvarnošću.

U suvremenom socijalnom životu, usko su povezani upravljanje kapitalom u robnoj proizvodnji i vlasništvo nad sredstvima za proizvodnju, uključujući i sam kapital. Ipak, ova oba odnosa između ljudi i kapitala, prilično su različita s obzirom na njihove učinke unutar socijalnog organizma. Upravljanje putem individualnih sposobnosti, kada se primjenjuje na odgovarajući način, osigurava socijalnom organizmu dobra u čijem postojanju svi članovi tog organizma imaju interes. Kakve god bile okolnosti osobe, ona ima interes osigurati da se ništa ne izgubi što proizlazi iz izvora ljudske prirode u smislu takvih individualnih sposobnosti, kroz koje se proizvode dobra koja na odgovarajući način služe ljudskom životu. Razvoj tih sposobnosti, međutim, može se dogoditi samo ako ih njihovi nositelji mogu ostvariti vlastitom slobodnom inicijativom. Ono što ne može slobodno teći iz tih izvora, barem je donekle povučeno iz dobrobiti ljudi. Kapital je, međutim, sredstvo kojim se takve sposobnosti čine učinkovitima u širokim oblastima

socijalnog života. Svatko unutar socijalnog organizma mora imati istinski interes za upravljanje svim kapitalom, na način da pojedinci s posebnim talentima ili skupine ljudi s posebnim sposobnostima ostvare pristup kapitalu isključivo vlastitom inicijativom. Od intelektualaca do obrtnika, svaka osoba, ako želi služiti vlastitim interesima bez predrasuda, mora reći: želim dovoljno velik broj sposobnih pojedinaca ili skupina, ne samo da imaju potpunu slobodu raspolaganja kapitalom, već i da ga stječu vlastitom inicijativom; jer samo oni mogu prosuditi kako će, posredovanjem kapitala, njihove individualne sposobnosti na odgovarajući način generirati dobra za socijalni organizam.

U okviru ovog spisa nije potrebno opisivati kako je tijekom ljudskog razvoja privatno vlasništvo nastalo iz drugih oblika vlasništva, u vezi s ostvarivanjem individualnih ljudskih sposobnosti unutar socijalnog organizma. Do danas se takvo vlasništvo razvijalo pod utjecajem podjele rada unutar tog organizma. I ovdje će se raspravljati o trenutnom stanju stvari i nužnom daljnjem razvoju.

Kao što je privatno vlasništvo nastalo korištenjem moći i osvajanjima i tako dalje, ono je proizvod socijalnog stvaranja vezan uz individualne ljudske sposobnosti. Ipak, među socijalističkim misliocima, prevladava mišljenje da se njegova opresivna priroda može eliminirati samo pretvaranjem u zajedničko vlasništvo. Postavlja se sljedeće pitanje: kako se može spriječiti pojava privatnog vlasništva nad sredstvima za proizvodnju kako bi prestalo ugnjetavanje koje ono uzrokuje među stanovništvom bez imovine? Svatko tko pitanje postavlja na ovaj način, previđa činjenicu da je socijalni organizam entitet u stanom razvoju, rastu. Ne može se pitati ovaj rastući entitet: kako bi ga najbolje trebalo organizirati da kroz tu organizaciju ostane u stanju koje je prepoznato kao ispravno? To bi bio način razmišljanja o nečemu što u biti nastavlja funkcionirati nepromijenjeno od određene početne točke. To se ne odnosi na socijalni organizam. Kroz svoj život, on se stalno mijenja kroz ono što u njemu nastaje. Ako mu se želi dati navodno najbolji oblik u kojem bi onda trebao ostati, potkopava se uvjet njegova opstanka.

Vitalni uvjet socijalnog organizma jest da oni koji mogu služiti zajednici svojim individualnim sposobnostima ne budu lišeni mogućnosti da to čine na vlastitu slobodnu inicijativu. Tamo gdje takva služba uključuje slobodno raspolaganje sredstvima za proizvodnju, sprječavanje te slobodne inicijative štetilo bi općem socijalnom interesu. Argument koji se obično iznosi u ovom kontekstu - da poduzetniku treba vjerojatnost profita, vezana uz vlasništvo nad sredstvima za proizvodnju, kao poticaj za njegovu aktivnost - ovdje se neće razmatrati. Jer linija razmišljanja iz koje proizlazi mišljenje predstavljeno u ovoj knjizi o daljnjem razvoju socijalnih odnosa, mora u oslobađanju duhovnog života od političke i ekonomske zajednice vidjeti

moгуćnost da takav poticaj moųe nastati. Oslobođeni duhovni ųivot nuųno će razviti socijalno razumijevanje od unutar sebe samog; a iz tog razumijevanja proizaći će poticaji potpuno drugaćije vrste od onog koji leųi u nadi za ekonomsku korist. Ali pitanje ne moųe biti iskljućivo o impulsima koji ćine privatno vlasništvo nad sredstvima za proizvodnju koji su popularni meųu ljudima, već o tome odgovara li slobodno raspolaganje takvim sredstvima, ili raspolaganje koje regulira zajednica, ųivotnim uvjetima socijalnog organizma. I uvijek treba imati na umu da se za sadašnji socijalni organizam, ne mogu uzimati u obzir ųivotni uvjeti za koje se vjeruje da ih se opaųa u primitivnim ljudskim zajednicama, već samo oni koji odgovaraju trenutnoj fazi ljudskog razvoja.

U sadašnjoj fazi, plodonosna primjena individualnih sposobnosti kroz kapital ne moųe ući u ciklus ekonomskog ųivota bez slobodnog raspolaganja tim kapitalom. Tamo gdje se odvija produktivna proizvodnja, to raspolaganje mora biti moguće, ne zato ųto koristi pojedincu ili skupini ljudi, već zato ųto moųe najbolje sluųiti zajednici kada je to na odgovarajući naćin utemeljeno u socijalnom razumijevanju.

Ljudska bića su, u odreųenom smislu, povezana s onim ųto proizvode, bilo sama ili u zajednici s drugima, baų kao ųto su povezana sa spretnoųću udova vlastitih tijela. Ogranićenje slobodne kontrole nad sredstvima proizvodnje, ravno je paralizi slobodne primjene udova vlastitog tijela.

Sada, privatno vlasništvo nije niųta drugo nego posrednik za to slobodno raspolaganje. Za socijalni organizam, u pogledu vlasništva, niųta drugo nije zamislivo osim da vlasnik ima pravo raspolagati imovnom na vlastitu inicijativu. Jasno je da se u socijalnom organizmu isprepliću dvije stvari koje su od potpuno razlićitog znaćaja za socijalni organizam: slobodno raspolaganje kapitalnom osnovom druųstvene proizvodnje i pravni odnos u koji onaj koji raspolaųe stupa s drugim ljudima, ukoliko njegovo pravo raspolaganja iskljućuje te druge ljude iz slobodnog koriųtenja te kapitalne osnove.

Nije izvorno slobodno raspolaganje resursima ono ųto dovodi do druųstvene ųtete, već samo kontinuirano postojanje prava na to raspolaganje, nakon ųto uvjeti koji veųu pojedinaćne ljudske sposobnosti za to raspolaganje prestanu postojati. Svatko tko socijalni organizam promatra kao neųto u razvoju i rastu, neće pogreųno shvatiti ono ųto je ovdje predloųeno. Pitat će se kako se ono ųto sluųi ųivotu s jedne strane, moųe upravljati na naćin da nema ųtetan ućinak na drugu. Ono ųto ųivi, ne moųe se plodonosno organizirati ni na koji drugi naćin osim ćinjenicom da, u svom postojanju, ono ųto se pojavljuje takoųer vodi do nećeg nepovoljnog. A ako netko ųeli sudjelovati u nećemu ųto nastaje, kao ųto ljudi moraju u socijalnom organizmu, tada zadatak ne moųe biti sprjećavanje nastanka nuųnog ureųenja kako bi se izbjegla ųteta. Jer to potkopava samu moųućnost opstanka socijalnog organizma. Jedini moųući

pristup je intervenirati u pravom trenutku, kada se nešto korisno pretvori u nešto štetno.

Mogućnost slobodnog raspolaganja vlastitom kapitalnom osnovom na temelju individualnih sposobnosti mora postojati; pripadajuće pravo vlasništva mora se moći mijenjati, u trenutku kada se ono transformira u sredstvo neopravdane moći. U naše vrijeme implementirali smo sustav koji se bavi ovdje navedenim socijalnim zahtjevima, ali samo djelomično za takozvano duhovno vlasništvo. Ovo vlasništvo prelazi u slobodno vlasništvo javnosti, neko vrijeme nakon smrti svog tvorca. To se temelji na koncepciji koja odgovara prirodi ljudskog suživota. Koliko god stvaranje čisto duhovnog dobra bilo povezano s individualnim talentom osobe, to je dobro istovremeno proizvod socijalnog života i mora se na njega prenijeti u odgovarajućem trenutku. Situacija nije drugačija ni s drugom imovinom. Ono što pojedinac proizvodi u službi cjeline moguće je samo uz suradnju te cjeline. Stoga se pravom raspolaganja imovinom ne može upravljati odvojeno od interesa cjeline. Izazov nije pronaći način za uklanjanje vlasništva nad kapitalnom osnovom, već način upravljanja tom imovinom na način koji najbolje služi cjelini.

Sredstvo za to se može pronaći samo u tročlanom socijalnom organizmu. Ljudi ujedinjeni u socijalnom organizmu djeluju kao cjelina kroz vladavinu prava. Ostvarivanje individualnih sposobnosti pripada duhovnoj organizaciji.

Kao što sve u socijalnom organizmu iz perspektive koja razumije stvarnost i nije u potpunosti pod dominacijom subjektivnih mišljenja, teorija, želja i slično, zahtijeva trostruku strukturu tog organizma, tako i pitanje odnosa između individualnih ljudskih sposobnosti i kapitalne osnove gospodarskog života, te vlasništva nad tom kapitalnom osnovom, zahtijeva ovu trostruku strukturu. Vladavina prava neće morati sprječavati stvaranje i upravljanje privatnim vlasništvom nad kapitalom, sve dok individualne sposobnosti ostanu toliko povezane s kapitalnom bazom da njezino upravljanje služi cjelini socijalnog organizma. I ostat će pravna država u pogledu privatnog vlasništva; nikada ga neće sama preuzeti, već će osigurati da u odgovarajuće vrijeme ono prijeđe u pravo raspolaganja osobe ili skupine ljudi koji tada mogu razviti odnos prema vlasništvu uvjetovan individualnim okolnostima. Socijalnom organizmu se stoga može služiti s dvije potpuno različite polazne točke. Iz demokratskog temelja vladavine prava, koji se bavi onim što jednako utječe na sva ljudska bića, bit će moguće osigurati da imovinska prava s vremenom ne postanu imovinske nepravde. Budući da ova država ne upravlja sama imovinom, već osigurava njezin prijenos na pojedinačne ljudske sposobnosti, te će sposobnosti razviti svoj produktivni potencijal na korist cijelog socijalnog organizma. Sve dok se to čini svrsishodnim, takva će organizacija dopustiti da imovinska prava, ili moć raspolaganja njima, ostanu kod pojedinca. Može se zamisliti da će predstavnici u pravnoj državi

u različito vrijeme donositi sasvim različite zakone u vezi s prijenosom imovine s jedne osobe ili skupine ljudi, na drugu. Trenutno, u klimi široko rasprostranjenog nepovjerenja prema svakom privatnom vlasništvu, govori se o radikalnoj pretvorbi privatnog vlasništva u zajedničko vlasništvo. Ako bi se ovaj put pokazao uspješnim, postalo bi jasno kako potkopava samu mogućnost opstanka socijalnog organizma. Na temelju iskustva, kasnije bi se odabrao drugačiji put. Međutim, nesumnjivo bi bilo bolje u sadašnjosti provesti mjere koje bi osigurale zdravlje socijalnog organizma u ovdje naznačenom smislu. Sve dok osoba, sama ili u suradnji s grupom, nastavlja proizvodnu aktivnost koju je stekla s kapitalnom osnovom, mora zadržati pravo raspolaganja kapitalom ostvarenim iz početnog kapitala kao operativnom dobiti, pod uvjetom da se potonja koristi za proširenje proizvodnog pogona. Od trenutka kada takva osoba prestane upravljati proizvodnjom, ta kapitalna masa prelazi na drugu osobu ili skupinu ljudi za obavljanje slične ili druge proizvodnje koja služi socijalnom organizmu. Kapital stečen od proizvodnog pogona koji se ne koristi za njegovo širenje također slijedi isti put od svog početka. Samo ono što osoba koja upravlja pogonom primi na temelju potraživanja za koja je vjerovala da ih može ostvariti prilikom pokretanja proizvodnje, zbog svojih individualnih sposobnosti, a koja se čine opravdanim činjenicom da je primila kapital od drugih prilikom ostvarivanja tih potraživanja, smatrat će se osobnim vlasništvom te osobe. Ako se kapital povećao aktivnostima tog pojedinca, tada se njegova osobna imovina povećava u tolikoj mjeri da povećanje njegovog izvornog dohotka odgovara povećanju kapitala u smislu prihoda od kamata. - Kapital kojim je pokrenut proizvodni pogon, prema željama izvornog vlasnika, prenijet će se na novog upravitelja sa svim preuzetim obvezama, ili će se vratiti ako prvi upravitelj više nije u mogućnosti ili ne želi upravljati poduzećem.

U takvoj instituciji radi se o prijenosu prava. Pravna država odgovorna je za uspostavljanje pravnih odredbi koje reguliraju način na koji se takvi prijenosi trebaju odvijati. Također će biti odgovorna za nadzor njihove provedbe i upravljanje njihovom administracijom. Može se zamisliti da će se detaljne odredbe koje reguliraju takav prijenos prava smatrati ispravnima na vrlo različite načine, na temelju različitih pravnih načela. Koncept koji, poput ovdje predstavljenog, ima za cilj odražavati stvarnost, nikada neće težiti učiniti više od ukazivanja na smjer u kojem se regulacija može kretati. Ako se ovom smjeru pristupi s razumijevanjem, uvijek će se u svakom konkretnom slučaju pronaći prikladno rješenje. Međutim, na temelju konkretnih okolnosti, ispravan postupak za praktičnu primjenu morat će se odrediti prema duhu stvari. Što je način razmišljanja realističniji, to će manje nastojati uspostaviti zakone i pravila za pojedinačne slučajeve na temelju unaprijed određenih zahtjeva. - S druge strane, jedno ili drugo nužno će proizaći iz samog duha ovog načina razmišljanja. Jedan takav

ishod je da vladavina prava, putem upravljanja pravnim transferima, nikada neće smjeti preuzeti kontrolu nad kapitalom. Morat će samo osigurati da se taj transfer dogodi osobi ili skupini ljudi čije individualne sposobnosti opravdavaju taj proces. Na temelju ove pretpostavke, u prvom redu će se primjenjivati opće načelo da svatko tko je, iz opisanih razloga, dužan prenijeti kapital može slobodno odabrati svog nasljednika u korištenju kapitala. Moći će odabrati osobu ili skupinu ljudi ili čak prenijeti pravo raspolaganja na korporaciju duhovne organizacije. Jer svatko tko je pružio odgovarajuće usluge socijalnom organizmu kroz upravljanje kapitalom, također će suditi i o daljnjoj uporabi tog kapitala sa socijalnim razumijevanjem, oslanjajući se na svoje individualne sposobnosti. I za socijalni organizam će biti korisnije osloniti se na tu prosudbu nego je zanemariti, i dopustiti da odluku donesu osobe koje nisu izravno uključene u stvar.

Takav propis će se odnositi na akumulacije kapitala određene veličine koje osoba ili skupina osoba stječe putem sredstava za proizvodnju (što uključuje i zemljište) i koje ne postaju osobno vlasništvo na temelju izvorno podnesenih zahtjeva kao kompenzacija za individualne sposobnosti.

Stjecanja ostvarena na potonji način, kao i sve uštede koje proizlaze iz vlastitog rada, ostaju osobno vlasništvo stjecatelja ili njegovih potomaka do njihove smrti ili kasnijeg datuma. Do tog datuma, kamate, određene pravnom državom i temeljene na pravnim načelima, također će plaćati osoba kojoj je takva uštedovina dana za stvaranje sredstava za proizvodnju. U socijalnom poretку utemeljenom na ovdje opisanim temeljima, može se napraviti potpuno odvajanje prihoda ostvarenog radom korištenjem sredstava za proizvodnju, od bogatstva stečenog osobnim (fizičkim i intelektualnim) radom. Ova odvojenost odgovara pravnoj svijesti i interesima šire javnosti. Ono što netko uštedi i stavi na raspolaganje proizvodnom pogonu kao štednju služi općem interesu, jer upravo ta štednja omogućuje proizvodnju kroz individualne ljudske sposobnosti. Povećanje kapitala generiranog sredstvima za proizvodnju - nakon odbitka zakonskih kamata - duguje svoje postojanje aktivnosti cijelog socijalnog organizma. Stoga bi se trebao u njega vratiti na opisani način. Pravna država morat će samo propisati da se prijenos relevantnih akumulacija kapitala odvija na naznačeni način; međutim, neće biti odgovorna za odlučivanje o tome kojoj će se materijalnoj ili duhovnoj proizvodnji staviti na raspolaganje preneseni ili čak uštedeći kapital. To bi dovelo do tiranije države nad duhovnom i materijalnom proizvodnjom. Međutim, to će se učiniti na način najbolji za socijalni organizam kroz individualne ljudske sposobnosti. Samo oni koji ne žele birati kome će prenijeti kapital koji su stvorili, moći će imenovati korporaciju duhovne organizacije koja će vršiti to pravo.

Imovina stečena štednjom, zajedno sa zarađenim kamatama, prelazi na osobu ili skupinu ljudi koji se bave duhovnom ili materijalnom proizvodnjom nakon smrti stjecatelja ili neko vrijeme nakon toga - ali samo na takvu osobu, a ne na neproduktivnu osobu za koju bi to postala renta - koju stjecatelj mora odabrati u svojoj oporuci. Ako se osoba ili skupina ljudi ne može izravno odabrati, može se razmotriti prijenos prava raspolaganja na korporaciju duhovnog organizma. Samo ako netko sam ne izvrši odabir raspolaganja, pravna država će intervenirati i dopustiti duhovnoj organizaciji da odluči.

Unutar tako reguliranog socijalnog poretka, uzimaju se u obzir i slobodna inicijativa pojedinaca i interesi društva u cjelini; štoviše, potonji se u potpunosti zadovoljavaju upravo stavljanjem individualne inicijative u njihovu službu. Svatko tko svoj rad povjeri vodstvu druge osobe moći će znati, pod takvim aranžmanom, da će ono što se postigne zajedno s onim tko upravlja biti plodonosno za socijalni organizam, a time i za samog radnika, na najbolji mogući način. Socijalni poredak na koji se ovdje misli stvoriti će odnos, koji odgovara zdravim ljudskim osjećajima, između prava raspolaganja kapitalom utjelovljenim u sredstvima za proizvodnju i ljudskom radu, reguliranih pravnom sviješću, s jedne strane, i cijena proizvoda koje oboje stvaraju, s druge strane. Možda će neki pronaći nedostatke u onome što je ovdje predstavljeno. Neka se pronađu. Realističan način razmišljanja ne bavi se time da se jednom zauvijek osiguraju savršeni 'programi', već da se ukaže na smjer u kojem treba provoditi praktičan rad. Specifične izjave poput ovdje danih, samo su namijenjene daljnjoj ilustraciji naznačenog smjera, kao primjer. Takav primjer može se poboljšati. Ako se to učini samo u naznačenom smjeru, tada se može plodonosno postići cilj.

Legitimni osobni ili obiteljski impulsi mogu se pomiriti sa zahtjevima šire javnosti putem takvih aranžmana. Svakako se može istaknuti da je iskušenje prijenosa imovine na jednog ili više potomaka tijekom života vrlo snažno. I doista se može napraviti da potomci budu naizgled produktivni, dok su u stvarnosti nesposobni u usporedbi s drugima i bilo bi ih bolje zamijeniti. Međutim, to se iskušenje može svesti na minimum u organizaciji kojom upravljaju prethodno spomenute institucije. Jer vladavina prava samo treba zahtijevati da se, pod svim okolnostima, imovina koju je jedan član obitelji prenio drugom, vrati korporaciji duhovne organizacije nakon određenog razdoblja nakon smrti potonjeg. Ili se zaobilaženje pravila može spriječiti zakonom na neki drugi način. Vladavina prava samo će osigurati da se taj prijenos dogodi; tko će naslijediti trebala bi odrediti institucija koja je proizašla iz duhovne organizacije. Ispunjavanjem takvih uvjeta razvit će se razumijevanje da se potomstvo prikladno prilagođava socijalnom organizmu kroz obrazovanje i poduku, te da se ne uzrokuje društvena šteta prijenosom kapitala neproduktivnim osobama. Netko tko istinski posjeduje socijalno razumijevanje nema interesa da njegova povezanost s kapitalnom osnovom

utječe na pojedince ili skupine čije individualne sposobnosti ne opravdavaju takvu povezanost.

Nitko tko ima smisla za ono što je uistinu praktično, neće ono što je ovdje opisano smatrati pukom utopijom. Jer se ukazuje upravo na institucije koje mogu izravno proizaći iz trenutnih uvjeta u svim životnim sferama. Jedino će se morati odlučiti, u okviru vladavine prava, postupno se odreći upravljanja duhovnim životom i gospodarstvom, a ne opirati se, ako se dogodi ono što bi se trebalo dogoditi, odnosno pojave privatne obrazovne institucije i gospodarski život postane samoodrživ. Nije potrebno preko noći ukinuti državne škole i državne gospodarske institucije; ali možda će se od malih početaka vidjeti mogućnost postupnog demontiranja državnog obrazovnog i gospodarskog sustava. Iznad svega, bilo bi potrebno da oni pojedinci koji su uvjereni u ispravnost ovdje predstavljanih socijalnih ideja ili sličnih, osiguraju njihovo širenje. Ako takve ideje naiđu na razumijevanje, to će stvoriti povjerenje u moguću korisnu transformaciju trenutnih uvjeta, u one koji ne pokazuju štetne učinke. Međutim, to povjerenje je jedino iz čega može proizaći istinski zdrav razvoj. Jer svatko tko želi imati takvo povjerenje, mora biti u stanju shvatiti kako se nove institucije mogu praktično integrirati s onim što već postoji. Čini se da je bit ideja koje se ovdje razvijaju upravo u tome da one ne nastoje ostvariti bolju budućnost kroz opsežno uništavanje sadašnjosti, onog što se već dogodilo; već da ostvarenje takvih ideja gradi na onome što već postoji i time demontira ono što je nezdravo. Razjašnjavanje koje ne teži povjerenju u ovom smjeru, neće postići ono što se apsolutno mora postići; daljnji razvoj u kojem se vrijednost dobara i vještina koje su ljudi do sada stekli ne odbacuje, već čuva. Čak i najradikalniji mislilac može imati povjerenje u socijalnu reformu koja podržava tradicionalne vrijednosti ako se suoči s idejama koje mogu potaći istinski zdrav razvoj. Čak će i oni morati priznati da koja god klasa ljudi dođe na vlast, ona neće ukloniti postojeća zla, osim ako njezine impulse ne pokreću ideje koje socijalni organizam čine živim i održivim. Očajavati jer se ne može vjerovati da bi dovoljno velik broj ljudi, čak i usred sadašnjih previranja, pronašao razumijevanja za takve ideje ako bi se potrebna energija usmjerila na njihovo širenje, značilo bi očajavati zbog prijemčivosti ljudske prirode za impulse onoga što je zdravo i svrhovito. Pitanje treba li se očajavati ne bi se trebalo ni postavljati, već ono drugo: što treba učiniti da širenje ideja koje su pouzdane bude što efektnije.

Učinkovito širenje ovdje predstavljenih ideja u početku će biti otežano činjenicom da se današnji prevladavajući obrasci mišljenja, iz dva razloga, s njima ne mogu pomiriti. Ili će se u nekom obliku prigovoriti da je nezamislivo da je moguć raspad jedinstvenog socijalnog života, budući da su tri opisane grane života, u stvarnosti, svugdje međusobno povezane; ili će se otkriti da čak i u unitarnoj državi može doći do nužnog neovisnog značaja tri sastavna dijela, i da je ono što je ovdje predstavljeno u biti plod ideja koje ne dotiču

stvarnost. Prvi prigovor počiva na pretpostavci nerealnog razmišljanja. Vjeruje se da ljudi mogu stvoriti jedinstvo života u zajednici, samo ako se to jedinstvo prvo zajednici nametne putem propisa. Ali stvarnost zahtijeva suprotno. Jedinstvo mora doći kao rezultat; aktivnosti koje konvergiraju iz različitih smjerova moraju u konačnici dovesti do jedinstva. Nedavni razvoj događaja suprotstavio se ovoj realističnoj ideji. Stoga se ono što je živjelo u ljudima opiralo 'poretku' nametnutom izvana, što je dovelo do trenutne socijalne situacije. - Druga predrasuda proizlazi iz nemogućnosti shvaćanja radikalnih razlika u funkcioniranju triju sfera socijalnog života. Ne uspijeva se shvatiti kako ljudi imaju poseban odnos prema svakoj od ove tri sfere, odnos čiji se jedinstveni karakter može u potpunosti razviti samo kada u stvarnom životu postoji zasebna sfera na kojoj se, različito od druge dvije, taj odnos može oblikovati kako bi s njima stupio u interakciju. Pogled iz prošlosti, fiziokratski, smatrao je da ili, da se ekonomskom životu nameću vladine mjere koje se protive slobodnom samorazvoju tog života; u kojem slučaju su takve mjere štetne. Ili zakoni idu u istom smjeru u kojem ekonomski život prirodno teče kada se prepusti sam sebi; u kojem slučaju su suvišni. Kao škola mišljenja, ovaj stav je prevaziđen; ali kao uobičajeni način razmišljanja, on i dalje proganja umove ljudi razornom snagom. Vjeruje se da ako neka sfera života slijedi vlastite zakone, onda sve što je potrebno za život mora proizaći iz te sfere. Ako je, naprimjer, ekonomski život reguliran na način da ljudi regulaciju percipiraju kao zadovoljavajuću, tada pravni i duhovni život također mora prirodno proizaći iz ovog uređenog ekonomskog temelja. Ali to nije moguće. I samo način razmišljanja otuđen od stvarnosti može vjerovati u to. U ciklusu ekonomskog života ne postoji ništa što je inherentno sposobno regulirati ono što proizlazi iz pravne svijesti u vezi s odnosom među ljudima. A ako se pokuša taj odnos urediti na temelju ekonomskih sila, u ekonomski život će se upregnuti ljudska bića, s njihovim radom i kontrolom nad sredstvima za proizvodnju. Oni postaju kotačić u ekonomskom stroju koji funkcionira poput mehanizma. Ekonomski život ima tendenciju stalnog kretanja u smjeru koji zahtijeva intervenciju iz drugog smjera. Pravne mjere nisu dobre samo zato što se kreću u smjeru koji generira ekonomski život, niti su štetne zato što se protive njemu; naprotiv, ako je smjer u kojem se odvija ekonomski život kontinuirano pod utjecajem prava koja se tiču ljudskih bića isključivo kao ljudskih bića, tada će oni unutar ekonomskog života moći voditi dostojanstven život. I samo kada se, potpuno odvojeno od ekonomskog života, individualne sposobnosti razvijaju na vlastitim temeljima i kontinuirano opskrbljuju gospodarstvo snagama koje se ne mogu generirati iz njega samog, gospodarska aktivnost će se moći razvijati na način koji je koristan za ljude.

Čudno je: u području čisto vanjskog života, prednost podjele rada je lako očita. Nitko ne vjeruje da bi krojač trebao imati vlastitu kravu kako bi mu

osigurala mlijeko. Pa ipak, za sveobuhvatnu organizaciju ljudskog života, vjeruje se da jedinstveni poredak mora biti jedini koristan.

Da se prigovori moraju pojaviti sa svih strana, posebno sa socijalnom ideologijom koja odgovara stvarnom životu, samo je po sebi razumljivo. Jer stvarni život stvara proturječnosti. I svatko tko misli u skladu s tim životom, mora težiti provedbi sadržaja čije inherentne proturječnosti uravnotežuju druge sadržaje. Oni ne mogu vjerovati da će sadržaji koji se, po njihovom mišljenju, čine 'idealno dobrim', nakon što se provedu, također biti oslobođeni proturječnosti. - Potpuno je legitiman zahtjev suvremenog socijalizma, da se moderne institucije, u kojima je proizvodnja potaknuta profitom pojedinca, zamijene onima u kojima je proizvodnja potaknuta potrošnjom svih. Međutim, svatko tko u potpunosti prizna taj zahtjev, neće moći doći do zaključka novijeg socijalizma: da se stoga sredstva za proizvodnju moraju prenijeti iz privatnog u zajedničko vlasništvo. Umjesto toga, morat će priznati potpuno drugačiji zaključak: da se ono što se privatno proizvodi na temelju individualnih vještina, mora usmjeriti u javno dobro putem odgovarajućih sredstava. Ekonomski poticaj modernog doba bio je generiranje prihoda kroz količinu proizvedene robe; budućnost će morati težiti pronalaženju, kroz veze koje proizlaze iz nužne potrošnje, najboljeg načina proizvodnje i putova od proizvođača do potrošača. Pravne institucije osigurat će da proizvodni pogon ostane povezan s osobom ili skupinom ljudi samo dok je ta veza opravdana individualnim sposobnostima tih pojedinaca. Umjesto zajedničkog vlasništva nad sredstvima za proizvodnju, unutar socijalnog organizma pojavit će se ciklus tih sredstava, koji ih neprestano daje onim pojedincima čije ih individualne sposobnosti mogu najbolje iskoristiti za dobrobit zajednice. Na taj će se način privremeno ponovno uspostaviti veza između pojedinca i sredstava za proizvodnju koja je prethodno postignuta privatnim vlasništvom. Jer će upravitelj poduzeća i njegovi podređeni, morati biti zahvalni nad sredstvima za proizvodnju što im njihove sposobnosti donose prihod sukladan njihovim potrebama. Neće propustiti učiniti proizvodnju što učinkovitijom, jer povećanje te proizvodnje, iako im ne donosi punu dobit, donosi im dio prinosa. Dobit, u gore objašnjenom smislu, ide javnosti samo u onoj mjeri koja se dobije nakon odbitka kamata koje proizvođaču pripadaju zbog povećanja proizvodnje. I inherentno je duhu onoga što je ovdje predstavljano, da ako proizvodnja opadne, dohodak proizvođača mora se smanjiti u istoj mjeri u kojoj se povećava širenjem proizvodnje. Ali dohodak će uvijek proizaći iz intelektualnog učinka menadžera, a ne iz profita temeljenog na uvjetima koji nisu utemeljeni na intelektualnom radu poduzetnika, već na suradnji snaga inherentnih socijalnom životu.

Postat će jasno da će ostvarenjem ovakvih socijalnih ideja, poput onih ovdje predstavljenih, postojeće institucije dobiti potpuno novo značenje. Vlasništvo će prestati biti ono što je do sada bilo. Neće se vratiti u zastarjeli oblik, poput zajedničkog vlasništva, već će se razviti u nešto potpuno novo. Predmeti vlasništva bit će integrirani u tijek socijalnog života. Pojedinci više neće moći njima upravljati iz privatnog interesa, na štetu zajednice; niti će zajednica moći njima birokratski upravljati na štetu pojedinaca; već će odgovarajući pojedinac pronaći pristup njima kako bi kroz njih služio zajednici.

Osjećaj općeg dobra može se razviti kroz ostvarenje impulsa koji proizvodnju postavljaju na zdrave temelje i štite socijalni organizam od kriza. - Nadalje, administracija koja se bavi isključivo ciklusom ekonomskog života, moći će uspostaviti ravnotežu koja proizlazi iz tog ciklusa po potrebi. Naprimjer, ako poduzeće nije u mogućnosti platiti kamate svojim zajmodavcima iz njihove radne uštede, manjak mogu pokriti druga poduzeća slobodnim dogovorom sa svim uključenim stranama. Samostalni ekonomski ciklus, koji svoju pravnu osnovu dobiva izvana i kontinuiranim priljevom novih individualnih sposobnosti, bit će usmjeren isključivo na ekonomsku aktivnost. Tako će moći pokrenuti raspodjelu dobara koja svima pruža ono što pravedno mogu primiti prema prosperitetu zajednice. Ako se čini da jedna osoba ima veći prihod od druge, to će biti samo zato što njihov 'višak' koristi zajednici u cjelini zbog njihovih individualnih sposobnosti.

Socijalni organizam oblikovan konceptom predstavljenim ovdje, moći će regulirati doprinose potrebne za pravni sustav putem sporazuma između čelnika pravne i ekonomske sfere. A sve što je potrebno za održavanje duhovne organizacije pritijecat će joj kroz naknade, koje će slobodno davati pojedinci koji sudjeluju u socijalnom organizmu, na temelju vlastitog razumijevanja njegove vrijednosti. Ova duhovna organizacija imat će svoj čvrsti temelj u individualnoj inicijativi onih sposobnih za duhovni rad, inicijativi kojoj je osnova slobodna konkurencija.

Ali samo unutar socijalnog organizma o kojem se ovdje govori, primjena zakona pronaći će potrebno razumijevanje za pravednu raspodjelu dobara. Ekonomski organizam koji ne koristi ljudski rad na temelju potreba pojedinih grana proizvodnje, već se mora snalaziti s onim što zakon omogućuje, odredit će vrijednost dobara prema onome što ljudi doprinose. Neće tjerati ljude da doprinose onome što je određeno vrijednošću dobara, koja proizlazi neovisno o ljudskoj dobrobiti i ljudskom dostojanstvu. Takav organizam će priznavati prava koja proizlaze isključivo iz ljudskih odnosa. Djeca će imati pravo na obrazovanje; otac, kao radnik, moći će zaraditi veći prihod od samca. Taj 'dodatak' će mu pripasti kroz institucije osnovane sporazumom sve tri socijalne organizacije. Takve institucije mogu ispuniti pravo na obrazovanje tako što će uprava ekonomske organizacije odrediti moguću razinu obrazovnog prihoda prema općim ekonomskim uvjetima, a

vladavina prava utvrditi prava pojedinca prema ocjeni duhovne organizacije. Ponovno, u skladu je s realističkim pristupom da takva izjava samo ukazuje, naprimjer, na smjer u kojem se takvi aranžmani mogu provesti. Moguće je za pojedinačne slučajeve da se potpuno različiti aranžmani smatraju prikladnima. Ali ovaj 'ispravan' pristup može se pronaći samo kroz svrhovitu interakciju tri neovisna člana socijalnog organizma. Ovdje, za potrebe ove prezentacije, za razliku od mnogo čega što se trenutno smatra praktičnim, a nije, temeljni način razmišljanja nastoji pronaći ono što je uistinu praktično: naime, strukturu socijalnog organizma koja ljudima omogućuje da unutar te strukture ostvare ono što je društveno korisno.

Kao što djeca imaju pravo na obrazovanje, tako i starije osobe, osobe s invaliditetom, udovice i bolesni imaju pravo na egzistenciju, za što u socijalni organizam mora teći kapitalna masa na sličan način kao i određeni kapitalni doprinos za obrazovanje onih koji još nisu sposobni zarađivati za život. Bitna stvar u svemu tome je da određivanje onoga što neradnik prima kao dohodak ne bi trebalo proizaći iz ekonomske aktivnosti, već da, obrnuto, ekonomska aktivnost treba postati ovisna o onome što u tom pogledu proizlazi iz pravne svijesti. Oni koji rade u ekonomskom sustavu, primit će manje onoga što su proizveli svojim radom što više toga mora pripasti onima koji ne rade. Ali to 'manje' će podjednako snositi svi sudionici u socijalnom organizmu ako se ostvare socijalni impulsi o kojima se ovdje govori. Kroz vladavinu prava, odvojenu od ekonomskog života, ono što je opća briga čovječanstva - obrazovanje i podrška nesposobnima za rad - zaista se pretvara u takvu brigu, jer u području pravne organizacije djeluje ono o čemu svi odrasli ljudi imaju riječ.

Socijalni organizam koji odgovara ovdje opisanom konceptu prenijet će višak doprinosa koji pojedinac daje na temelju svojih individualnih sposobnosti u zajednicu, baš kao što će iz te zajednice crpiti pravednu podršku za manje sposobne. 'Višak vrijednosti' neće se stvarati radi neopravdanog uživanja pojedinca, već radi povećanja onoga što se može doprinijeti socijalnom organizmu u smislu duhovnih ili materijalnih dobara; i radi njegovanja onoga što nastaje unutar ovog organizma iz njega samog, čak i ako mu ne može izravno služiti.

Svatko tko je sklon vjerovanju da odvojenost triju članova socijalnog organizma ima samo idejnu vrijednost i da nastaje 'sama od sebe', čak i u jedinstvenom državnom organizmu ili u ekonomskoj zajednici koja obuhvaća državni teritorij i temelji se na zajedničkom vlasništvu nad sredstvima za proizvodnju, trebao bi razmotriti posebnu vrstu socijalnih institucija koje se moraju pojaviti kada se ostvari trostruka struktura. Naprimjer, više neće biti državna uprava ta koja mora priznavati novac kao zakonsko sredstvo plaćanja, već će se to priznavanje temeljiti na mjerama koje pokreću upravna tijela ekonomske organizacije. Jer u zdravom socijalnom organizmu novac ne

može biti ništa drugo nego plaćanje za dobra koja proizvode drugi, dobra koja se mogu dobiti iz cijele sfere ekonomskog života jer je netko u tu sferu unio vlastita proizvodna dobra. Kroz novčane transakcije, ekonomska sfera postaje jedinstveno gospodarstvo. Svatko proizvodi za sve ostale neizravno kroz cijeli ekonomski život. Unutar ovog ekonomskog života, bavi se samo vrijednostima roba. Za ovo područje, čak i usluge koje proizlaze iz duhovnih i vladinih organizacija poprimaju karakter robe. Ono što učitelj pruža svojim učenicima jest roba u ekonomskom ciklusu. Učitelj nije plaćen ništa više za svoje individualne sposobnosti nego radnik za svoj rad. Oboje mogu biti plaćeni samo za ono što, potječući od njih, može postati roba unutar ekonomskog ciklusa. Način na koji bi slobodna inicijativa i pravo trebali funkcionirati da bi roba nastala, nalazi se izvan ekonomskog ciklusa, baš kao i učinak prirodnih sila na prinos žitarica u obilnoj ili nerodnoj godini. Za ekonomski ciklus, duhovna organizacija, u odnosu na ekonomski učinak, a također i država, jest pojedinačni proizvođač robe. Međutim, ono što proizvode nije roba unutar njihove vlastite sfere; to postaje roba tek kada se apsorbira u ekonomski ciklus. Oni ne upravljaju vlastitim resursima unutar svojih oblasti; administracija ekonomskog života upravlja resursima koje proizvode.

Čisto ekonomska vrijednost robe (ili pružene usluge), ukoliko je izražena u novcu koji predstavlja njezin ekvivalent, ovisit će o učinkovitosti kojom je strukturirana administracija gospodarstva unutar ekonomskog organizma. Stupanj u kojem se ekonomska produktivnost može razviti na duhovnim i pravnim temeljima koje su stvorili ostali članovi socijalnog organizma, ovisit će o mjerama te administracije. Novčana vrijednost robe tada će biti izraz činjenice da se ta roba proizvodi u količini koja odgovara potrebama institucija ekonomskog organizma. Ako bi se ostvarili uvjeti postavljeni u ovom spisu, odlučujući impuls u ekonomskom organizmu neće biti onaj koji nastoji akumulirati bogatstvo kroz samu količinu proizvodnje, već će se proizvodnja robe prilagođavati potrebama putem novonastalih udruženja koja se povezuju na najrazličitije načine. To bi unutar socijalnog organizma uspostavilo odnos između novca i sredstava za proizvodnju koji odgovara tim potrebama. [Samo kroz upravljanje socijalnim organizmom koje nastaje na ovaj način, kroz slobodnu interakciju njegova tri člana, nastat će zdrav omjer cijena proizvedene robe kao rezultat ekonomskog života. To mora biti tako da svaki radnik prima dovoljnu naknadu za proizvod kako bi zadovoljio sve svoje potrebe i potrebe svoje obitelji sve dok ne proizvede drugi proizvod jednakim radom. Takav omjer cijena ne može se uspostaviti službenim dekretom, već mora nastati kao rezultat dinamičke interakcije udruga aktivnih unutar socijalnog organizma. Međutim, on će se pojaviti ako se ta interakcija temelji na zdravoj suradnji tri organizacijska člana. Mora nastati s istom sigurnošću kao i stabilan most izgrađen prema zdravim matematičkim i mehaničkim principima. Naravno, mogao bi se iznijeti očiti prigovor da društveni život ne slijedi svoje zakone poput mosta. Ali takav prigovor neće iznijeti nitko tko može prepoznati kako se, u prikazu ove knjige, socijalni život

zamišlja kao da njime upravljaju živi, a ne matematički zakoni.] U zdravom socijalnom organizmu novac će uistinu biti samo mjera vrijednosti; jer iza svake kovanice ili novčanice leži robna razmjena, jedini način na koji ga je vlasnik novca mogao steći. Zbog prirode ovih odnosa, postat će nužni aranžmani koji će novac lišiti njegove vrijednosti za imatelja nakon što izgubi upravo opisano značenje. Takvi su aranžmani već spomenuti. Nakon određenog razdoblja, novčana imovina prenosi se javnosti u prikladnom obliku. A kako bi se spriječilo da novac koji se ne koristi u proizvodnji zadrži njegovi vlasnici zaobilaženjem ekonomske organizacije, s vremena na vrijeme može doći do ponovnog kovanja ili tiskanja. Međutim, takvi će uvjeti također dovesti do činjenice da će se kamata zarađena na kapitalu smanjivati tijekom godina. Novac će se istrošiti, baš kao što se istroši i roba. Međutim, takva mjera, koju će poduzeti država, bit će pravedna. 'Kamata na kamatu' neće biti moguća. Oni koji štede, naravno, obavili su usluge koje im daju pravo na buduća dobra i usluge, baš kao što im sadašnje usluge daju pravo na razmjenu sadašnjih dobara i usluga; ali ti zahtjevi mogu ići samo do određene točke, jer se zahtjevi koji proizlaze iz prošlosti mogu zadovoljiti samo sadašnjim radom. Takvi se zahtjevi ne smiju pretvoriti u alat ekonomske prisile. Ostvarenje takvih uvjeta, monetarno pitanje postavlja na zdrave temelje. Jer bez obzira na to kakav oblik novac preuzima zbog drugih okolnosti: očuvanje se postiže racionalnim aranžmanom cijelog ekonomskog organizma putem njegove administracije. Monetarno pitanje nikada neće biti zadovoljavajuće riješeno od strane države putem zakonodavstva; današnje države će ga riješiti samo ako same odustanu od rješavanja i ono što je potrebno prepuste autonomnom ekonomskom organizmu.

Mnogo se govori o modernoj podjeli rada, njezinim učincima poput uštede vremena, povećanja kvalitete proizvoda, olakšavanja razmjene i tako dalje; ali malo se razmatra kako ona utječe na odnos pojedinca prema vlastitom doprinosu. Svatko tko radi u socijalnom organizmu temeljenom na podjeli rada, zapravo nikada sam ne zarađuje svoj prihod, već ga zarađuje radom svih uključenih u taj socijalni organizam. Krojač koji izrađuje kaput za vlastitu upotrebu, taj kaput ne povezuje sa sobom na isti način kao netko tko u primitivnim uvjetima mora osigurati sve što je potrebno za vlastitu egzistenciju. On šije kaput kako bi mogao šivati odjeću za druge; a vrijednost kaputa za njega u potpunosti ovisi o uslugama drugih. Kaput je, zapravo, sredstvo proizvodnje. Neki bi mogli reći da je to cjepidlačenje. Ali čim razmotre stvaranje vrijednosti robe unutar ekonomskog ciklusa, više neće moći zadržati ovo gledište. Tada će vidjeti da se u ekonomskom organizmu temeljenom na podjeli rada ne može raditi za sebe. Netko može raditi jedino za druge, a drugi raditi za njega. Ne može se raditi za sebe više nego što se može i samog sebe trošiti. Ali mogu se stvoriti aranžmani koji proturječe samoj prirodi podjele rada. To se događa kada je proizvodnja dobara

usmjerena isključivo na to da se pojedincu kao vlasništvo preda ono što on može proizvesti samo kroz svoj položaj unutar socijalnog organizma. Podjela rada prisiljava socijalni organizam da pojedinac unutar njega živi prema uvjetima organizma kao cjeline; ekonomsko isključuje egoizam. Ako taj egoizam ipak postoji u obliku klasnih privilegija i slično, nastaje socijalno stanje koje nije održivo i koje dovodi do previranja unutar socijalnog organizma. Trenutno živimo u takvim uvjetima. Možda postoje neki koji se ne slažu sa zahtjevom da se pravni odnosi i drugi aspekti moraju temeljiti na stvaranju podjele rada bez egoizma. Takva osoba trebala bi jednostavno izvući zaključak iz vlastitih pretpostavki. Taj zaključak bi bio: ništa se ne može učiniti; socijalni pokret ne može voditi ni do čega. Doista, nitko ne može učiniti ništa korisno u vezi s tim pokretom ako odbija priznati stvarnost. Linija razmišljanja iz koje je napisan ovaj prikaz, nastoji odrediti što ljudi moraju činiti unutar socijalnog organizma prema onome što proizlazi iz životnih uvjeta tog organizma.

Svatko tko svoje razumijevanje može formirati samo prema ustaljenim sustavima, postat će zabrinut kada čuje da odnos između poslodavca i radnika treba odvojiti od ekonomskog organizma. Jer će vjerovati da takvo odvajanje nužno vodi do devalvacije valute i povratka primitivnim ekonomskim uvjetima. (Dr. Rathenau iznosi takvo mišljenje u svom djelu 'Nach der Flut', mišljenje koje se, iz njegove perspektive, čini opravdanim.) Ali toj opasnosti suprotstavlja se trostruki socijalni organizam. Samodostatan ekonomski organizam, zajedno s pravnim organizmom, potpuno odvaja monetarne odnose od radnih odnosa, koji se temelje na pravu. Pravni odnosi ne mogu izravno utjecati na monetarne odnose, jer su ovi potonji rezultat upravljanja ekonomskim organizmom. Pravni odnos između poslodavca i radnika ne može se jednostrano izraziti u monetarnoj vrijednosti, jer je, nakon ukidanja plaća (koje predstavljaju razmjenu između robe i radne snage), monetarna vrijednost samo mjera vrijednosti robe (i usluga). - Iz razmatranja učinaka koje trostruki socijalni poredak ima na socijalni organizam, mora se zaključiti da će dovesti do aranžmana koji ne postoje u prethodnim političkim oblicima.

I unutar tih aranžmana, ono što se trenutno doživljava kao klasna borba može se iskorijeniti. Jer ta se borba temelji na integraciji plaća u ekonomski ciklus. Ovaj tekst predstavlja oblik socijalnog organizma u kojem koncept plaća prolazi kroz transformaciju, baš kao što se transformira stari koncept vlasništva. Ali kroz tu transformaciju stvara se održiva socijalna veza među ljudima. - Samo bi brzopleta procjena dovela do zaključka da ostvarenje onoga što je ovdje predstavljeno nije ništa više od pretvaranja plaća temeljenih na radu u plaće po udjelu. Moguće je da jednostran pogled na stvari vodi do ovog suda. Međutim, nije takav pogled ovdje predstavljen kao

ispravan; fokus je na zamjeni odnosa temeljenog na plaći ugovorno dogovorenim podjelom rada u odnosu na rad koji zajednički obavljaju poslodavac i radnik, u sklopu cijele strukture socijalnog organizma. Svatko tko radnikov udio u prihodu vidi kao rad po komadu, ne prepoznaje da se taj 'rad po komadu' (koji zapravo nije 'plaća') izražava u vrijednosti obavljenog rada na način koji radnikov socijalni položaj u odnosu na ostale članove socijalnog organizma postavlja na potpuno drugačiji način od onog koji je proizašao iz jednostrano ekonomski određene klasne vladavine. Zahtjev za iskorjenjivanjem klasne borbe time je zadovoljen. - A onima koji se slažu s mišljenjem, koje se posebno čuje u socijalističkim krugovima, da sam razvoj mora donijeti rješenje socijalnog pitanja, da se ne mogu formulirati stavovi koji se trebaju ostvariti, treba odgovoriti: svakako, razvoj će morati donijeti ono što je nužno; ali u socijalnom organizmu, idejni impulsi ljudi su stvarnost. A kada s vremenom ono što se danas može samo zamisliti bude ostvareno, tada će upravo to ostvareno biti sadržano u razvoju. I oni koji cijene 'samo razvoj', a ne donošenje plodonosnih ideja, morat će pričekati da formiraju svoj sud dok ono što se danas zamisli ne postane razvoj. Ali do tada će biti prekasno za postizanje određenih stvari koje već zahtijeva trenutna stvarnost. U socijalnom organizmu, nije moguće razvoj promatrati objektivno kao u prirodi. Razvoj se mora postići. Stoga je za zdravu socijalnu misao pogubno to što joj se trenutno protive stavovi koji nastoje 'dokazati' ono što je socijalno nužno, na isti način kao što se to 'dokazuje' u prirodnoj znanosti. 'Dokaz' u socijalnom razumijevanju života može se pojaviti samo za one koji u svoju percepciju mogu uključiti ne samo ono što postoji, već i ono što u ljudskim impulsima klija - često neopaženo od ljudi - i što se nastoji ostvariti.

Jedan od učinaka kroz koji će trostruki socijalni poredak pokazati svoju utemeljenost u socijalnom životu ljudi, jest odvajanje sudske aktivnosti od državnih institucija. Potonje će biti odgovorne za utvrđivanje prava koja postoje između pojedinaca ili skupina ljudi. Sam proces donošenja odluka, međutim, nalazi se unutar institucija koje formira duhovna organizacija. Ovaj proces donošenja presuda uvelike ovisi o sposobnosti suca da razumije i cijeni individualne okolnosti osobe kojoj se sudi. Takvo razumijevanje i uvažavanje postojat će samo ako iste veze povjerenja koje privlače ljude u institucije duhovne organizacije, upravljaju i imenovanjem sudaca. Moguće je da uprava duhovne organizacije imenuje suce iz širokog spektra duhovnih profesija, koji se čak mogu vratiti svojim izvornim profesijama nakon određenog razdoblja. Unutar određenih granica, svaka osoba tada ima priliku izabrati među imenovanim sucima na mandat od pet ili deset godina, nekoga u koga ima dovoljno povjerenja da može prihvatiti njegovu odluku u privatnom ili kaznenom slučaju tijekom tog vremena. U blizini prebivališta svake osobe uvijek bi bilo dovoljno sudaca kako bi se osiguralo da taj izbor bude smislen. Tužitelj tada uvijek mora uputiti slučaj sucu koji je odgovoran

za tuženika. - Razmotrite dubok utjecaj koji bi takvo uređenje imalo u austrougarskim oblastima. U višejezičnim područjima, pripadnici bilo koje nacionalnosti mogli bi birati suca iz vlastite zajednice. Svatko tko poznaje austrijske uvjete također može cijeniti koliko bi takvo uređenje moglo doprinijeti pomirenju između različitih nacionalnosti. - Ali osim nacionalnosti, postoje široke oblasti života u kojima bi takvo uređenje imalo blagotvoran učinak. - Za specifičnije aspekte pravnog znanja, sucima i sudovima imenovanima na opisani način pomagat će dužnosnici čiji će izbor također provoditi uprava duhovnog organizma, ali koji sami neće predsjedavati slučajevima. Žalbeni sudovi također će se formirati unutar te uprave. Prirodi života koji se odvija kroz ostvarenje takvih uvjeta bit će inherentno da sudac može biti blizak običajima i osjećajima onih kojima se sudi, on se kroz život izvan sudačke aktivnosti - predsjedavati će samo neko vrijeme - upoznae s društvenim krugovima onih kojima se sudi. Kao što zdrav socijalni organizam crpi iz socijalnog razumijevanja ljudi uključenih u njegov život u svim svojim institucijama, tako to čini i u pravosudnoj aktivnosti. Izvršenje presuda spada u vladavinu prava.

Aranžmane koji postaju nužni za druga područja života kao rezultat provedbe onoga što je ovdje opisano, zasada ne treba opisivati. Takav opis bi, naravno, zauzeo neograničen prostor.

Pojedinačne opisane socijalne strukture pokazale su da temeljni način razmišljanja nije, kako bi neki mogli misliti - i kako se doista vjerovalo kada sam te ideje usmeno iznosio tu i tamo - o obnovi triju staleža: poljoprivrednog, vojnog i učiteljskog. Cilj je suprotan ovom staleškom sustavu. Ljudi neće biti socijalno integrirani u klase ili staleže, već će se strukturirati sam socijalni organizam. Upravo kroz tu strukturu čovjek će moći biti istinski čovjek. Jer struktura će biti takva da će život svake osobe biti ukorijenjen u svakom od tri stupa. U dijelu socijalnog organizma u kojem se nalaze kroz svoju profesiju, imat će suštinski interes; a prema ostalima će imati životne odnose, jer će njihovo uređenje stajati u odnosu prema njima koji potiče takve odnose. Socijalni organizam, odvojen od čovjeka i koji čini osnovu njegova života, bit će trodjelan; svaki čovjek kao takav bit će element koji povezuje tri člana.

MEĐUNARODNI ODNOSI SOCIJALNIH ORGANIZAMA

Unutarnja struktura zdravog socijalnog organizma, također čini i međunarodne odnose trostrukima. Svaka od tri sfere imat će svoj vlastiti neovisan odnos prema odgovarajućim sferama drugih socijalnih organizama. Ekonomski odnosi jedne zemlje razvijat će se s odnosima druge zemlje, bez izravnog utjecaja pravnih država na njih [Svatko tko prigovara da pravni i ekonomski uvjeti zapravo čine jednu cjelinu i da se ne mogu odvojiti, promašuje poantu klasifikacije o kojoj se ovdje raspravlja. U cijelom trgovačkom procesu, obje vrste uvjeta prirodno funkcioniraju kao cjelina. Ali sasvim je druga stvar oblikovati prava na temelju ekonomskih potreba, ili ih oblikovati na osnovi temeljnih osjećaja za pravo, a zatim dopustiti da rezultirajući pravni okvir djeluje zajedno s ekonomskim transakcijama.]. Suprotno tome, odnosi između pravnih država razvijat će se unutar određenih granica u potpunoj neovisnosti od ekonomskih odnosa. Ta neovisnost u nastanku tih odnosa omogućit će im da imaju uravnotežujući učinak u slučajevima sukoba. Međusobne interesne veze pojavit će se između pojedinačnih socijalnih organizama, čineći nacionalne granice nebitnima za suživot ljudi. - Duhovne organizacije pojedinih regija moći će stupiti u odnose koji proizlaze isključivo iz zajedničkog duhovnog života samog čovječanstva. Neovisno o državi, samodostatan duhovni život razvit će uvjete koji su nemogući kada priznavanje duhovnih aktivnosti ne ovisi o upravljanju duhovnim organizmom, već o vladavini prava. U tom pogledu nema razlike između postignuća sasvim očito međunarodne znanosti i postignuća ostalih duhovnih oblasti. Doista, jezik jednog naroda i sve što je s njim izravno povezano čini duhovnu oblast. Toj oblasti pripada i sama nacionalna svijest. Ljudi jedne jezične oblasti ne dolaze u neprirodan sukob s onima druge ako ne nastoje nametnuti svoju nacionalnu kulturu putem državne organizacije ili ekonomske moći. Ako jedna nacionalna kultura posjeduje veći kapacitet za širenje i duhovnu plodnost od druge, njezino širenje bit će opravdano i odvijat će se mirno, pod uvjetom da se postiže putem aranžmana ovisnih o duhovnim organizmima.

Trenutno će najveći otpor trostrukom socijalnom poretku proizaći iz onih ljudskih zajednica koje su se razvile iz zajedničke jezične i narodne kulture. Taj će otpor morati biti prevladan ciljem koji će čovječanstvo kao cjelina sve više morati sebi postavljati iz potreba modernog života. Čovječanstvo će shvatiti da svaki njegov dio može postići istinski dostojanstvenu egzistenciju samo ako se snažno poveže sa svim ostalim dijelovima. Nacionalne veze, uz ostale prirodne impulse, uzroci su kojima su se pravne i ekonomske zajednice povijesno razvijale. Ali sile kojima nacionalnosti rastu, moraju se odvijati u interakciji neometanoj odnosima koje državna tijela i ekonomske

udruge razvijaju jedni s drugima. To se postiže kada nacionalne zajednice primjenjuju trostruku strukturu svojih socijalnih organizama na takav način da svaki član može razvijati svoje neovisne odnose s drugim socijalnim organizmima.

To stvara raznolike odnose između naroda, država i gospodarskih subjekata, povezujući svaki dio čovječanstva s drugima na takav način da je svaki, iz svog interesa, osjetljiv na živote drugih. Liga naroda nastaje iz temeljnih impulsa ukorijenjenih u stvarnosti. Neće morati biti 'uspostavljena' na temelju jednostranih pravnih tumačenja [Oni koji u čvrstim stvarima vide 'utopije', ne uspijevaju prepoznati da u istini stvarnost života teži prema tim institucijama koje smatraju utopijskim i da šteta za tu stvarnost proizlazi upravo iz činjenice da te institucije ne postoje.].

Od posebne je važnosti za realistično razmišljanje činjenica da se ciljevi socijalnog organizma predstavljeni ovdje, iako vrijede za cijelo čovječanstvo, mogu ostvariti od strane svakog pojedinačnog socijalnog organizma, bez obzira na to kako druge zemlje u početku pristupaju toj realizaciji. Ako je socijalni organizam strukturiran u tri prirodne sfere, njegovi predstavnici mogu stupiti u međunarodne odnose s drugima kao jedinstveno tijelo, čak i ako ti drugi još nisu usvojili ovu strukturu. Tko god preuzme vodstvo s ovom strukturom, radit će na zajedničkom ljudskom cilju. Ono što treba učiniti, bit će daleko više pogurano snagom koju cilj utemeljen na istinskim ljudskim impulsima pokazuje u životu, nego kroz izjave dane na kongresima i kroz sporazume. U podlozi ovog cilja su misli utemeljene u stvarnosti; može se slijediti u stvarnom životu, težiti mu na svakom mjestu u ljudskim zajednicama.

Svatko tko je u posljednjim desetljećima pratio događaje u životima naroda i država iz perspektive poput ove predstavljene ovdje, mogao je percipirati kako su povijesno razvijene državne strukture, sa svojom fuzijom duhovnog, pravnog i ekonomskog života, ulazile u međunarodne odnose koji su vodili prema katastrofi. Isto tako, takva osoba mogla je vidjeti i kako suprotstavljene sile, vođene nesvjesnim ljudskim impulsima, upućuju na trostruki socijalni poredak. To će biti lijek za previranja uzrokovana fanatičnom težnjom za jedinstvom. Ali životi 'vodećih ličnosti čovječanstva' nisu bili usmjereni da vide ono što se dugo pripremalo. U proljeće i rano ljeto 1914. još se uvijek moglo čuti 'državnike' kako govore o tome kako je, zahvaljujući naporima vlada, mir u Europi osiguran. Ti 'državnici' jednostavno nisu imali pojma da ono što rade i govore nema nikakve veze s tijekom stvarnih događaja. Ali smatrani su 'praktičarima'. I svatko tko je, suprotno stavovima tih 'državnika', razvio stavove tijekom proteklih desetljeća, poput onog koji je autor ovog teksta izrazio maloj publici u Beču mjesecima prije ratne katastrofe (vjerojatno bi bio ismijan pred većom publikom), u to je vrijeme smatran 'sanjarom'. Rekao je nešto poput

sljedećeg o onom što se nazire: prevladavajući trendovi u životu postajat će sve jači dok se na kraju ne unište. Svatko tko duhovno razumije socijalni život vidi kako strašne predispozicije za socijalni karcinom niču posvuda. To je velika kulturna briga koja se javlja kod onih koji razumiju egzistenciju. To je strašna stvar koja je toliko opresivna i koja bi, čak i kad bi se inače mogao potisnuti svaki entuzijazam za razumijevanje životnih procesa sredstvima znanosti koja duhovno percipira, prisilila čovjeka da o lijeku govori na takav način da o tome svijetu želi vikati. Ako se socijalni organizam nastavi razvijati kao što se do sada razvijao, tada će nastati šteta za kulturu, što je za ovaj organizam isto što i karcinom za prirodni ljudski organizam. Ali svjetonazor vladajućih krugova, utemeljen na životnoj stvarnosti koju zapravo nisu mogli i nisu htjeli vidjeti, generirao je impulse koji su doveli do mjera koje su se trebale izbjegavati i do mjera neprikladnih za uspostavljanje povjerenja između različitih ljudskih zajednica. - Svatko tko vjeruje da socijalne životne nužnosti nisu igrale nikakvu ulogu među neposrednim uzrocima trenutne globalne katastrofe, trebao bi razmisliti što bi se dogodilo s političkim impulsima država koje su hrlile u rat da su 'državnici' uključili te socijalne nužnosti u sadržaj svoje volje. I što bi se izbjeglo da je takva volja imala za cilj bilo što drugo osim stvaranja iskri koje su neizbježno dovele do eksplozije. Ako se u posljednjim desetljećima razmatrao puzajući karcinom u međunarodnim odnosima kao posljedica socijalnog života vodećih dijelova čovječanstva, moglo bi se razumjeti kako je osoba duboko posvećena univerzalnim ljudskim interesima, u svijetlu izraza koji je socijalna volja poprimila u tim vodećim dijelovima, morala reći još 1888: "Cilj je učiniti cijelo čovječanstvo, u svom krajnjem obliku, carstvom braće koja, vođena isključivo najplemenitijim motivima, kreću naprijed zajedno. Svatko tko prati povijest samo na karti Europe, mogao bi vjerovati da našu neposrednu budućnost općenito mora ispuniti ubijanje, ali samo misao da se mora pronaći 'put do istinskog dobra ljudskog života' može održati osjećaj ljudskog dostojanstva. I ta je misao ono što se čini neusklađenim s našim monstruoznim naoružavanjem i naoružavanjem naših susjeda, ali u koju vjerujem i koja nas mora prosvijetliti, osim ako ne bi bilo bolje sasvim ukinuti ljudski život zajedničkim dekretom i proglasiti službeni dan samoubojstva." (Tako je napisao Herman Grimm 1888. na stranici 46 svoje knjige: 'Petnaest eseja. Četvrta serija. Iz posljednjih pet godina.) Što su bile te 'ratne pripreme' osim mjera koje su poduzimali oni koji su željeli održati državne strukture u jedinstvenom obliku, iako je taj oblik, razvojem u modernom dobu, postao suprotan zdravom suživotu među narodima? Takav zdrav suživot, međutim, može se postići kroz onaj socijalni organizam koji je oblikovan potrebama suvremenog života.

Više od pola stoljeća austrougarska država žudjela je za transformacijom. Njezin duhovni život, ukorijenjen u mnoštvu etničkih zajednica, zahtijevao je oblik čijem je razvoju unitarna država, nastala iz zastarjelih impulsa, bila

prepreka. Srpsko-austrijski sukob, koji je bio početna točka katastrofe Svjetskog rata, najuvjerljiviji je dokaz da od određene točke nadalje, političke granice ove unitarne države više ne mogu biti kulturne granice za život njezinih naroda. Da je postojala mogućnost da se taj neovisni duhovni život, oslobođen ograničenja političke države i njezinih granica, razvije preko tih granica na način koji je u skladu s ciljevima naroda, tada sukob ukorijenjen u tom duhovnom životu ne bi morao eruptirati u političku katastrofu. Takav razvoj događaja svima onima u Austro-Ugarskoj koji su se smatrali 'državnicima' činio se potpuno nemogućim, zapravo, potpunom besmislicom. Njihov način razmišljanja nije dopuštao ništa drugo osim predodžbe da se državne granice podudaraju s granicama zajedničkih nacionalnih obilježja. Shvaćanje da se duhovne organizacije mogu formirati preko državnih granica, obuhvaćajući školski sustav i druge grane duhovnog života, bilo je suprotno tim načinima razmišljanja. Ipak, ovo 'nezamislivo' je zahtjev modernog doba za međunarodnim životom. Praktično nastrojena osoba ne smije se držati onog da je to naizgled nemoguće i vjerovati da će institucije usklađene s tim zahtjevom naići na nepremostive poteškoće; radije, svoje napore mora usmjeriti upravo na prevladavanje tih poteškoća. Umjesto da se 'državničko' razmišljanje vodi u smjeru koji bi odgovarao suvremenim zahtjevima, cilj je bio stvoriti institucije koje bi održavale unitarnu državu usprkos tim zahtjevima. To je sve više državu činilo nemogućom tvorevinom. I u drugom desetljeću dvadesetog stoljeća, suočila se s mogućnošću, da ne može učiniti ništa više za svoje samoodržanje u svom starom obliku i suočiti se s raspadom, ili da ono što je iznutra nemoguće održati izvana silom koja bi se objasnila ratnim mjerama. Godine 1914. austrougarski 'državnici' nisu imali drugog izbora: ili su svoje namjere morali usmjeriti prema životnim uvjetima zdravog socijalnog organizma i to svijetu prenijeti kao svoju volju, koja je mogla probuditi novo povjerenje, ili su morali pokrenuti rat kako bi održali stari poredak. Samo oni koji iz te perspektive prosuđuju ono što se dogodilo 1914. moći će pravedno razmišljati o pitanju krivnje. Sudjelovanjem mnogih naroda u austrougarskoj državi, ona se suočila sa povijesnim zadatkom razvoja, prije svega, zdravog socijalnog organizma. Taj zadatak nije bio prepoznat. Taj grijeh protiv duha povijesnog razvoja gurnuo je austrougarsku u rat.

A Njemački Reich? Osnovan je u vrijeme kada su suvremeni zahtjevi za zdravim socijalnim organizmom težili ostvarenju. Takvo ostvarenje moglo je Reichu dati njegovu povijesnu legitimnost. Socijalni impulsi koncentrirali su se u ovom srednjoeuropskom Reichu, kao u regiji koja se činila predodređenom za njihov izraz u svjetskoj povijesti. Socijalna misao pojavila se na mnogim mjestima; u njemačkom Reichu poprimila je poseban oblik, iz kojeg se moglo vidjeti kamo teži. To je carstvu trebalo dati svrhu. Onima koji upravljaju to je trebalo dati zadatke. To je moglo pokazati legitimnost Reicha u suvremenom međunarodnom društvu, da je novonastalom Reichu dana

svrha koju su zahtijevale same povijesne sile. Umjesto da se bave ovim velikim zadatkom, ostali su fiksirani na 'socijalne reforme' koje su proizašle iz zahtjeva vremena, i bili su zadovoljni kada su se tome divili u inozemstvu. Istodobno, sve su više nastojali utemeljiti vanjsku globalnu moć carstva na oblicima izvedenim iz najdublje ukorijenjenih predodžbi o moći i sjaja države. Stvoreno je carstvo koje je, poput austrougarske države, proturječilo onome što je povijesno nagoviješteno u snagama života naroda. Upravitelji carstva nisu vidjeli ništa od tih snaga. Državna struktura koju su zamišljali mogla je počivati samo na vojnoj snazi. Međutim, struktura koju zahtijeva suvremena povijest trebala je počivati na ostvarenju impulsa za zdravim socijalnim organizmom. S tim ostvarenjem, Njemačka bi se drugačije pozicionirala unutar zajednice suvremenih nacija nego je to bila 1914. godine. Ne shvaćajući suvremene zahtjeve međunarodnog života, njemačka politika je do 1914. godine dosegla najnižu točku svog potencijala za djelovanje. U posljednjim desetljećima nije primijetila ništa što se trebalo dogoditi; bavila se svakakvim stvarima koje nisu bile inherentne snagama modernog razvoja i koje su, zbog nedostatka sadržaja, bile osuđene na rušenje 'poput kule od karata'.

Pravi odraz onoga što se na ovaj način pojavilo kao tragična sudbina njemačkog Reicha otkrio bi se kada bi se ispitali i vjerno svijetu predstavili događaji na ključnim lokacijama u Berlinu krajem srpnja i 1. kolovoza 1914. Ti su događaji još uvijek uglavnom nepoznati i kod kuće i u inozemstvu. Oni koji su upoznati, znaju kako se njemačka politika u to vrijeme ponašala kao da gradi kulu od karata i kako su, nakon što su dosegli točku bez povratka, sve odluke o tome hoće li i kako započeti rat, morale biti prepuštene procjeni vojne uprave. Oni na položaju vlasti unutar te uprave, nisu mogli, iz vojne perspektive, djelovati drugačije nego što su djelovali, jer se situacija mogla promatrati samo onakva kakva jest. Jer, osim vojne sfere, našli su se u poziciji koja više nije dopuštala nikakvu akciju. Sve bi se to pojavilo kao povijesna činjenica kada bi netko inzistirao na rasvjetljivanju događaja u Berlinu od kraja srpnja i 1. kolovoza, posebno svega što se dogodilo 1. kolovoza i 31. srpnja. Ljudi se još uvijek drže iluzije da se ništa ne može dobiti razumijevanjem tih događaja ako se zna samo za pripreme događaje ranijih vremena. Ako se želi raspravljati o onome što se trenutno naziva 'pitanjem krivnje', taj se uvid ne može izbjeći. Svakako, o uzrocima koji su postojali davno prije može se saznati na druge načine; ali ovaj uvid otkriva kako su ti uzroci djelovali.

Predodžbe koje su njemačke vođe gurnule u rat nastavile su imati katastrofalan učinak. Postale su raspoloženje naroda. I spriječili su one na vlasti da kroz gorko iskustvo tijekom posljednjih godina terora razviju uvid, odsutnost čega je ranije i dovela do tragedije. Autor ovih napomena je, nadajući se osloniti na prijemчивost koja je mogla proizaći iz tih iskustava, kada je u Njemačkoj i Austriji, u trenutku ratne katastrofe koji se činio

prikladnim, pokušao širiti ideje zdravog socijalnog organizma i njihove posljedice za vanjsku politiku među pojedincima čiji bi se utjecaj još uvijek mogao osjetiti u zagovaranju tih ideja. Osobe koje su istinski marile za sudbinu njemačkog naroda sudjelovale su u dobivanju pristupa tim idejama. Ali njihovi su naponi bili uzaludni. Uobičajene navike razmišljanja opirali su se takvim impulsima, koji su se, isključivo vojno orijentiranom načinu razmišljanja, činili kao nešto s čime se ne može učiniti ništa korisno. Najviše što bi našli, 'odvajanje crkve od škole' - da, to bi bilo nešto. Misli onih s 'državničkim' sklonostima, dugo su slijedile takve linije i nisu se mogle usmjeriti u smjeru koji bi doveo do nečeg. Dobronamjerni ljudi predložili su mi da 'objavim' te misli. U to vrijeme, to je vjerojatno bio najnerazumniji savjet. Kakve bi koristi bilo da se o tim impulsima raspravljalo u području 'literature', između ostalog, od strane privatne osobe. U samoj prirodi tih impulsa je da su tada mogli dobiti na značaju samo kroz odgovarajuće mjesto s kojeg su izraženi. Narodi Srednje Europe, da se o njima govorilo s pravog mjesta u duhu tih impulsa, vidjeli bi da je moguće nešto što bi odgovaralo njihovoj, više ili manje svjesnoj težnji. A narodi ruskog istoka zasigurno bi u to vrijeme shvatili mogućnost zamjene carizma takvim impulsima. Samo netko tko nema nikakve svijesti o prijemčivosti još uvijek neiskvarenog istočnoeuropskog intelekta za zdrave socijalne ideje, mogao bi poreći da bi imali to razumijevanje. Umjesto objava u skladu s takvim idejama, dogodio se Brest-Litowsk.

To što vojno razmišljanje nije moglo spriječiti katastrofu Srednje i Istočne Europe, bilo je nešto što je samo po sebi očito - osim za vojno razmišljanje. Nespremnost da se povjeruje u neizbježnost katastrofe, bila je temeljni uzrok nesreće njemačkog naroda. Nitko nije htio shvatiti kako onima u samom središtu procesa donošenja odluka nedostaje ikakav osjećaj za povijesne nužnosti. Svatko tko je bio svjestan tih nužnosti, također je znao kako su među narodima engleskog govornog područja, postojale osobe koje su prozrele što se kuha u snagama naroda u Srednjoj i Istočnoj Europi. Bilo je poznato da su takve osobe bile uvjerene da se u Srednjoj i Istočnoj Europi nešto kuha što će neizbježno eruptirati u snažna socijalna previranja. Vjerovali su da ta previranja nisu ni povijesno nužna ni moguća u regijama engleskog govornog područja. Njihove vlastite politike bile su usmjerene takvim razmišljanjem. Međutim, u Srednjoj i Istočnoj Europi, to je bilo potpuno previđeno; umjesto toga, politike su bile orijentirane na takav način da su bile osuđene na urušavanje 'poput kule od karata'. Samo bi politika izgrađena na shvaćanju da se u oblastima engleskog govornog područja povijesne nužnosti jasno i sasvim prirodno uzimaju u obzir iz engleske perspektive imala ikakvu osnovu. Ali nagovještaj takve politike vjerojatno bi se činio potpuno izlišnim, posebno 'diplomatima'.

Umjesto da slijede takvu politiku, koja je mogla dovesti do prosperiteta za Srednju i Istočnu Europu, čak i prije izbijanja rata, unatoč širine engleske

politike, nastavili su se kretati utabanim stazama diplomacije. I tijekom ratnih strahota, nisu iz gorkog iskustva uspjeli naučiti, da je zadatku koji je Amerika u političkim izjavama predstavila svijetu, postalo nužno suprotstaviti onog rođenog iz životnih snaga Europe. Čak je i razumijevanje bilo moguće između zadatka koji je postavio Wilson iz američke perspektive, i onog koji bi, usred grmljavine topova, odjeknuo kao duhovni impuls Europe. Svaki drugi razgovor o razumijevanju, zvučao bi prazno suočen s povijesnim nužnostima. - Ali oni koji su, zbog svojih okolnosti, došli upravljati njemačkim Reichom, nisu imali smisla za stvarne potrebe suvremenog života. I zato je jesen 1918. morala donijeti ono što je donijela. Slom vojne moći pratila je duhovna kapitulacija. Umjesto da se barem tijekom tog razdoblja probude, kako bi istaknuli duhovne impulse njemačkog naroda, vođeni europskom voljom, došlo je do pukog pokoravanja Wilsonovim 'Četrnaest točaka'. Wilson je bio suočen s Njemačkom koja nije imala što reći. Što god Wilson osjećao o svojim 'Četrnaest točaka', Njemačkoj je mogao pomoći samo u onome što je sama željela. Morao je očekivati demonstraciju te volje. Ali ništavnost politike od početka rata praćena je ništavnošću 1918; strašnom duhovnom kapitulacijom, koju je donio čovjek na kojeg su mnogi u Njemačkoj polagali nešto poput posljednje nade.

Nevjerica u uvide stečene u povijesno djelatne sile; nevoljkost priznavanja impulsa koji proizlaze iz prepoznavanja duhovnih veza: to je ono što je stvorilo situaciju u Srednjoj Europi. Sada je nova situacija stvorena činjenicama koje proizlaze iz ratne katastrofe. Može se okarakterizirati idejom o socijalnim impulsima čovječanstva kako su predstavljeni u ovom tekstu. Ti socijalni impulsi govore jezikom prema kojem cijeli civilizirani svijet ima zadatak. Treba li razmišljanje o tome što se sada mora učiniti, u vezi sa socijalnim pitanjem, dosegnuti istu točku bez povratka kao što je to učinila srednjoeuropska politika 1914. godine? Teritoriji koji su se u to vrijeme mogli držati po strani od aktualnih pitanja: ne mogu to učiniti u vezi sa socijalnim pokretom. Ne bi trebalo biti političkih protivnika, ni neutralnih u vezi s ovim pitanjem; trebalo bi postojati samo zajednički djelujuće čovječanstvo, sklono čuti znakove vremena, i djelovati u skladu s tim.

Iz namjera izraženih u ovom tekstu postat će jasno zašto je apel njemačkom narodu i civiliziranom svijetu, reproduciran u sljedećem poglavlju, prije nekog vremena napisan od autora ovih napomena i zašto ga je, posebno srednjoeuropskim narodima, priopćio odbor koji je shvatio njegovu poruku. Sadašnje okolnosti su drugačije nego kada je njegov sadržaj priopćen užem krugu. U to vrijeme, javno širenje nužno bi ga pretvorilo u 'književnost'. Danas mu javnost mora pružiti ono što mu prije samo kratkog vremena nije mogla pružiti: ljude koji razumiju i koji su spremni djelovati u skladu s njegovim načelima, ako je to vrijedno razumijevanja i ostvarenja. Jer ono što bi tako nastalo, može nastati samo kroz takve ljude.

DODATAK

Njemačkom narodu i civiliziranom svijetu

Njemački narod vjerovao je da je njihova carska građevina, podignuta prije pola stoljeća, izgrađena na neograničeno vrijeme. U kolovozu 1914. mislili su da će ratna katastrofa, na čijem su se početku našli, dokazati da je ta građevina nepobjediva. Danas može samo gledati njezine ruševine. Nakon takvog iskustva mora uslijediti retrospekcija. Jer to iskustvo otkrilo je, pokazalo je poglede pola stoljeća, a posebno misli koje su prevladavale ratnih godina, kao tragično duboku pogrešku. Koji su razlozi te sudbonosne pogreške? To pitanje mora potaknuti retrospekciju u duši pripadnika njemačkog naroda. Postoji li sada snaga za takvu retrospekciju, o tome ovisi sam opstanak njemačkog naroda. Njegova budućnost ovisi o tome jesu li pripadnici sposobni ozbiljno se zapitati: kako sam upao u ovu pogrešku? Ako si danas postave to pitanje, tada će im sinuti spoznaja da su prije pola stoljeća osnovali carstvo, a ipak tom carstvu nisu uspjeli dodijeliti zadatak koji proizlazi iz same biti njemačkog nacionalnog identiteta. - Carstvo je osnovano. U svojim ranim godinama ulagani su napor da se njegovi unutarnji resursi organiziraju prema zahtjevima koji su svake godine proizlazili iz starih tradicija i novih potreba. Kasnije se fokus preusmjerio na konsolidaciju i širenje njegove vanjske moći, utemeljene na materijalnim resursima. To je bilo povezano s mjerama koje su se bavile socijalnim zahtjevima novog doba, i iako su te mjere uzimale u obzir neke od potreba koje je to vrijeme otkrivalo, nedostajao im je veliki cilj, kakav bi trebao proizaći iz razumijevanja razvojnih snaga kojima se moderno čovječanstvo mora okrenuti. Stoga je Reich stavljen u globalni kontekst bez bitne svrhe koja bi opravdala njegovo postojanje. Tijek ratne katastrofe to je otkrio na tragičan način. Do njezina izbijanja, nenjemački svijet nije vidio ništa u ponašanju Reicha što bi ga moglo navesti na pomisao da upravitelji ovog Reicha ispunjavaju povijesnu misiju koja se ne smije zanemariti. Činjenica da ti upravitelji nisu prepoznali takvu misiju nužno je stvorila mišljenje u nenjemačkom svijetu da je, za one koji su istinski pronicljivi, to bio dublji razlog pada Njemačke.

Mnogo toga sada ovisi o nepristranoj procjeni ove situacije od strane njemačkog naroda. U ovoj nesreći mora se pojaviti uvid koji im je izmicao posljednjih pedeset godina. Umjesto uskogrudnog razmišljanja o najneposrednijim zahtjevima sadašnjosti, mora se pojaviti širi pogled na život, onaj koji nastoji prepoznati snage razvoja u modernom čovječanstvu snažnom mišlju i posvetiti im se hrabrom voljom. Sitničav poriv koji odbacuje kao nepraktične idealiste sve one koji svoju pozornost usmjeravaju

na te razvojne snage, mora prestati. Pretpostavke i arogancija onih koji sebe smatraju pragmatičarima, a svojom uskogrudnošću prikrivenom kao praktičnost su ipak donijeli nesreću, mora prestati. Mora se razmotriti što oni koji se osuđuju kao idealisti, ali su u stvarnosti istinski praktičari, imaju reći o razvojnim potrebama novog doba.

'Praktičari' svih uvjerenja odavno su prepoznali pojavu potpuno novih zahtjeva prema čovječanstvu. Međutim, tim zahtjevima su se nastojali pozabaviti u okviru davno ustaljenih načina razmišljanja i institucija. Moderni ekonomski život proizveo je te zahtjeve. Njihovo zadovoljavanje privatnom inicijativom činilo se nemogućim. Preobrazba privatnog rada u društveni, jednoj klasi ljudi se predstavljala kao nužnost u određenim područjima; i provodila se tamo gdje je ta klasa to smatrala korisnim prema svom svjetonazoru. Radikalna transformacija cjelokupnog individualnog rada u društveni rad, postala je cilj druge klase, koja, zbog razvoja novog gospodarskog života, nema interesa za očuvanje tradicionalnih ciljeva.

Svi dosadašnji naponi koji su se pojavili kao odgovor na nove zahtjeve postavljene pred čovječanstvom, dijele zajednički temelj. Teže socijalizaciji privatne sfere, računajući na to da će potonju preuzeti zajednice (država, općina) koje proizlaze iz preduvjeta koji nisu povezani s tim novim zahtjevima. Ili također, računaju na novije zajednice (naprimjer, zadruge) koje nisu u potpunosti nastale u skladu s tim novim zahtjevima, već su modelirane prema starim oblicima temeljnim na naslijeđenim načinima razmišljanja.

Istina je da nijedna zajednica formirana prema tim starim načinima razmišljanja ne može uključiti ono što se želi uključiti. Sile našeg vremena vrše pritisak na priznavanje socijalne strukture čovječanstva koja ima u vidu nešto sasvim drugačije od onoga što se danas uobičajeno ima u vidu. Socijalne zajednice su se do sada formirale uglavnom iz socijalnih instinkta čovječanstva. Zadatak našeg vremena, bit će potpuno i svjesno razumijevanje tih sila.

Socijalni organizam strukturiran je poput prirodnog. I baš kao što prirodni organizam mora razmišljati glavom, a ne plućima, tako je i socijalni organizam nužno podijeliti na članove, od kojih ni jedan ne može preuzeti funkciju drugog, već svaki mora raditi u suradnji s drugima zadržavajući svoju neovisnost.

Ekonomski život može cvjetati samo ako se razvija kao neovisni član socijalnog organizma, prema vlastitim snagama i zakonima, i ako se ne narušava njegova struktura dopuštajući da ga apsorbira drugi član socijalnog organizma, političko djelatni. Taj političko djelatni član radije mora, postojati potpuno neovisno uz ekonomski, baš kao što u prirodnom organizmu dišni sustav postoji uz mozak. Njihova korisna interakcija, ne

može se postići tako da oba elementa opslužuje jedno zakonodavno i administrativno tijelo, već tako da svaki ima vlastito zakonodavstvo i administraciju, koji aktivno surađuju. Jer politički sustav gospodarstvo mora uništiti ako ga želi preuzeti; a ekonomski sustav gubi svoju vitalnost ako želi postati politički.

Ovim dvama članovima socijalnog organizma mora se dodati treći, potpuno neovisan i razvijen iz vlastitih resursa: duhovno produktivni, koji također uključuje duhovni doprinos druge dvije sfere, koji im mora prenijeti treći član, obdaren vlastitom zakonskom regulacijom i upravom. Međutim, ovaj treći član ne može biti od njih upravljani ili da se na njega utječe na bilo koji način, osim kao što koegzistirajući članovi prirodne cjeline utječu jedni na druge.

Čak i danas, ono što je ovdje rečeno o potrebama socijalnog organizma može se u potpunosti znanstveno potkrijepiti i razviti u svakom detalju. Ove napomene mogu pružiti samo smjernice svima onima koji žele dalje istražiti te potrebe.

Osnivanje njemačkog Reicha poklopilo se s vremenom kada se suvremeno čovječanstvo suočilo s tim potrebama. Njegova administracija nije uspjela prepoznati važnost rješavanja tih potreba i definiranja svrhe Reicha. Takav pristup ne bi Reichu osigurao samo pravu unutarnju strukturu, već bi i njegovoj vanjskoj politici dao legitiman smjer. S takvom politikom, njemački narod mogao je skladno živjeti zajedno s drugim narodima.

Sada iz ove nesreće mora sazrijeti uvid. Mora se razviti volja za stvaranjem održivog socijalnog organizma. Nije Njemačka koja više ne postoji, ta koja se mora suočiti s vanjskim svijetom, već duhovni, politički i ekonomski sustav, predstavljen neovisnim delegacijama, koji mora biti spreman pregovarati s onima koji su srušili Njemačku koja se, kroz zbrku ova tri sustava, transformirala u nemoguću socijalnu konstrukciju.

Gotovo se može čuti kako praktičari gundaju o složenosti onoga što je ovdje rečeno, smatrajući da je nezgodno čak i razmišljati o interakciji triju članova, jer odbijaju priznati stvarne zahtjeve života i umjesto toga radije sve oblikuju prikladno prema vlastitom razmišljanju. Mora im postati jasno: ili će se pomiriti s prilagodbom svog razmišljanja zahtjevima stvarnosti, ili neće ništa naučiti iz nesreće i umjesto toga će nesreću koja je prouzročena daljnjim događajima uvećati neograničeno.

Dr. Rudolf Steiner

Napomene urednika

Ovo djelo se temelji na nizu javnih predavanja na temu 'Socijalno pitanje' koja je Rudolf Steiner održao u Zürichu 3, 5, 10 i 12 veljače 1919, a također i u Bernu i Baselu u istom razdoblju. Transkripti predavanja iz Züricha objavljeni su u časopisu 'Gegenwart' (Troxler-Verlag, Bern), sv. 5, 1943/44, broj 2 do 6/7.